

DIANE LE MAELE A SETSWANA

M. O. M. SEBONI

LOVEDALE PRESS

LOVEDALE PRESS
Private Bag X1346, Alice, 5700
Cape Province

300011907

© Lovedale Press

*All rights reserved. No part of this publication
may be reproduced, stored in a retrieval system,
or transmitted in any form or by any means,
electronic, mechanical, photocopying, recording,
or otherwise, without the permission of
the Publishers.*

First Edition 1962
Reprinted Twice 1980

BD698343

BD023850

ISBN 0 86986 052 6

*Set in 11 on 12pt Imprint
Printed and bound by
Lovedale Press*

TITAYAMONYWE

Mo thulaganyong ya lekwalo le ke thusitswe ke go tsaya malebela mo bathung, dibukeng, makwalong, mekwalong, le go reetsa ka tsebe tsoopedi fa mmolelo wa Setswana o buiwa ke baoitse ba iketlile. Ke tlamega go bala ka maina bangwe ba bathusi ba me le mororo ditebogo tsa me go botlhe di se na tekanyo, ebong Prof. G. P. Lestrade wa Junivesiti ya Kapa yo ke ithutileng Setswana fa dinaung tsa gagwe; Dikgosi Kgari Sechele II, O.B.E., Tshekedi Khama, Bathoeng II, C.B.E., Mokgosi Mokgosi III le L. D. Raditladi; Batlotlegi M. Kgasi, K. P. Kopani, B.A., E. P. Lekhela, B.A., M.Ed., A. T. Malepe, B.A. (HONS.), L. D. Matshego, B.A., D. P. Moloto, B.A., Baruti P. Moroke le S. A. Thobega le boProfesa T. D. Cole, W. M. Kgware, le D. Ziervogel.

Fa lwapeng ke thusitswe ke rre, M. K. Seboni le mme, G. M. Seboni ba ka pelo telele mo sebakeng sa dingwaga ba nthusitseng go phutha le go ranola diane, maele le malepa a a neng a setse a nkgakile. Ke ne ka tlhathelelwa gape ke bonnake ebong J. M. Seboni, moruta-Setswana kwa Khole-tsheng ya Mmuso kwa Lobatsi, le Wellie M. Seboni yo o rutleng dingwaga kwa Wusakile, Kitwe, Northern Rhodesia pele ga a tla go dira mo Kgari Sechele Secondary School, Molepolole, Bechuanaland. Mohumagadi wa me, Mma-Kwena Nontsikelelo Seboni, B.A. ke ene a rulagantseng sentle le go nna a bala se se kwadilweng go ntsha diphoso.

“Maithutathutwane ga a tshegwe,
Go tshegwa yo o ntseng fela.”

M. O. M. SEBONI.

University College
Fort Hare, C.P.

1962.

KGOELETSO

Kgatiso ya lekwalo la *Diane le Maele a Setswana* e tla tse-
nya *diatleng* tsa baithuti nngwe ya dikwalo tse di sa bolong
go tlhokafala. La ga Sol. T. Plaatje la diane ga le bolo go batla
go ntšhafadiwa, la okediwa, la ba la kwalwa ka mokwalo o
moša. Lekwalo le leša le, le dirile gotlhe mo, mme ebile la
fetelela la tsenyeletsa tshetla ya mainane a makhutshwane go-
ngwe malepa mmogo le tlhaloso ya one. E ke kgato e ntšha
mo dikwalong tsa Setswana mme mmogo le tlhaloso le tiriso
ya diane, maele le malepa a Setswana, e supa botswerere le
bophepa ba kakanyo ya Motswana. Gape, gotlhe go supa
dikgabisa polelong eo. Tlhaloso ya mantswa a a setseng a
lebalesegile e lebosega thata thata ka diketekete tsa one di
setse di re nyeletse mo bangwe ba neng ba bona ekete
Setswana ga se na nonofo ya go tlhalosa dikakanyo tsa mefu-
tafuta ka tlhamalalo.

Ka botlhale bo bogolo mokwadi o lesitse go tlhaloganya
diane, maele le malepa, ke tsela e e tlwaelesegileng ya go ru-
laganya ka fa tlase ga leselo lengwe. Bokete ba tsela e e tle e
nne go tlhoka go itse gore gareng ga mafoko gongwe maselo
a mabedi gongwe mararo mo moleng, ke lefe le le ka nnang
taodi. Ke ka mmo a rulagantseng ka tatelano ya ditlhaka tsa
alefabeto, e le a tlogelela morutabana le moithuti sebaka sa go
ipelela go iphuthela diane, maele le malepa a a buang ka le-
selo le le lengwe fela. Thuto e e nwelelang kwa teng ga tlha-
loganyo ke e moithuti a e fufulelang.

Lebaka le lengwe le le tla dirang gore lekwalo le le amoge-
lesege gongwe le gongwe kwa Setswana se buegang teng ke
gobo khumo e, e akareditse lefatshe lotlhe le le buang Se-
tswana. Gape Basotho ba Lebowa le ba ga Moshoeshe ba

ka le bala ka bonolo ka le kwadilwe ka mokgwa o o atame-
tsang dipuo tse kwa thitong ya tsone tsotlhe.

Babadi ke lo phumusetse phuthela e ya khumo ya mowa le
kakanyo e. A e itumedise dipelo tsa lona lotlhe mo dikwe-
leng tsotlhe!

E. P. LEKHELA

University College of the North

P.O. Sovenga

Pietersburg, Tvl.

TLHAOLOLO

DIANE LE MAELE TSHETLA I 1-1143

B		1-43
D		44-95
E		96-132
F		133-135
G		136-532
K		533-582
L		583-654
M		655-912
N		913-972
O		973-977
P		978-1026
S		1027-1082
T		1083-1143

MALEPA TSHETLA II 1144-1323

B		1144-1152
D		1153-1163
E		1164
F		1165-1166
K		1167-1215
L		1216-1228
M		1229-1269
N		1270-1276
P		1277-1291
S		1292-1316
T		1317-1322
Y		1323

DIANE LE MAELE

B

1. **Ba ba ratang pako, ba jewa dikobo.**

Fa o reka go bokwa ka go tlabisa makoko leruong la gago, o tla felelwa ke dilo.

Motho yo o ratang go bokwa o felediwa leruo ke malope a a tlohang a kgobokanetse go mmoka ka go mo tshasa mafura mo matlhong, ba ntse ba re, **ba ba ratang pako, ba jewa dikolobo.**

2. **Ba buelang dikgageng, a a ba bona.**

Mafoko a sephiri a itse go fofa le phefo.

Bagaetsho, re bua re ntse khuduthamaga re iphitlhile, mme a re se bueleng kwa godimo ra tloga ra utlwiwa ke bangwe; kana ga twe **ba buelang dikgageng magakabe a a ba bona.**

3. **Bana ba bua le Modimo.**

Bana ke madi a a se nang molato.

O se ka wa tlhola o tshega bana ba dikhutsana wa tloga wa itlisetsa khutso gobane **bana ba bua le Modimo.**

4. **Bana ba kgori, monokwana o seng, tshika e ya baneng e a kgaoga.**

Bana ba batho ba ba tsalanang gantsi ga ba tlwaelane, ba itsana.

Ga ke a ka ka supa kgakgamalo e e kaekae fa ngwana wa ga ntsalake a nthaya a re ga a nkitse ka gobo go twe **bana ba kgori, monokwana o seng, tshika e ya baneng e a kgaoga.**

5. **Bana ba tadi ba itsiwe ka mereto.**

Bana ba batho ba lemosega ka maitseo a bone. (tadi—phologotswana e letlalo la yone le neng le kgabisa dikojana tsa bahumagadi; mereto—mebala, ditiro).

E se ka ya ba yare le ntse le tsamaya le mafatshe jaana la lebala gore **bana ba tadi ba itsiwe ka mereto**; le itshwareng setho, bongwanaka.

6. **Bana ba tladi ba anywela lerateng.**

Bana ba motho ba tlwaela bogale ba gagwe.

Le mororo rraabo a le bogale mo go kana, bone ga ere a tlatlarietsa, a omana, ba tshoge gope fela jaaka go twe **bana ba tladi ba anywela leratleng**. (lerata—modumo).

7. **Bana ba tshipa ba tsaya tsela e le nngwe fela, fa ba kgaogana ke baso ba mogotlha.**

Kopano ke matla; Fa batho ba thusana le baba ga ba ka ke ba ba tlasela gabonolo.

Monna mogolo erile a bona tsela ya lesa e bulegile a laya bana ba gagwe ka go re ba tshwaragane, a re, **bana ba tshipa ba tsaya tsela e le nngwe fela, fa ba kgaogana ke baso ba mogotlha**. (mogotlha—sethai sa thupa le mogala).

8. **Bana mamphorwana maatlhamela babolai.**

Bana ga ba itse le yo o ka ba bolayang.

Bagolo ba kelotlhoko mo ditsaleng le mo babeng ba bone, bana bone ke **mamphorwana maatlhamela babolai**.

9. **Banna ga ba na thwadi, ba bonywe ke Mmamariga.**

Banna botlhe ke baaki. (thwadi—boammaarure).

Re fitlhetse kganga e tsogetse godimo, bangwe ba re banna ba na le boammaarure bangwe ba re **banna ga ba na thwadi, ba bonywe ke Mmamariga**.

10. **Ba phunyeditse Pudungwana ditsi.**

Ba thusitse bosula go jwelela.

Re sule leso la diatla ka e le fa go twe babusi ba letleletse legodu la dihutshane go dira ntlo ya thekisetso ya nama; rure, **ba phunyeditse Pudungwane dintsi.**

11. **Barata motho ba kana ka bamotlhoi.**

Motho ga ka ke a ilwa gongwe a ratwa ke batho botho.

Mo lekgotleng la Setswana mosekisiwa o bua ka kgo-lolesego gonne a itse gore **barata motho ba kana ka bamotlhoi.**

12. **Batho ba lemogana leetong.**

Ba ba tsamayang mmogo ba itsana mekgwa.

Ka a sa bolo go re fitlhela mekgwana ya gagwe, go siame gore re leme nae re tle re itsane ka gonne **batho ba lemogana leetong.**

13. **Batho ga ba ke ba lekana e se meno.**

Batho ba farologana ka maemo, matsalo, ka ditsela tse dintsi.

Bangwe e ka nna bahumi ba dikgomo, bangwe ba nna ba dinku, bangwe ba dipudi, bangwe ba huma madi, bangwe dipelo tse dintle, mme lefa go ntse jalo, **ga ba lekane e se meno.**

14. **Batho ga ba tlale, e se dinku.**

Batho ba itse go sutelana.

Lefa e bile lori ya gago e tletse e penologa, o tla baa o bo o nne o palamise mosadi wa me le nna; **batho ga ba tlale e se dinku.**

15. **Batsomi ga ba ke ba tlhakanela sekgwa.**

Batho ba ba ileng papadi mmogo ba a fufegelana.

Le se ka la re le ya papading la ya ntlheng e le nngwe fela la tloga la tlhokelana mafoko ka gonne **batsomi ga ba ke ba tlhakanela sekgwa.**

16. **Bo a re go tsholwa bo le molelo ere ka moso bo bo fodile** (bogobe).

Yo o robalang ka pelo ya kgalefo, e yare a tsoga pelo e bo e boetse mannong.

Ka dinamane tsele, Phuti tsele, ke romilwe ke bana ba gago go tla go tima molelo o o bogale wa maloba e le go le-bogela gobo **erile bo ne ba tsholwa bo le molelo, yare ka moso ba bo bo fodile.**

17. **Bobotlana bo jesa tlhako le manyenyana.**

Bobotlana bo ntsha motho maikaelelong; bo tshwarisa bothata.

Basimane ba me yare ba phatlaletse ba ile kwa Gauteng ka tlamega go tlhakanya dipholo le Ranko wa leferefere **ka go twe bobotlana bo jesa tlhako le manyenyana.**

18. **Bodiba bo tšhele ke ntse ke bo lebile.**

Khumo kgotsa sengwe se se letlotlo se nyeletse se ntse se lebilwe ka matlho.

Erile ntswa borraabo e ne le le bahumi ba ditatalala, yare motlhang ba yang badimong khumo eo yotlhe ya phatlalala, **bodiba ba a tšha re ntse re bo lebile.**

19. **Bodipa ba moraka, bo gaisa ba legae.**

Kwa morakeng, modipa a ka dira go rata ga gwe a tlhoka yo o mo kgalemelang, kwa gae bagolo ga ba dumelele bodipa.

Mosimane yoo o ne a tsalegile a le bodipa mme mo gae a se ka a dira molato ope jaanong ka go twe **bodipa ba moraka bo gaisa ba kwa gae**, bo mo tsentse mo matshwenyegong.

20. **Boferefere ga se papadi, ga bo tshwanele go itlwaetswa.**

Go tlhoka boammaarure ga se letshwao la tshiamo.

Boammaarure bo siame; **boferefere bone ga se papadi, ga bo a tshwanela go itlwaediwa.**

21. **Bogale tsholo, bo a omosiwa.**

Lefa motho a kgopilwe mo go maswe, o a tle ere a rapelwa a rapelesege.

Heela, monna, o se ka wa ineela mo bogaleng, wa tloga wa tsena mo melatung; kana **bogale tsholo bo a omosiwa**, mme o tshwanetse wa busa pelo.

22. **Bogosi ga bo tlole, e se letsoku.**

Bogosi ga bo tlole, bo a tsalelwa. Ga bo ke bo tla bo tshwanela motho a sa bo tsalelwa.

Fa o se wa madi a bogosi, lefa ebile o ka bo bewa ke batho, ga bo nke bo bo go tshwanela gonne mogologolo o rile, **bogosi ga bo tlole, e se letsoku.**

23. **Bogwera bo a rulaganelwa.**

Motho yo o itlhokomolosang ditiro le ditshwanelo tsa gagwe e tle ere ka moso bana ba gagwe le bomonnawe ba mo dire sone selo seo.

Jaaka motsadi wa gago a go tsheletse, a go direla dilo tse dintsi o sa le mmotlana, go tshwanela gore ere a gola e nne wena mothusi wa gagwe; **kana bogwera bo a rulaganelwa.**

24. **Bogwera bo se na kgajane, bo wela mo 'isong.**

Bogwera bo bo sa tswang bo tswela moetapele wa bogosing, ga bo ke bo tlhoka matshwenyego.

Moetapele wa mophato ga a tshwanela go salela kwa morago mo ditirong tsa semorafe ka gobo **bogwera bo se na kgajane, bo wela mo 'isong.** (kgajane—mogale, moeteledi pele).

25. **Bogwera joo-Ngwape bo kile jwa re bo ngolosa Ngwape, ntekane go ingolosa bone.**

Morafe o o ngalosang kgosi, kgosana gongwe mogolwane o itshenyetsa ka wesi.

Lo se ka lwa re lo sena go nna lo re lo ngalosa kgosi gore e tle e tswe mo motseng, lwa tloga lwa itshwara melomo ya tlase jaaka mogologolo a rile, **bogwera joo Ngwape bo kile jwa re bo ngalosa Ngwape, ntekane go ingalosa bone.**

26. **Bojang ga bo bofane.**

Badira mmogo ga ba ilane; ga ba fufelane.

Monna mogolo o laetse bana ba gagwe gore ba sale ba thusana mo ditirong tsa botshelo ba tshegeditse lefoko le le reng, **bojang ga bo bofane.**

27. **Bojang jwa pitse ke jo bo mo mpeng, jo bo kwa ntle e swa e bo fupile.**

Tlamarela se se mo seatleng sa gago gona le se o sa ntseng o tla se batla.

Mophato o jele nama ya kgomo wa e fetsa ka o itse gore **bojang jwa pitse ke bo bo mo mpeng, jo bo kwa ntle e swa e bo fupile.**

28. **Bo kôjwafela ba ga Rampeile.**

Monate o o tlabang sebete jaaka tsina ya dinotshe.

Ke fitlhetse batho ba aja dijo di se monate **e le bokô-jwafela ba ga Rampeile.**

29. **Bongwefela ke bobedi, boraro ke bone bobedi.**

Go diphatsa go tsamaya o le nosi, mme go botoka go nna bararo go patana.

Go botoka, fa o ralala dikgwa tse, go batla mongwe a go bata **gonne bobedi ke bone bongwefela, boraro ke pone bobedi.**

30. **Bontle bo na le dibebejane.**

Batho ba bantle gantsi ba na le mekgwa e e sa eletse-geng, boikgodiso, botshwakga jalo jalo.

Mosadi ga bonwe ka **bontle fela**, makolwane; o tseelwa pelontle, lerato mo bathung, dilo tse di gaisang bontle **ka bone bo na le dibebejane**.

31. **Bontšhe ga ba ke ba tlhakanela kutla.**

Basadi ga ba ka ke ba tlhakanela leiso gongwe ntlo kwa ntle ga go tlhola ba omanyane.

Tsheko eno e ka bo e sa sekwe fa mongongoregi a ne a se ka a dira molato wa go nnisa basadi ba mmogo ba a ntse a itse **fa bontšhe ba se ka ke ba tlhakanela kutla**.

32. **Bontsi bo ntsha mangana.**

Bontsi bo buisa thata.

Ntlo ya me ke tla e aga kwa thotane e e e kgakala le batho ba bantsi **gonne bontsi bo ntsha mangana**.

33. **Bophokojwe ba bankgwe ba itsanye ka mebala.**

Ba ba tshwanang ka maitseo ba a itsanye.

Erile mapodisi a sena go tshwara mosimane yo o thubileng bentlele a mo etelelsa pele mme ka bonolo a supa ba a neng a dira tiro eo le bone **ka bophokojwe ba bankgwe ba itsanye ka mebala**.

34. **Bopudi ba kgonwa ke ba ba dinaka.**

Diganka di kgonwa ke diganka ka tsone.

O ne o fosa go akanya gore e ka re o goletse kwa tlhabologong ya Mafikeng wa tloga wa tla go itekanya le bana ba Fitase, ntswa o itse fa **bopudi ba kgonwa ke ba ba dinaka**.

35. **Boremo ba mogoma ga bo na botlhebogo.**

Boleme bo naya tsholofetso ya thobo.

Lefa letsatsi le tshwere mabele la a fisa jaana ga re nke re bo re tlhebogela rure; **kana boremo ba mogoma ga bo na botlhebogo**.

36. **Boroko ngwana 'ga rraloso.**

Motho fa a robetse ga na go itira sepe fela jaaka yo o suleng.

E se re o tsosa ngwana mo borokong wa mo gakalela ka **boroko e le ngwana 'ga rraloso.**

37. **Bosigo ga bo akele ope.**

Ditiro tse dintsi tse di maswe di direga mo lefifing la bosigo.

Magodu yare ka a tlhaloganya **fa bosigo bo sa akele ope**, a ithaganela a utswa dinku di le pedi a di bolaya a di ja.

38. **Bosigo ga bo na bosigonyana.**

Bosigo bo tsena gangwe fela.

A re bololeng gonne jaaka letsatsi le phirima jaana go tsena bosigo **mme bosigo ga bo na bosigonyana.**

39. **Boswa jwa motho a tshela, ga bo jewe.**

Leruo le fetoga boswa fa mong a sule.

Ke batla go ya go iperekela ka kgaogana le go intsha pelo ka kgomo tsa ga rre gonne **boswa jwa motho a tshela ga bo jewe.**

40. **Boswa jwa tau ke letlalo.**

Selo se se tlotlang botho ba gago se tshwanetse go tlhokomelwa thata.

Fela jaaka **boswa jwa tau e le letlalo**, ba gago ngwana waMotswana, ke kgomo e e nko e metsi.

41. **Botlhale ba phala bo tswa phalaneng.**

Ngwana fa a setse a godile o tswa mogakolodi wa motsadi wa gagwe.

Ramabanta re a mo itse fa e ntse e se letlhale la dilo mme bošweng jaana go bonala fa dilo tsotlhe di mo siamela ka dikgakololo tsa ngwana wa gagwe: **botlhale ba phala bo tswa phalaneng.**

42. Botlhale bo bolaile mong wa bone.

Letlhale ga le ka ke la tsietsa batho botlhe ka dipaka tsotlhe; botlhale ba go tsietsa ga bo thuse.

Botlhale ba go tsewedisa sešaba bo eletsega thata, bo a thusa; botlhale ba boferefere bone bo isa kgolegelong, gantsi **bo bolaile** mong wa bone.

43. Botlhale ga bo na ntlo ya bone.

Botlhale ke mpho e e tswang Modimong e e ka abelwang mang le mang.

A o lelata, a o motlhanka, a o kgosana kana kgosi, o ka nna wa abelwa botlhale ke Mmopi, kamoo he, **botlhale ga bo na ntlo ya bone.**

D

44. Diatle di ragoge sentle, pheletso ya tsone leso.

Ga se goora go simolola pele, ke goora go fetsa tiro sentle; se itlhaganele mo o tla felelwang ke thata ka pele.

Merafe ya Makgowa e ruta bana go itlhaganela fa ba dira, Batswana bone ka ba lebile pheletso ya tiro ba ruta gore **diatle di ragoge sentle, pheletso ya tsone leso.**

45. Dibaga di tloga baaparing, di ya bafololeding.

Ditshwanelo di fapoga ba di ba lebanyeng di ya go ba di sa ba tshwanelang.

Morago ga go ipolaya ga rona ka tiro ya modiro, diro tsa dinama tse di setseng di ne tsa abelwa ba ba meng ba sa thusa ka gope; **dibaga tsa tloga baaparing, tsa ya bafololeding.**

46. Digwana tsa basadi, thabisa digogo.

Fa diphaana tsa bojalwa di ntshiwa, le dikhutsanyana di tlelwa ke boitumelo.

1. Re fitlhetse monna wa setswerere a setaseta ka thipana e e bogale a direla mohumagadi wa gagwe **digwana tsa basadi thabisa digogo.**

2. Yare ka ba gorogile ba phamphanyega melomo ke tlaia le lenyora, mohumagadi a laela gore ba bewe pele **digwana di matlabanyana, mathabisa digogo**, mme ere ba intsitse lenyora ba fiwe dijo.

47. **Dijammogo di a itsanye.**

Batho go itsana mateng ke go nna mmogo.

Basekisi ba pateletse Tamora go ya go batla Sepodisi kwa merakeng e e kwa sekakeng ka gone boobabedi **ke dijammogo, di a itsanye.**

48. **Dikala tsa modubu di ntse di a bonala.**

O tsofetse, o godile, o atametse go swa.

Le mororo a kgonne go rapamologa mo dikobong tsa bolwetsi, **dikala tsa modubu di ntse di a bonala.**

49. **Dika o kgathe, ga e itsiwe.**

Motho o fitlhetswe go itse motlha wa lesa la gagwe.

Monna yo o botlhale o kokotleletsa bana ba gagwe dikgomo le madi go sa le gale ka gobo **dika o kgathe, ga e itsiwe.**

50. **Dikeledi tsa mathe.**

Selelo sa maipatelelo.

Gaselesika erile ntswa a ntlhoile yare a bona ke tshwarwa a itira yo o mo kutlobothokung, a lela **dikeledi tsa mathe.**

51. **Dikgaga di remana ka matlape.**

Ke gone kgang e tsogetseng kwa godimo; makgaolakgang a fitlhile.

Puo e ne ya buiwa malatsi a le some mme erile ka motlha wa bofelo fa **dikgaga di remana ka matlape**, ga bidiwa banna bagolo ba ba neng ba itse molao wa boKgama le boSechele.

52. **Dikgaka pedi ga di robale mosimeng o le mongwe.**

Poo pedi ga di tlhakanele lesaka.

Le dirile molato ka go tloga le nnise basadi ba le babedi mo tlung e le nngwe fela le ntse le itse fa **dikgaka pedi di sa robale mosimeng o le mongwe.**

53. **Dikgomo di kgora mmele, motlhala o sale nageng, di kgonwa ke mosadi yo o tsaleng dithulaganyana.**

Dikgomo di hungwa ke yo o nang le badisa.

Fa o se na badisa ba mmannete o tlhoboge go rua dikgomo fa ese o ka di itsetsa ka wesi gobane **dikgomo di kgora mmele, motlhala o sale nageng, di kgonwa ke mosadi yo o tsalang dithulaganyana.**

54. **Dikgomo e dihutshane, ke mogokitla, o etla o dutla.**

Dikgomo le dipudi di ntsifala ka go kokotlediwa di etla di dirisiwa.

O se ka wa ipolaisa tlala ntswa Modimo o go file dikgomo le dipudi; **dikgomo le dihutshane ke mogokitla, o etla o dutla.**

55. **Dikgomo tsa kgosi di amuwa morokotso.**

Yo o disetsang kgosi go a itsiwe fa a tle a ne a itshwaela namane a sa e fiwa; khudu e nnyela morwadi.

Modisaotsile o ne a sekisa monnawe dikgomo tse di timetseng go yela rure mme kwa morago ga bonala fa monnawe a di itshwaetse; jalo lekgotla la athola ka go re seo ga se molato gonne **dikgomo tsa kgosi di amuwa morokotso.**

56. **Kgomo tsa mogale tsa fula ntsweng, le tsa mmoi tsa fula ntsweng.**

Go nna kagisong.

Ga fuduswa meraka ya isiwa kwa naga e atlhameng teng mme koo **dikgomo tsa mogale tsa fula ntsweng, le tsa mmoi tsa fula ntsweng.**

57. **Dikgomo tshesebe tsa o salang, di tlogelwa too.**

Dikgomo ke diphologolo tsa naga ebong moja wa mojaboswa yo le ene a ka nnang a di tlogela jalo.

Ranko a tsenelela dikgomo tsa ga Phuthegelo a di senya mme ya ne ekete o a di šakgatsa go tsaleng, le ene a di sia foo: **dikgomo tshesebe tsa o salang, di tlogelwa too.**

58. **Dikgotla ditšhaba.**

Ka tsamaiso le mekgwa, di farologanye jaaka di tšhaba.

Lefa ebile kwa kgotleng ya gaeno selo seo se dumeletse mo go e ya rona e nnyaa, mme ga go molato gonne **dikgotla ditšhaba.**

59. **Dikhutsana re bophomela gotlhe, re lema lopetleke.**

Masilo one a gatlhamela fela mo dilong.

Bosupi ba kgang e e re ntseng pele bo tlhamaletse mune go bonala fa batho ba ba ngongoregelwang ba ba itirile **dikhutsana re bophomelela gotlhe, re lema lopetleke.**

60. **Kobo di lekana marudi.**

Motho a tshotse fela mo go mo lekanyeng.

Gompieno re humile le mororo mo ngwageng tse di fetileng re ne re sa huma, re itsholetse dikgomonyana fela, *'kobo di lekanye marudi'.*

61. **Dilo di bolaya ka lobeko.**

Khumo e dira mohumi moikgogomosi.

Fa gare ga khumo le lehuma rotlhe re itlhophela khumo lefa **dilo di bolaya ka lobeko.**

62. **Dinaka tsa pudi di kgonwa ke go lela di lebaganye.**

Bangongoregi ba tshwanetse ba bidiwa ba bua ba lebaganye; merogolwane ya letsatsi e kgonwa ke go lela e lebaganye.

Mafoko a ngongorego a gago re a utlwile mme ga go na se re ka se buang mongongoregelwa a se yo fa gobane **dinaka tsa pudi di kgonwa ke go lela di lebaganye.**

63. **Dinaka tsa pudi di tshwaranye.**

Mafoko a tshwere mong wa one.

Maloba o boletse fa o ne o le kwa Ditsopotla ka letsatsi la moferefere, gompieno wa re o ne o le kwa Mafikeng motlheng oo, **dinaka tsa pudi di tshwaranye jaanong.**

64. **Dinama di ya pitseng ka dirwe.**

Mafoko a tsena go bareetsi sentle fa a simololwa ke ba ba a itseng.

Rangongo, moemedi yo mogolo wa kgosi, a tlhagisa basenyi ba mafoko a ditsheko gore ba name ba sa iketlile ka le le reng **dinama di ya pitseng ka dirwe** e le gore baitsemafoko ba bue pele.

65. **'Namane tsa thole, Barolong, tse di jang mogope di o lala.**

Barolong tota ba ba senyang motse ba re ba a o aga.

Mmoki o ne a peteketsa leboko la Barolong a ntse a ba bitsa maina a re, **'namane tsa thole, Barolong, tse di jang mogope di o lala.**

66. **'Nare tsa Gabane, tshwana puleng di a raga.**

Dikgarebe tse di sa dumeleng go buisiwa ke makolwane.

Motse oo o ne o le kago ntle ebile o na le **'nare tsa Gabane, tshwana puleng di a raga** basetsana ba ba letlhaa lesetlhana.

67. **Dinku ga di ke di mutlwa di le pedi.**

Go thata go dira sentle ditiro tse pedi gongwe tse, di-ntsi ka nako e le nngwe fela.

Nna ke tlhagisa gore o epe sediba o name o lesitse go aga ntlo ya disanka; ga re **'nku ga di ke di mutlwa di le pedi.**

68. **Dinkwe go latswana tse di mebala.**

Masika ke go thusana.

Ka a le mo matshwenyegong o rile ke tle go mo kopela thuso kwano go wena, monnawe, gona le go ya kwa go ba eseng ba lesika la gagwe ka go twe **dinkwe go latswana tse di mebala.**

69. **Dinithi ga nke di bajwa di le pedi.**

Go thata go dira ditiro tse pedi gongwe go feta foo ka nako e le nngwe fela.

Le mororo mogologolo a rile, **dinithi ga nke di bajwa di le pedi**, rona bašwa re kgona go dira jalo go tla re amogela tuelo le go ithuta go itsweledisetsa kwa pele.

70. **Dintle tsa ga moetelela pele, dimpe tsa ga mosala morago.**

Motho a ka dira bosula a falola, ba ba mo etsang ba tsena mo mathateng; Legodu ke le le tshwerweng.

Jaaka motho yo o tsereng maemo a gagwe a ne a belaelwa ka mekgwana e e fapogileng mme a ise a bonwe molato ope, o tle o tlhokomele o se golegwe gonne **dintle tsa ga moeta-pele, dimpe tsa ga mosala morago.**

71. **Di nwang di a dibosana (dikgomo).**

Borathata ba thusa boesemang.

Bantsho ga ba na matlo a agetsweng batlhoki le batsofe gonne ka mokgwa wa bone **di nwang di a dibosana**, ba ba itsholetseng ba fa ba ba se nang sepe.

72. **Dipaba di tsogetsa badisa nageng, tsa feta tsa ja borraabo kwa gae.**

Bana ba dira melato kwa ntle mme e pegwe batsadi godimo.

Go monate go nna le bana mme go bile go botlhoko ka dipaka tse dingwe gonne **dipaba di tsogetsa badisa nageng, tsa feta tsa ja borraabo kwa gae.**

73. **Dipeba tsa mosima o le mongwe.**

Batho ba ba tshwanang ka mekgwa.

Fa go le Ramabanta le Ramasikele ga ke itse gore yo o botoka mo go yo mongwe ke ofe; ke **dipeba tsa mosima o le mongwe.**

74. **Diphala tse re kileng ra ne re di letsa.**

Makgethe a re neng re tle re a dire.

Banna bagolo ba ne ba itumelela motshameko wa bolo ya dinao thata ka o ne wa ba gopotsa bokolwane ba bone ba ba ba sala ba ntse ba re, **ke diphala tse re kileng ra ne re di letsa.**

75. **Diphologolo di atlanegela batsomana.**

Diphologolo di bonala thata fa di tsongwa ke banna ba ba sa itseng go tsoma sentle.

Jaaka go ile go tsoma boesemang jaana, ga le nke le phirima ba ise ba boe ka go twe **diphologolo di atlanegela batsomana.**

76. **'Poo ga di ke di bewa di le pedi mo 'sakeng.**

Dikgosi tse di lekanang ka maemo ga di tshwanele go nna mo motsing o le mongwe fela.

Re tla bo re dira molato fa re ka emisa dikgosana tse pedi tse di lekanang ka maemo mo Kopong gonne **'poo ga di ke di bewa di le pedi mo 'sakeng.**

77. **'Poo ga di ke di tlhakanela lesaka.**

Ga go ka ke ga busa dikgosi tse pedi mo morafeng o le mongwe fela.

"Ke a go bona o leka go itirela lesomo la gago le le utlwang taolo ya gago, mme le nna jaaka kgosi, ke batla go reediwa ke botlhe, mme ntswela motseng; **'poo go di ka ke tsa tlhakanela lesaka.**"

78. **'Poo go lwa tse di mo 'sakeng.**

Go loa go ntse go dirwa mmogo.

Ke bonyana go palelwa ke go dira ditiro le motho yo o sa utlwaneng nae, botlhale ke go itse gore **'poo go lwa tse di mo 'sakeng.**

79. **Dipoo go lwa tse di nnang mmogo.**

Go omanwa go tlhoge go lebalanwe.

Batho ga ere ba omanyane ba ngalalanele rure gonne le mo botshelong **dipoo go lwa tse di nnang mmogo.**

80. **'Poo tsa bogwe, di lwa di iname.**

Bana ba motho ba lwa ba etla ba boifana.

Rraabo a ba rapela gore ba tshedisane ka kagiso le gore fa go le thata go dira jalo mme ba gakologelwe gore **'poo tsa bogwe di lwa di iname.**

81. **Di sa itsaneng di a welana.**

Mokaloba e tle ere fa gongwe a rakane le mokaloba ka ene.

Kwa kgaisanong ya mmimo kwa Mangaung mo bekeng eno e tla nna letsatsi le le monate gonne **di sa itsaneng di a welana**, dingai tsa tikologo ya motse oo.

82. **Disela mmapa, ga di ratane.**

Badira mmogo ga ba ratanele khumo.

Ntswa a ne a tlwaclanye le badiri ba bangwe, o ne a sa ba ikanye thata thata ka a ne a itse gore **di sela mmapa, ga di ratane.**

83. **'Thoto ga di tswe basading, di tswa banneng.**

Monna yo o timanang, o ruta mosadi wa gagwe bohula; yo o pelo, o mo ruta go nna le seatla.

Ra tswa motsing oo re lela mala ke tlala e e opisang tlhogo mme ra nyatsa bohula ba banna bagolo koo gonne go twe **'thoto ga di tswe basading, di tswa banneng.**

84. **Ditlamelo tsa pula di baakanngwa gale.**

Nna o ntse o ipaakantse.

Ke tshwere bothata go reka megoma, dikgole, dijokwe le dipeo ka bagologolo ba rile, **ditlamelo tsa pula di baakanngwa gale.**

85. **Ditlhaka di gana bajwadi.**

Motho o tle a ithorome bathusi ba gagwe, a ye go thusa ba ba iseng ba mo thuse ka sepe.

Ramotlabaki ke mo godisitse ka mo ruta, ka mo tseisa ka ba ka mo direla gotlhe jaanong ga a nkitse, **ditlhaka di gana bajwadi.**

86. **Ditlhale di fedile merutseng.**

Kakanyo e eme fela; ga go itsiwe se se ka dirwang.

Molwetsi o isitswe dingakeng di le dintsi mme ga go bonale botoka bope ebile **ditlhale di fedile merutseng.**

87. **Ditlhaletlhale tsa lebowa, di bonye dinoko pele.**

Matlhale a akofa a itsane megopolo.

O se ka wa itshwenya wa itsa mosimane wa gago go tshameka le maferefetšhana a motsana ono ka go twe **ditlhaletlhale tsa lebowa, di bonye dinoko pele;** o tla ba lemoga ka pele.

88. **Ditlhare di na tsotlhe.**

Ga go na gope kwa go se nang matshwenyego; rotlhe re dira diphoso.

Nnyaa, rra, o se ka wa bua jalo, jaaka eketeng mosekisi-

wa ke motho wa ntlha mo lefatsheng go tlola molao; kana ditlhare di na tsotlhe.

89. **Ditsabana ba mpa ga di tsenwe.**

Mafoko a ba lesika a baakanngwa ke bone eseng ke ba sele.

Mosadi o ne a tlhagisa monna wa gagwe mabapi le go itsenyeng mo dipuong tsa bana ba ga Kgosidintsi ka go re **ditsabana ba mpa ga di tsenwe**, di tle di fele ba kopanye ka moditseni.

90. **Ditsebe di ya (ja) moletlo (molato) di sa o lalediwa (molato—mokete, moletlo).**

Ditsebe di utlwa le se di sa tshwanelang go se reetsa.

Mo tereneng e e tswang Benoni go ya Orlando mo mosong ono, ke ne ke palame le bonkgatakererele ba ba sa bolong go thubaka matlo a batho **mme ka ditsebe di ya moletlo di sa o lalediwa**, ka utlwa se ba ipaakanyeditseng go go se dira maitsiboeng ano.

91. **Ditsebe pedi, fela ga di utlwele gongwe.**

Batho ga ba utlwele gongwe. Ba ka utlwa motho a bua me ba mo utlwa ka go sa tshwaneng.

Ke a gakgamala fa o re go tulwe re leme masimo a mabedi nna ke utlwile go twe e le nngwe fela, legale ga nke ke go ganetsa thata ka **ditsebe pedi, fela ga di utlwele gongwe**.

92. **'Tšhaba di sa nne mmogo, marota a tshabisana go tshegana.**

Batho ba ganetsana ka ntlha ya mekgwa e e fapaanyeng.

Ga ke solofele gore ba ka utlwana ka thulaganyo ya mokete wa tseo gone **'tšhaba di sa nne mmogo, marota a tshabisana go tshegana**.

93. **'Tshika go ja tsoomoapei.**

Yo o nang le diatla tsa go dira, ga a ka ke a bopamelwa ke bana.

O se ipotsise gore ke eng bongwanake ba nonne, ba gago ba bopama, ka o itse fa o le setshwakga mme ba me ke ba fufulela ka **'tshika go ja tsoomoapei.**

94. **Di tswa ganong ga di gaisanye.**

Se mongwe le mongwe a se buang se tshwanetse go reediwa.

Erile Mokwena a bua a reediwa, yare MoIntia le ene a bua ga reetswa, ke tshwanelo gore le yo Mosarwa a reediwe ka **di tswa ganong ga di gaisanye.**

95. **Ditswang-tswang, di ya thoteng di bapile.**

Badipa ba ba iseng ba ke ba kopane;

Maferefere a a iseng a ke a tsietsane.

Rotlhe re ya Makeleketla go ya go bona motshameko wa mabole fa tshimega Ntulini a kopana le Mokono ka booba-bedi e le **ditswang-tswang, di ya thoteng di bapile.**

E

96. **E anywang e leletse, e ruta e e mo maleng.**

Go tewa namane: Mogolo ke moruti wa mmotlana.

Jaaka ere o rongwa o gane jaana, o tla o itse fa bomonao ba tla go gana gonne **e anywang e leletse e ruta e e mo maleng.**

97. **E a re bodiba bo epša, dikgarubane di ikepele mo morageng.**

Fa o tlhoka letshego, leka gape.

Sere o senyegelwa ke maikaelelo ka mabaka a a rileng wa phutha wa baya, mme nna o leke go itsweledisetsa kwa pele gonne **e a re bodiba bo epša, dikgarubane di ikepele mo morageng.**

98. **E a re e bona mong e re mmuu** (kgomo).

Motho ga gakwe ke kgomo e le ya gagwe.

Ka re lefa matimela a ka tlisiwa fa ga ke nke ke palelwa ke go supa tsa gaetsho: kana kgomo **e a re e bona mong e re mmu.**

99. **E a re e tlhajwa e lomologe.**

Motho e a re a lemogile bolotsana ba bankane ba gagwe, a fokotse go tsamaya le bone.

Maloba Kanekane o lole nao o sa moraa sepe, gompieno o golafaditswe ke Moraedi; a ke o ikgaoganye nabo go sale gale: **e a re e tlhajwa e lomologe.**

100. **E a re go e latswa bobo, e tloge e e ntshe bololo.**

Go direla, go rata, go boka mo go feteletseng, go a senya.

Ka ba bona ka fa a neng a a rata ngwana wa gagwe ka teng a galaletsa sengwe le sengwe se a se dirang, ba mo tlhagisa gore a tle a fokotse gonne **e a re go e latswa bobo, e tloge e e ntshe bololo.** (Bololo—bolwetsi ba letlalo.)

101. **E a re go lelela bogwetle, e lesiwe e bo je.**

Motho fa a rata go dira sengwe kgatlhanong le dikgakololo tsa ba bangwe, o tle a lesiwe.

Ka e le fa mokolwane a phegeletse go nyala kgarebe e lo sa e rateng, bogolo mo leseng ka le le reng, **e a re go lelela bogwetle, e lesiwe e bo je.** (Bogwetle—leungo le le sa batswang.)

102. **E a re go longwa ke sefifadu, e re o bona pilo o sie.** (Sefifadu—sefofedi.)

Motho yo o goletseng bothateng, le fa go le bonolo o fitlhela go le mokong.

Ka a goletse mo mathateng a botshelo, lefa a ntse fa gare ga mafura jaaka philo jaana pelo ya gagwe ga e dumele sepe ka go twe **e a re go longwa ke sefifadu, e re o bona pilo o sie.** (Pilo—naga e bojang jwa yone bo fisitsweng.)

103. **E a re go robala bo le bollo, e re bo osa bo bo bo le maruru (bogobe).**

Fa sengwe se go gakaditse, tsamaya o ye go robala o se akanye.

Robala, Mongwaketse, re gakolola gore ka e lefa basimane ba betisitse morwa Makaba pelo, a puo ya bone beelwe ka moso gare **e a re go robala bo le bollo, e re bo osa bo bo bo le maruru.**

104. **E a re go tsalwa le sebe, e re se ota le wena o ote.**

Fa wa lesika la gago a tshelela mo kutlobotlhokung, o tshwanetse go utlwa botlhoko le ene.

O ne a nonne a ntse sephanka a tloga a bopamesiwa ke ditiragalelo tsa ga rakgadi 'a gwe jaaka go twe **motho e a re go tsalwa le sebe, e re se ota le ene a ote.**

105. **E a re go tshaba e dumang, wa tshabela go e letseng.**

E ka re o re o tshabela bogale gongwe, wa ya go fitlha kwa go bo bo feteletseng.

Botshelo bo thata ka lefatshe lotlhe mme go huduga mo motsing go ya kwa go o bapileng nao ga go thuse thata; **e a re go tshaba e dumang, wa tshabela go e letseng.**

106. **E a re go tulwe roga kgosi, o e roge.**

Fa e re motho a go romile go kgopisa kgosi wa dumela go dira jalo, o molato jaaka ene.

Go utlwala fa o dirile molato ka go diragatsa thomo ya ga mogoloo, mme jaana o molato ka gobo **erile go tulwe roga kgosi, wa e roga.**

107. **E a re go umaka 'itlho, 'itlho a itshose.**

Motho yo o molato gantsi o itshoga ditlhabela—tshosiwa ke go umakwa mabapi le molato.

Ke ne ke ipuela ke le nosi ke re motho yo o utswileng madi a me o tla ipona 'tsatsi le lela, mme ka go twe **e a re go**

umaka 'itlho, itlho a itshose, yo ke neng ke mmelacla a kubega, a itatola.

108. **E a re ke tla ja ka mogopo o tletse motho a re jalo** (rialo).

Ke itumela fa go ntse jalo.

Ga twe malome kwa Thaba 'Nchu o rekisitse polasi ya me a dirisa madi a yone; **ke a re ke tla ja mogopo o tletse motho a re jalo.**

109. **E a re ke tla jela mogotšwaneng o mosweu, motho a dire jalo.**

Ke itumela thata fa go ntse jalo.

Rabanyana o tlhatlhela dinku tsa me ka lesaka letsatsi lotlhe ka gobo di mo jetse mabele ntswa nna ke tlhola ke jelwa ke tsa gagwe ke di golole di tsamae, **e a re ke tla jela mogotšwaneng o mosweu, motho a dire jalo.**

110. **E a re motho a re 'pudi di a sisa, a bo a bonye ka tsa ga gabo.**

Motho fa a supa ba bangwe ka bosula, go a bo go ikitse ka ene.

Senokwane se se neng se ile go tlalea gore batho ba utswa dinku se ne sa busiwa ka le le reng, **"e a re motho a re 'pudi di a sisa, a bo a bonye ka tsa ga gabo."**

111. **E a re ngaka e reteletswe, go alafe ngakana.**

Fa o palelwa lesa ba bangwe ba leke.

Ga go thuse go ngakalala le selo se go palela; go botoka go mma yo mongwe a itekela jaaka mogologolo a rile, **e a re ngaka e reteletswe, go alafe ngakana.**

112. **E bonwa ke motsogapele, motsogamorago ga a e bone** (khumo).

Khumo e bonwa ka go huhulelwa eseng ka go nnela tapologong rure.

Bongwanaka, khumo ya dikgomo le ya madi ga e koko-
tlediwe ka go robala thata letsatsi le bo le tlhatloga; e
bonwa ke motsogapele, motsagamorago ga a e bone.

113. **E a re mo mpeng e bolokegile.**

Go tewa kgomo; lebitla la khomo ke molomo.

Mo dinakong tsa dintwa batho ba ne ba tle ba tlhagisiwe
gore e re ba aja ba simolole ka nama **gonne kgomo e e mo
maleng (mpeng) e a bo e bolokegile.**

114. **"Ee" ya monna ke "ee," ya mosadi ke yone
"nnyaa."**

Mosadi, eseng monna, a ka nna a fetogela se a se
buileng.

Fa ke sa leng ke tsalwa ke ntse ke itse gore monna ga
fetogele mafoko a gagwe le mororo mosadi a ka nna a dira
jalo; **"ee" ya monna ke "ee", ya mosadi ke yone
"nnyaa."**

115. **E ipotlapotla e bona morwadi.**

Ngwana o betologa fa a itse gore o tla rapelwa.

A tlhola a tshameka le ba bangwe sentle mme ya re
mmaagwe a goroga a tswa tirong, a simolola go lela le go
bidikama fa fatshe ka **e ipotlapotla e bona morwadi.**

116. **E ka bo e le tshukudu e ka bo e ntlhabile.**

Go tewa motho a batlile go utlwa batho ba mo seba.

Re ne ra welwa godimo ke motho re mo seba, re mmala
dinamana mo fa **e ka bo e ne e le tshukudu a ka bong a re
tlhabile.**

117. **Ekete erile a tsalwa a se ka a lela.**

Ga itse go utlwa bothoko.

Monna yo o setlhogo mo **eketeng erile a tsalwa a se
ka a lela.**

118. **E mašwi ga e itsale.**

Banna ba ka nna ba tlhoka go gotsa molemo wa batsadi ba bone.

Ramaredi e ne e le motho yo o tsalegileng mme ngwana wa gagwe wa mosetsana ke setsenwa se se jang ditlhare ka meno; ntekwane ga go akiwe fa go twe, **e mašwi ga e itsale.**

119. **E nyemanyema e bona mmelegi.**

Ngwana gongwe motho o iteseletsa fela mo botshelong fa a na le yo a ka mo direlang tsotlhe.

Tlhasenyana o akofile a tlhalefa ka pele ka a siilwe ke rraagwe a sale mmotlana mme Sebothwane ene a gola ka bonyana mo tising ya motsadi wa gagwe jaaka go twe e **nyemanyema e bona mmelegi.**

120. **Ere go bona thola bontle ka kwa ntle, mo teng e botlhoko.**

Bontle bo na le dibehebetsane.

Motho ga ere a bonywe nakwana e khutshwane go bo go twe o a itsiwe go ka nna **gare go bona thola bontle ka kwa ntle, mo teng e botlhoko.**

121. **E re go bulela o letseng, e re o tswa o mmulele.**

Busetša dilo kwa o di tsereng teng.

Ke maitseo a setho gore fa o kile wa adima selo mme o se busetše kwa go mmong wa sone; **e a re go bulela o letseng, e re o tswa o mmulele.**

122. **E re go lomeletsa Kgatoe, wa tla wa tshoga ka a tsetse.**

Motho yo o tshegwang ka gobo a se na sepe, gantsi o fiwa ke Modimo.

E se re o bona motho a le dikatana gompieno wa re o

tla ne o sale o tlhola o mmona a le jalo gobane fa gongwe e a re go lomeletsa Kgatoe, wa tla wa tshoga ka a tsetse.

123. E re le go tlhabetse, o le aramele.

Go tewa letsatsi la mariga le tleng le tloge le iphitlhe ka maru; fa o bonye letshego, o le dirise.

Jaaka o bonye tiro e e siameng kwa morago ga go sotlega mo Teemaneng, e re le go tlhabetse o le aramele.

124. Ere o fitlhela pina e binwa, o e bine.

Tlotla mekgwa le melao ya batho ba o gorogetseng mo go bone.

O itse gore moeng ga dilo pedi, mme ere o fitlha kwa Kgalagadi le kwa Lehututung ere o fitlhela pina e binwa, o e bine.

125. Ere o gopola tshukudu, o ikanye setlhare.

Fa o ka gopola motho yo o maswe, o tla mmona.

Jaaka re gopotse moloji yo go tweng Mojatsie jaana nka se ka ka gakgameala fa re rakana nae gongwe le gongwe jaaka go twe ere o gopola tshukudu, o ikanye setlhare.

126. Ere o ntima, o mphele ngwana.

Fa o sa fe motho mme o ofa ngwana wa gagwe, ke mokang o mo fileng.

Go tima motho le bana ba gagwe ke bopelotshetlha bo bo feteletseng; se se botoka ke gore e re o ntima, o mphele ngwana.

127. Ere o tlhalefa ngaka, le bolwetse o bo tlhalefe.

Kganela bolwetsi ka melemo bo ise bogo tsene; fa o sa batle go tsiediwa ke dingaka, o se ka wa lwalalwala go sa twe sepe.

Kgakololo ya mmannete go motho yo o ngongoregelang go tsiediwa ke boreaitse ke go re, "ere o tlhalefa ngaka, le bolwetsi o bo tlhalefe."

128. **Ere phala e le khubidu gale, ebile o e tlotsa ka letsoku.**

Go isetsa pele; go isa khumo khumong; go ngoporola mohumaneging.

1. **Ere phala e le khubidu gale, o e tlotsa ka letsoku** ka go naya mohumi dikgomo tse dingwe?

2. Ere mosimane yo a le bosilo ebile o a mo etleetsa; **ere phala e le khubidu gale, ebile o e tlotsa ka letsoku?**

129. **E se nang memo, e lomelwa ke mogolo 'a yone.**

Go tewa ntšanyana mme go tewa motho. Motho fa a palelwa o kopa thuso.

Fa le ka itaya nnake, ke tla mo le beletsa gonne **e se nang meno, e lomelwa ke mogolo 'a yone.**

130. **E se nang ngwana, e ikisa mokgobeng.**

Go tewa tlou: Motho yo o se nang ngwana wa go rongwa, o itirela dilo ka boene.

Ke tswa masimo ke lapile mme lefa ke palelwa ke ya kwa lebentleleng go reka parafina ka **e se nang ngwana e ikisa mokgobeng.**

131. **E tla re ke tla re dipitse, ka di bona mmala.**

Ke tla dumela ke bonye.

Le mororo go fitlhile melaetsa e mentsi e e bolelelang fa morwaake wa lekgwelwa a le tseleng a tla gae, ga ke dumele; **e tla re ke tla re ke dipitse, ke di bone ka mmala.**

132. **E 'tlhale e amusa e eme, e 'silo e amusa e letse.**
(Phologolo).

Letlhale la phologolo le amusa le eme gore le tle le itse go sia, lesilo le amusa le robetse. Letlhale ke le le nnang le tihanyegile.

E sere lefa o le mo tirong e e duelang wa lebala go nna o ithuta kwa tiro e ka batlelwang teng fa motho a tshoganye ka a latlhegetswe ke ya gagwe; **e 'tlhale e amusa e eme, e 'silo e amusa e letse.**

F

133. **Fa metsi a kgoberega, a a bo a kgoberegela gore kwa morago a itsheke.**

Dipitlagano le mathata go latelwa ke boiketlo.

Morago ga makubukubu a a ntseng jaana a, kagiso e tla nna teng gape; **fa metsi a kgoberega, a a bo a kgoberegela gore kwa morago a itsheke.**

134. **Fa o nngapa, ke tla go ingapela.**

O se ka wa rumola, fa o sa batle go rumolwa.

Fa o mpetša, ke tla go ipeletša; **fa o nngapa, ke tla go ingapela.**

135. **Feta re ye koo, ga se ya ga ope.**

Motsadi le ngwana ba tshela go thusana dipakeng tse ba se nang thata ka tsone.

Ngwana yo o ne a swelwe ke mmaagwe a buduletse mme rraagwe a mo godisa a ba a dira kana, jaanong ke ene a thusang rraagwe botsofeng ba gagwe go supa boammaarure **ba feta re ye koo, ga e na mong.**

G

136. **Ga a nyala mosadi, o nyetse monna.**

Go tewa mosadi wa senatla mo ditirong le mo go rateng go naya ditaello.

Ka Mphoeng **a sa nyala mosadi, a nyetse monna,** masimo a gagwe a thubakwa ke mogatse a thusiwa ke bana fela.

137. **Ga a wa, o ribame ka mpa ya sebete.**

O humanegile mo a se ka keng a tlhola a huma gape.

Ramhappenneng o ne a kile a bo a ruile mme erile morago ga bolwetsi ba renopese **a se ka a wa, a ribama ka mpa ya sebete.**

138. **Ga ba lekane, ba kgaoletswe.**

Ba tshwana ga mafatlha ba bile ba a lekana.

Mmasekuku le Mosadi wa tlala ba lekana psha ka mmele le ka go gola; **ga ba lekane, ba kgaoletswe.**

139. **Ga di ke di etelelwa ke manamagadi pele, di a tle di wele ka selomo.**

Banna ke baetapele ka tlholego; go tewa dikgomo.

Ba rile ba re Mmabasiami a tlhophiwe go nna tlhogo ya sekwele sa Letlhane banna ba gana ka go re **ga di ke di etelelwa ke manamagadi pele, di a tle di wele ka selomo** (mfere).

140. **Ga e botlha, e tswa moding.**

Ga a tsaya fa fatshe, o gotsitse bagolo ba gagwe.

Yare a sena go leba legotswana leo ka pelo e hubitse le ka matlho a a bonyabontshiwang ka kgalefo, moloadi a gopola batsadi ba lone mme a re, "**legale ga e bothla, e tswa moding.**"

141. **Ga e dume e tswa lerung.**

Ngwana wa mogale, o itshupa ka bogale.

Fa o ne o itse rraagwe mosimane yo, o ka mmona mo ditirong tsa ga morwawe; rure, **ga e dume e tswa lerung.**

142. **Ga e ganane e le teng fela, le e e ntle e a ganana.**

Go tewa tsala: Motho fa bana ba gagwe ba sa tsalega, o tshwana fela le yo o gannweng ke tsala, ke go re, yo o se nang bana.

"Banna bagolo ba gompieno ke bone badisa ba dikgomo tsa mono ka ntlha ya go tlhoka badisana ka **ga e ganane e le teng fela, le e ntle e a ganana.**"

143. **Ga e gate lore lo kgopo.**

Go tewa pula: Ga e nele lefela, fa e sa medise dijjwalo, e talafatsa lenaga.

Lefa nako ya temo e setse e tlodile morafe, pula yone e a batlega ka go bo **ga e gate lore lo kgopo.**

144. **Ga e ke e bola e na le mošomelwa.**

Fa e tlhoka baji, nama ya kgomo e abelwa batho.

Le mororo go le mogote, ke tla tlhabisa mosadi wa me kgomo e e nonneng, mme e tla re nama e palela bantlo ya me, ke e abele Bakwena gonne **ga e ke e bola e na le mošomela.**

145. **Ga e ke e bopa marota a le mabedi.**

Go tewa poo; motho ga ka ke a tshela sekau le segologolo ka nako e le nngwe fela.

Erile ka ba tenwa ke ditiro tsa ga Ratlou tsa bonyana, mongwe a mo raya a re a lese go tshela jaaka lekau ntswa a godile gobane **ga e ke e bopa marota a le mabedi.**

146. **Ga e ke e eja ngwana e sa mo tsala.**

Ga ere motho kgotsa ngwana a tshabetse mogolong a belediwe mo go ene.

Erile monna wa go betwa ke pelo a tla a beile mosi-manyana dinao a re o mo tshwara a mmetsa, a itiketsa ka mohumagadi mme a mo namolela ka go re, **ga e ke e eja ngwana e sa mo tsala.**

147. **Ga e ke e gangwa ka mogogorwane namane e le fa.**

Go tewa kgomo; mogogorwana ke namane ya maitirelo e e dirwang ka letlalo le tladitswe bojang.

Kgomo e e swetsweng ke namane e tle e gangwe bo-nyetsana mme ka mokgwa kgomo **ga e ke e gangwa ka mogogorwane namane ya yone e le fa.**

148. **Ga e ke e phetsolela nageng.**

Go tewa kgomo; Motho ga ke a tshofalela ditšhabeng.

Tlaa gae, ka e le fa o sa bolo go dira kwa Makgoweng, o tle go ikagela matlo, kana **ga e ke e phetsolela nageng.**

149. **Ga e ke e tsenelelwa mosimeng.**

Go tewa noga; Go tlhasela motho kwa ga gabo, ke go batla go mo ipolaisa.

Fa o ka bo o lekile go lwa le mosetsana yole mo mmileng, o ka bo gongwe o mo fentse mme o itirile dilo ka go tloge o, mo latelele kwa lwapeng o ntse o itse gore **ga e ke e tsenelelwa mosimeng.**

150. **Ga go a twe tima mogoloo, ga twe se roge mogoloo.**

Bana ba mpa ba a fana.

Morago ga gore monnawe a rumelele a mo time, o ne a mo ikuela ka le le reng, **ga go a twe tima mogoloo, ga twe se roge mogoloo.**

151. **Ga go jelelanwe go se 'tsholong.**

Kwa letsholong banna ba ja mmogo, kwa magaeng, go fa ke go ipeela.

Kwa metsing ya Sekgowa, **ga go jelelanwe go se tsholong**, motho o fa yo le ene a tleng a mo fe.

Mafatshe a na le masilo le diramatla tsa one; ga re a bopiwa ka go tshwana.

Melao e beetswe go tshagediwa le gore ba ba e robang ba otlhaiwe jaaka **go se naga e se nang masilo.**

153. **Ga go ke go twe o gola leng, go a twe o tsalwa leng.**

Ngwana a setse a tsetswe, ke motho.

Le le mmona a le mokananyana jaana, ka moso o tla bo a re boloka; **ga go ke go twe o gola leng, go a twe o tsalwa leng.**

154. **Ga go lekanwe, go se meno (matlho).**

Batho ba fetafetana ka dimpho tsa Mmopi.

Batho re fetafetana ka tlhaloganyo, ka nonofo ya numele, ka botswerere ba puo, le ka kgatlhego mo dilong tsa lefatshe: jalo he, **ga go lekanwe go se meno.**

155. **Ga go mogakajwane o se keng o nnelwa sibibi.**

Motho ga ka ke a tlhoka yo o lelelang leso la gagwe gotlhe gotlhe.

Lefa ntsala 'a lona a swetse kgakala gareng ga merafe ya Rhodesia, phitlhong ya gagwe o leletswe ke diketekete jaaka fa **go se na mogakajwane o o se keng o nnelwa sibibi.**

156. **Ga le ke le epa le kgatlhana, e se la diphologolo.**

Go tewa letsholo; ke la diphologolo fela le le iwang ke batho ka mogopolo o le mongwe fela: la go ya go bolaya motho le tle le thubege go sa solofelwa.

Erile re ntse khuduthamaga jalo, nna ka gana mogopolo o o neng o jalwa mo banneng go twe ba thuse mo polaong ya kgosana ka gana ka le le reng, **ga le ke le epa**, letsholo, **le kgatlhana e se la diphologolo.**

157. **Ga le ke le feta kgomo le tlhaba motho.**

Go tewa lerumo; Go botoka go rekisa kgomo go boloka mowa wa motho.

Lefa a feletswe ke leruo ka ntlha ya bolwetse ba Botete, a a tseye kgomo ya bofelo a e rekise, a ise bana ba gagwe kwa dingakeng: **kana ga le ke le feta kgomo le tlhaba motho.**

158. **Ga go mophato o sa tlholelweng.**

Mophato mongwe le mongwe o tewa leina le le o eleletsang matshego.

Ke itumela gore go twe ke reye mophato o leina o, ke o tlholele, **ka go se mophato o se keng o tlholelwa**, mme ke o bitsa Mathubantwa.

159. **Ga go motsomi o jang sa yo mongwe.**

Motsadi yo o tshwaetseng bana dikgomo e ka nna yare ba mo tima ga pereko ya bone, a ja dikgomo tsa bone.

Ka le nna le ntime madi a pereko ya lona, ke tseneletse

dikgomo tsa lona ke a di ja gonne **ga go motsomi o jang sa yo mongwe.**

160. **Ga go nko e tswa lemina.**

Go thata thata.

Go ne go le thata rure, go le maswe, banna ba gotolela-nye matlho, **go se nko e tswa lemina.**

161. **Ga go tume di melala.**

Tumo ga e tle ka nonofo ya mmele fela, bangwe ba tuma ka go dirisa ditlhaloganyo.

Lefa o le mosesanyane jaana o se ka wa itlhaetsa matlho, o leke thata mo ditirong tsa botshelo gonne **ga go tume di melala** le ba ba tshwanang nao ba a tuma.

162. **Ga ke thata ke le nosi, ke thata ka lentswe.**

Kgakololo ya batho ba bantsi, e gaisa ya motho a le mongwe fela.

Jaaka ke ne ke ikaeletse go dira go rata ga me jaanong ke bona gore **ga ke thata ke le nosi, ke thata ka lentswe,** ke tla latela dikgakololo tsa lona.

163. **Ga montle matlho, montle pelo.**

Mosadi a ka tlhoka bontle ba sefatlhogo mme a filwe pelo e tshwaana.

Mmasebati ke mosadi wa mmannete; **ga montle matlho, montle pelo.**

164. **Ga na phokojwe wa morakanngwa le ene.**

Ke motho yo o omanang bobe.

Monna yoo ga se motho sekebeke se se setseng se katile batho ditlhogo mo go dumelesegang gore **ga na phokojwe wa marakanngwa le ene.**

165. **Ga Modimo ga go itsiwe.**

Go rata, go aba, go fa motho go tswa Modimong ka thato ya one.

Ga Modimo ga go itsiwe ka motho e ka re a ne a ntse a le letagwa a tloga a sokologa, ya re a ne a itemolotse mo tumelong, a tloga a rera mo mebileng ya motse.

166. **Go se goolobelo, ke goomarapo a thata.**

Sekgele sa tswelelopele se tsewa ke ba ba itseng go itshoka le go dira ka nonofo eseng go ikanya go itlhaganela fela.

Kwa kgaisanong ya lebelo go siile mosimanyana yo a neng a le kwa morago go supa gore **ga se goolobelo ke goomarapo a thata.**

167. **Ga se koo, ke kwano.**

Mathata a fitlhelwa ka lefatshe lotlhe.

Lekwalo la lona le le boletang ka ga dipitlagano le matlhotlhapelo a le tsheletseng mo go one koo, mmogo le tshwenyego ya bomonnaa rona ntlheng tse dingwe, ke le araba ka go re, **"ga se koo, ke kwano,** ka le rona re le mo mathateng a ditlala."

168. **Ga se pitsa tlhatlewa pele, ke pitsa beselediwang.**

Mo kgaratlhong ya botshelo selo se segolo ke se motho a fetogang sone a ntse a gola eseng se a leng sone kwa tshimologong.

Lefa a bile a go gaisa mo dithutong dingwe, o ithute fela o bo o mo gaise gonne go ithuta ga se **ga pitsa tlhatlewa pele, ke pitsa beselediwang.**

169. **Ga se tlala (ntwa) tlhaola malata, ke marumo majamagosana.**

Leso le kakaretsa gotlhe, tlala yone e ja bahumanegi (badidi).

Ba ba swetsweng ke banna le bana ntweng ba gomodiwa ka go re ntwana **"ga se tlala tlhaola malata, ke marumo majamagosana."**

170. **Ga twe tshoswane e kile ya roma tlou.**

Mogolo a ka nna a dirisa kgakololo ya mmotlana.

Ga se molato gore o reetse dikgakololo tsa ba ba sa
rutegang jaaka wena jaaka **go twe tshoswane e kile ya
roma tlou.**

171. **Go anywela o se nang kgamelo.**

Motlhoki ga fiwe sepe ke ope.

Mono ga rona mongwe le mongwe o tshwara ka mabogo
a gagwe mme ditshwakga di kgojwa ka go re **go anywela o
se nang kgamelo.**

172. **Go a re go bisa go bitsa motho, go bitse Modimo.**

Pelo ya Modimo e ikatumetsa motho yo dipelo tsa
batho di mo sisimogang.

Erile molwetsi a setse a le kwa teng ke go lwala batho
ba bile ba mo sisimoga, moruti a ba nametsa ka le le reng
go a re go bisa go bitsa motho, go bitse Modimo.

173. **Go bo rupa, o bo o bo silela.**

Go tewa bogwera (bojale): Go tshwara bothata.

Jaaka go twe a gatelele dipholo ka tsela e e ralalang
masimo jaana, **o tla bo rupa a ba a bo silela** di phatlalala
tsena masimo go a ja, mme beng ba one ba mo rogaka.

174. **Go fa ke go ipeela.**

Yo o mo fang gompieno, le ene o tle a go fe ka moso.

Ke tshwanelo gore bana ba batho ba rutwe ba sa le
bannye gore **go fa ke go ipeela**, mme go timana ke go
itimisa ba bangwe.

175. **Go fetanwa go dirwa mmogo.**

Go tshwaraganela tiro ke gone go nayang sebaka sa
gore yo o marapo a thata a itshupe.

Kgaisano ya batho ba katologanye ga e rute sepe, mme e
gaisiwa ke ya batho ba dira mmogo jaaka mogologolo a re,
"go fetanwa go dirwa mmogo."

176. **Go fetoga ga se molato.**

Letlhale ke motho yo o itseng go fetola maikutlo ka mabaka a a utlwalang, lesilo ke yo o tlhogo e thata, yo o sa reetseng mabaka.

Nna le letlhale, ngwanaka, o itse go fetola mogopolo wa gago fa go tshwanetse e seng go ngakalala fela gonne **ga twe go fetoga ga se molato.**

177. **Go gola go tlhogola, go bona dibe ga go fele.**

Yo o golang a se na tiro, a letele go sa siamelwe ke dilo.

Monna mogolo wa senatla erile a utlwisitswe botlhoko ke go tshameka fela ga ngwana wa gagwe yare a mo laya a mo gakolola gore **go gola go tlhogola, go bona dibe ga go fele.**

178. **Go isa phuduhudu Bosarwa.**

Go isa selo kwa se leng sentsi teng.

A o re o bona re le mo tlaleng ya lebekebeke o rwala dinama tsa kgokong o di isa kwa gae kwa go kgorwang teng, o **isa phuduhudu Bosarwa?**

179. **Go ja ga go die, go dia go dira.**

Lefa go bile go itlhaganetswe jang, nako ya go ja e tshwanetse ya nna teng fa ya go dira sepe gape e se yo.

Le mororo nako e setse e re siile, tsholela basimane ba je ka pele gonne **go ja ga go die, go dia go dira.**

180. **Go ja monna ga se go mo wetsa.**

Ga e re o fekeetsa yo mongwe le lwa, o batle go mmolaela rure; go tšieletsa motho ga lesa.

Erile Mokotedi a beteletse Rampou fa fatshe, a bile a ntse a mo phophotha ka mabolo, batho ba mo mo tlosa godimo ka le le teng, **go ja monna ga se go mo wetsa.**

181. **Go latlhela tlhware legonyana.**

Go rumola yo mongwe ka mafoko le ka ditiro.

Le mororo kgosi e ne e phatlaladitse letsholo e galefile, yare ka le le latelang Kesentse a ya Kgosing go ya **go latlhe-la noga legonyana ka** go umaka puo e e šakgaditseng kgosi.

182. **Go lebala modiri, modiriwa ga a lebale.**

Yo o direlang ba bangwe bosula o lebala ka pele, ba a ba bogisang bone ba sa lebale.

Jaaka Basaletseng a le utlwisa botlhoko jaana e tla re le ipusolotsetsa pelo ya gagwe e hubile, gobane **go lebala modiri, modiriwa ga a lebale.**

183. **Go leele ke kwa marung.**

Ga go na gope kwa go kgakala mo motho a se ka keng a fitlha teng ka dinao fa ese kwa legodimong fela.

Lefa Kapa le Kgalagadi di katologanye jaana mme le gone re se na madi a terena, re tla tsamaya ka dinao tsa rona re bo re goroga: **go leele ke kwa marung** e seng go ya tulong tsa lefatshe.

184. **Go lela, go tshitsha pelo.**

Go lelela ka fa teng mo go supiwang ke pelo e e nnang e hehesela.

Yare pego ya leso e utlwala, bangwe ba kuruetsa ka selelo, ba fatola sebakabaka le bosigo bo bo tuuletseng, mogatsa moswi ene **a lela, go tshitsha pelo.**

185. **Go lemala ga namane ke go lala le mmaayo.**

Temalo e tsala mokgwa.

Fa o ka itlwaetsa go adima Radipotsane madi ka kgwedi le kgwedi, o tla tlhola go tshwentse gonne **go lemala ga namane ke go lala le mmaayo.**

186. **Go lepa, go a dia.**

Kganela bosula kwa tshimologong e seng bo setse bo jweleletse thata.

Fa ka tiro ya gagwe ya ntlha motho a go bontsha gore o rata go go direla molato, ke botlhale go itlhangelana go itwela ka gonne **go lepa, go a dia.**

187. **Go leswa bo thologileng, go somarelwa bo seatleng.**

Go tewa bogobe. Tlhokomela go tlamarela se o nang naso, o se se latlhe ka ntlha ya selo sa tsholofetso.

Ka e le fa o bonye tiro e e duelang masome a marataro pele ga ya a a supang, nna ka re go botoka go e tsaya kana **go leswa bo thologileng, go somarelwa bo seatleng.**

188. **Go loma tsebe ga se go e tsitsina.**

Motho o tlhagiswa ka go newa ntlha tsa mafoko a tshebo fela.

Ka mafoko a makhutshwane a ke tlile go go loma tsebe eseng go go bolelela gotlhe kana **go loma tsebe ga se go e tsitsina.**

189. **Goora-kgang ga go jelwe sepe.**

Dikomang le mekubukubu ga go busetse sepe.

Nna ka re a re utlwane ka mafoko re kgaogane le dikgang gonne **goora-kgang ga go jelwe sepe.**

190. **GooNagadibogale, kwa go lwelwang moruti le Kgantlape.**

Kwa go tshelwang ka iketlo, kwa batho ba sa direng sepe fa ese go tlhola ba bidikama mo meruting ba e lwela le bommantseane.

Re bolotse re le setlhopha ra ya go fitlha kwa motseng wa kagiso le boiketlo le itapoloso ya mmele le mowa, kwa **gooraNagadibogale, kwa go lwelwang moruti le Kgantlape.**

191. **Gooradigole ga go ilwe dilelo.**

Masilo, digole, magodu, jalo jalo ke ga beng ba gone.

Ba a itumela ba mo masikeng a bone go se nang digole ka ba nna mo boitapolosong mme rona re ba kwa **gooradigole, ga go ilwe dilelo.**

192. **Goor modubu ke ka kwa nokeng.**

Modubu: setlhare sa noka. Ga gabo motho ke kwa a ka bonang go tshela teng.

Motsadi yo o botlhale o ne a gakolola morwawe gore a se ka a itatlhela tiro ka go itlhaganelela go boela gae a bile a mo gopotsa gore **goora modubu ke ka kwa nokeng.**

193. **Goor motho go thepe phatshwa.**

Ka molemo le kutlhwelo botlhoko gaeno go gaisa ditulo tsotlhe.

Motlhang Tsipane a neng a tsogetswe ke baditšhaba momotseng wa Tlhareselele monna mogolo mongwe a mo tlhagisa gore a leke go boela kwa ga gabo ka gobo **goora motho go thebe phatshwa.**

194. **Goosegole ga go lelwe.**

Ga e re ngwana a tsetswe a le segole go utlwiwe botlhoko jaaka fa a ka bo a sule.

Go boitumelo lefa mojaboswa a tsetswe a le segole ka **goosegole ga go lelwe.**

195. **Go nna mahetla, marwalela ba bangwe.**

Go ipaa modiredi wa ba gangwe.

A motho ekile yare a na le mosadi le bana a diiwa **ke go nna mahetla, marwalela ba bangwe**, ditiro tsa gagwe tsone di eme?

196. **Go nwa tse di tšhotšhwa (pjhophja), tse di dinaka di faralala fela.**

Baba tshelang matshelo a a tlhamaletseng ba a tswela, ba ba dirisang boferefere, ba tshela ka bothata.

Kwa metsing e megolo ya Lefatshe la Kopano, mabapi le go bona ditiro, **go nwa tse di tšhotšhwa, tse di dinaka di faralala fela**, ka ditiro tsa botshelo ba mongwe le mongwe di mo etelela pele.

197. **Go rakana le 'nko di aboga.**

Go fitlha ka nako e e maswe go loa gongwe go omanwa thata.

Makolwane a goroga ka nako e e maswe a tswa Gauteng, **a rakana le 'nko di aboga** banna ba motse ba tshwaraganye ka dithobane go lwelwa mabele.

198. **Go rata mabowa, seolo o sa se rate.**

Go rata sa motho, ene o sa mo rate; Bps. Go rata dilo tsa ga Mmanapo, Mmanapo o sa mo rate.

Bangwe ba tle ba rate ngwana wa motho, mme motsadi wa gagwe ba sa mmatle, **go rata mabowa, seolo ba sa se rate.**

199. **Go re phuti ntlo, o je letlhodi.**

Go bitsa motho gore a tle go ja dilo tsa gago.

Yare a sena go bapalala diruiwa le madi a mantsi, ngwana wa ga rangwane a raya ntsalae a re **phuti ntlo, o je letlhodi** ka nyalo.

200. **Go ša legong, go sala molora.**

Go direga tse dikgolo; ntweng banna ba a fetsana.

Fa kgotleng ga go tlhole go buiwa mafoko a tsheko ka tshwanelo, jaanong basekisi ba a gobololana **go ša logong, go sala molora.**

201. **Go se nang kgomo ga go na lehuma.**

Lehuma le legolo go fetisa a mangwe ke la motho a humile dikgomo mme a tlhoka se se rekwang ka kgomo.

Se re ka o humanegile wa akanya gore lehuma la gago le gaisa la bahumi ba ba reng **go se nang kgomo, ga go na lehuma.**

202. **Go swa motho, go sale motho.**

Jaaka go fitlhma moswi, ka yone nako eo ngwana o tsalwa golo gongwe; le mongwe yo o swang maemo le ditiro tsa gagwe mo lefatshing go tsewa ke yo mongwe.

Mmopi o rulagantse ka botlhale gore palo ya botho mo lefatshing e se fokotsega thata ka gonne **go swa motho, go sale motho.**

203. **Go thelelela motho thupana letshotelong.**

Go mo lepa go fitlhela o mo tshwara ka mafoko gongwe ka sengwe fela.

Fa ba sa leng ba ntima koloi le dipholo, ka ba **thelelela thupana letshotelong** ke letile mogang ba tlang go adima tsa me.

204. **Go thibela phiri serobe.**

Go lalela motho ntekwane ene a dule, a tshabile.

Banna ba setlhogo ba tloga motsaneng oo, go patikelela kgosi mo ntlung mme ba **thibela phiri serobe** ene a setse a falotse.

205. **Go tsamaya bobbe ke go lata diphatsa.**

Go tsamaya thata ke go lata matshwenyego.

Go nna mo lwapeng go sireletsa mo diphatseng, mme **go tsamaya bobbe ke go lata diphatsa.**

206. **Go tsena leroleng la dikatse o se na dikatsana.**

Go tsena kang o sa itse tshimilogo ya yone.

Yare puong eo re gakgamaleda monna mongwe yo o e tseneletseng gare ka mafega, ra botsa gore ene o **tsena leroleng la dikatse a se na dikatsana ka lefe.**

207. **Go tsena tse di tšhotšwa, tse di dinaka di faralala di thame.**

Go kgona bahumi, bahumanegi ba a palelwa.

Tlala ya ngwaga oo ya boitshega motho a ba a re a bua ka theko ya mabele a re, **"go tsena tse di tšhotšwa, tse di dinaka di faralala di thame."**

208. **Go tlhagolela mookana ere o gola o go tlhaba.**

Go godisa ngwana, ka moso a go tshwaraganela le bagobolai.

Rangwana 'a kgosi erile a betisitswe pelo ke morwa mogolowe a itshola gore o ne a tlhagolela mookana, yare o gola wa mo tlhaba.

209. **Go tlhalefiwa ka lesilo.**

Bantsi ba tlhalefa ba sena go ntshiwa masilo ke ba bangwe.

Go kganela mosimane go tsamaya le ba bangwe ga go mo tlhalefise, o tlhalefisiwa ke ditiragalelo jaaka mogologolo a re, **go tlhalefiwa ka lesilo.**

210. **Go tlholwa ga se go lema dinaka.**

Go siame motho a palelwa a kile a leka bojotlhe ja gagwe.

Ke ne ka lema masimo, ka bapala dikgomo le madi mme ke bile ke boetse kwa morago go gaisa pele, ke tlhoka le se nka se dirang gonne **go tlholwa ga se go lema dinaka.**

211. **Go ubela tshipi bobbe, go e tlosa matlhagasu.**

Go omanyana ngwana gantsi go mo tlhokisa tsebe.

Fa o itlwaetsa go omanyana bana gantsintsi ka mabaka a a sa bonaleng, ba tla tlhoko go utlwa feela jaaka **go ubela tshipi bobbe, go e tlosa matlhagasu.**

212. **Go yang ngwana, boselo jwa kgolo.**

Motsadi o tsofalela kwa ngwana a agileng mme a bapalang teng.

Ka ntata ya botsofe monna mogolo le mosadi mogolo ba ikaeletse go latela bana kwa Thaba 'Nchu ka go tswe **go yang ngwana, boselo jwa mogodi** (kgolo).

213. **Go anegela bosane phefong.**

Go ikanya motho yo o se nang boammaarure.

Morekisi yo o neng a re a sena go thapa mosimane a

tswa Gauteng a mo neela dilotlele tsa letlole la polokelo o ne a iphitlhela a **anegetse bosane phefong** fa madi a nyeletse.

214. **Go anywa motho mafoko.**

Go batla motho mafoko; go mmuisa mafoko.

Fa e re go na le tshoko o bona Mosana a tlhola a setse-setse mosekisiwa morago, o itse gore o rata go **mo anywa mafoko** go tla a mo tshwara ka one kwa kgotleng.

215. **Go anywela ba bangwe dipudi.**

Go ba tsietsa ka botlhajana.

Mosimane yo ga a dise ka a tlhola a phethekga mo gae a re o a lwala: o ithutile **go anywela ba bangwe dipudi**.

216. **Go apaa dikgobe.**

Go tlarubisa melomo le go rata go lela.

Ngwana yoo o ne a lelalela go sa twe sepe, ere le fa a rumolwa fela **a bo a apaa dikgobe**.

217. **Go apaa ka lenao.**

Go ikanya go fiwa motho a etile.

Mosadi yole ga itse go tlhatleya pitsa a apaa dijo ka a ikantse go phunyaphunya motse le go fiwa kwa a tsamayang teng; ene **o apa ka lenao**.

218. **Go apaa pherere.**

Go tlhoka go itse se o ka se dirang.

Ba lekile mano otlhe a go bapala dikgomo ka go tlhoka le tshego ba sala **ba apeile pherere**.

219. **Go apeela thukhwi le mala.**

Go tshwara ka meno; go tshwara bothata.

Dilo tsa me di ntse manyobonyobo ka ke kwa masimong ke bile ke le kwa dikgomung mme gape ke bat'ega kwa gae; rure **ke apeela thukhwi le mala** ka go tlhoka mothusi.

220. **Go aparela leso le kobo.**

Go nna o letetse leso ka dipaka tsotlhe.

Ka **leso le aparelwa le kobo** go botoka motho a nna a ipaakanyeditse go tlogela botshelo ba lefatshe.

221. **Go apeela noko le mala.**

Go tlhaka lhakanya dilo.

Jaaka mafoko a rona le a lona a setse a fetogantswe ke batho ba ba diteme ditelele, go bonala fa **re apeetse noko le mala.**

222. **Go apesa kobo ka letshoba.**

Go jela yo mongwe leruo le dilwana o bo o di fetsa ka bosetlhogo.

Yare a sale monnye ngwana wa kgosi, rangwane wa gagwe a mo **apesa kobo ka letshoba** ka go ja leruo a le re ra!

223. **Go aramela letsatsi le tlhabile.**

Go dirisa dinako le letshego le le go wetseng.

Rotlhe re itumelela maemo a o a ntseng, mme e ke e re le sa ntse **le go tlhabetse, o le aramele** gonne ka moso le tla bo le timeletse mo marung.

224. **Go atlanegelwa ke sebaka (dinako).**

Go siamelwa ke dipaka.

Ka nako e ntse e re pitlaganyetse, re ntse re sa bonane mme gompieno re a bonana ka e **re atlanegela.**

225. **Go baa diphologolo thipa tshweu sebeteng.**

Go bolaya le go bua diphologolo.

Ra huduaka dikgwa re tsoma re sa bone lefa e le phuti tota mme yare ngwedi e tlhaba ke gone ra **baa diphologolo thipa tshweu sebeteng.**

226. **Go baa fa molomung.**

Go lekeletsa.

Go na le banna ba ba itseng go utlwa bojalwa fa bo le bogale ka go bo **baa molomo** fela ba sa bo nwele go tlatša dimpa.

227. **Go baa fa ntshung.**

Go ja go le gonnye thata; Go tshwara mowa.

Ke tshwerwe ke tlala e e tsibikedisang tlhogo mo eke-
teng nka fiwa sejonyana ka **baa fa ntshung**.

228. **Go baa motho letsobego.**

Go mo meletsa mathe go tla o mo utlwise botlhoko.

Ramabe ga bolo go nna a ntshenyetsa masimo ka go
tsamaisa koloi mo go one mme ke **mmeile letsogo** go
tsamaya a nthaya sengwe.

229. **Go baa mpepeneneng.**

Go baa pontsheng.

Fa e ka re ka go bo o tswa Makgoweng wa baa diaparo
tsa gago mpepeneneng, magodu one a tla di itseela.

230. **Go baa thipa le selepe.**

Go ikana fa o se kitla o dira selo.

Le mororo ke sa bolo go nna ke patelelwa melato e se
ya me ke e dumela, gompieno **ke baa thipa le selepe** gore
ga ke nke ke ineela.

231. **Go baba lenao.**

Go eletsa go kgarakgatshega.

Bana ba bangwe ga ba itse gore fa ba tswa sekweleng ba
nne fa fatshe ba itapolose; ba **baba lenao** go phunyeletsa
metse ya Tlokweng.

232. **Go bakalatsa dintshi.**

Go robatsa mmutla; go robala go le gonnye.

Batsomi ba ba lapileng ba fitlha fa sedibeng mme yare
dipitse di sa ntse di garola bojang, ba ko **ba bakalatsa**
dintshi pele ga ba tswela.

233. **Go bapalela mo kgetsing e e dutlang.**

Go dira tiro e e sa busetseng sepe.

Ke **bapalela mo kgetsing e e dutlang** ka gobane di-
lwana tse ke di romelang ke le kwa Makgoweng batho ba di
itseela fela.

234. **Go bapalela mo kgetseng e e letshoba.**

Go palelwa ke go boloka se o se direlang jaaka go amogela madi a mantsi mme a feta ka diphatlha tsa menwana.

A bapala dikgomo di le masome a mabedi le sekete sa dihutshane mme tsotlhe tse tsa jewa ke magodu ka tlala ya dingwaga tse thataro a ba a lemoga **fa a bapaletse mo kgetseng e e letshoba.**

235. **Go bapola phage (tau) ka mangana.**

Go tshwaragana le bothata.

Yo o reng re ye go baa mafoko a fa pele ga lekgotla o re roma **go ya go bapola tau (phage) ka mangana.**

236. **Go bapolela dimapo 'tlapeng.**

Go leka go dira se se se ka keng sa direga.

Fa ba ne ba lema mo letsatsi le tseremang teng mme ba solofetse go fola mabele, **ba ne ba bapolela dimapo 'tlapeng** gonne mabele a ntshiwa mo mmung ke pula fela.

237. **Go beeletsa motlhatswa ka tshega.**

Go supa ka bojotlhe fa selo e le sa gago.

Erile ke sena go bona dikgomo tsa gaetsho mo gareng ga tsa matimela, **ka beeletsa motlhatswa ka tshega** ke tlhalosa tshimologo ya tsone.

238. **Go betsana (tikana) ka noga e utlwa.**

Go tlhoana ga go eleletsanela leso; go ilana le lenao.

Boitumelo le Gasewame e ne e le ditsala tse dikgolo thata ngogola mme monongwaga **ba tikana ka noga e utlwa.**

239. **Go betwa ke pelo.**

Go kgotšwa; go šakgala.

Mosimane o iteile ntša ya me ka **go betwa ke pelo** mo go golo eseng ka bomo mme ke a mo itshwarela.

240. **Go bipa mpa ka mabele.**

Go falotsa moratiwa gongwe wa lesika.

Ka ngakalala kwa tshelong **ke bipa mpa ka mabele** ka ke ne ke bona batho ba etse ntsalake seoposengwe.

241. **Go bofelela mabogo ka kwa morago.**

Go itsa go itirela sepe.

Go swa ga dipholo tsa me le go robega ga mogoma wa tsone, **go mpofeletse mabogo ka kwa morago.**

242. **Go boloka motho.**

Go mo fitlha a sule; go thusa mo tlaleng.

1. Ke ne ke phakeletse kwa motsing ole go ya **go boloka monna** wa teng yo o suleng maabane.

2. Fa tlala ya bojesa-dikatana e ne e fitlhile Rasekedi a se yo, ga re itse gore re ka bo re le kae: ke ene o neng a **re boloka.**

243. **Go bona ka bobi ba segokgo.**

Go bona ka bosesane.

Badirile o matlho a bogale nna **ke bona ka bobi ba segokgo** gonne ke tshwenngwa ke matlho.

244. **Go bona ka letshotšhwa.**

Go bona ka tshoganyetso fa go sa solofelang ope.

Monna erile a batla ngwana wa gagwe yo o neng a sa bolo go timela, a **mmona fela ka letshotšhwa** mo bontsing jo bo gakgamatsang.

245. **Go bona phiri wa potlana.**

Go bona bobotlana; go pataganela.

1. Erile basetsana ba bona Mmatheebe phiri wa potlana, ba mo dika ba mmetsa ka mabole.

2. Mosekisiwa ga a itumelela katlholo gonne a re erile banna **ba mmona phiri wa potlana**, ba mo yela seoppose-ngwe ka dipotso.

246. **Go bonela yo mongwe letsatsi pele.**

Go tsalwa pele ga gagwe.

Lefa o ka ntshia ka lebelo gongwe wa mphenya ka marapo gone **ke go bonetse letsatsi pele**, nnaka.

247. **Go botsa ka tloko.**

Go hudua motho ka dipotso jaaka eketeng o mo tshekong.

Mmerekisi o ne a tlhakana tlhogo a ba a lela fa baithuti ba sekwele se a ileng go sone ba **mmotsa ka tloko**.

248. **Go bua gabedi o se mogama lošole.**

Go tlhoka go tshegetsa lefoko la gago jaaka mogami wa kgomo e fusitse.

O ntsholofeditse go nkadima mogoma, yare ke ile go o tsaya a re ga ka ke a o nneela gonne a o tlhakanetse le monawe; a nkgakgamatsa ka go **bua gabedi e se mogama lešole**.

249. **Go di ema-ema.**

Go nna mapharaganyaneng, pitlaganong, mathateng.

Maloakgosi erile a sena go nna a aba dinama yare mo mosong a bo **a di ema-ema** go twe a bolele yo o mo neileng tlotla ya go di aba.

250. **Go diga dibete.**

Go iketla.

Basiani ba rutlomologa ba tshologa mefufutso ba lwela go etelela pele mme Kesebonya ene a **diga dibete** kwa morago ga bone.

251. **Go di gama o sa di tlhapela.**

Go tsena mo matshwenyegong a magolo.

Motho yo e reng a atamalanye le bogosi a lese leleme la gagwe le mo laole, o tle a iphitlhele a **di gamile a sa di tlhapela**.

252. **Go di ga o ditlatsa kobo di se na morwadi.**

Go tewa dithetlwa; go leka go dira selo se o se ka keng wa ba wa se kgona.

Ramabanta o rile a sena go thaya ntlo e tonatona, mme jaanong a palelwa ke go e fetsa, a lemoga fa a ne **a di ga a di tlatsa kobo di se na morwadi**.

253. **Go di kapa.**

Go tlhapelwa.

Basetsana ba kopanye le monna **a di kapile**, a opela difela tse di sa feleng mme a tletse tsela a le nosi.

254. **Go direla motho e se nama.**

Go mo direla ditiro tsotlhe ene a kwareletse ke botshwaka (bobodu).

Motlapa gogwe setshwakga ke motho yo o ratang go nna fela a sa dire sepe mme ba bangwe ba mo direla e se nama.

254a. **Go di tlhaolela di bekerwe.**

Go lemoga nako e sa bolo go ya; Go thanya lemapo le le tsebeng.

Fa e re ngwana a ntse a dira bosula o mo leseletsa o re o tla mo kgalemela a godile o tla **di tlhaolela di bekerwe**.

255. **Go dumedisa mhikwana.**

Go tlisa ditumediso ngwaneng yo moša.

Ke romilwe ke kgosi ka kwanyana e gore ke tle **go dumedisa mhikwana** jaaka a ne a setse a utlwile fa Dineo a le motsetsi.

256. **Go duwa ke Modimo.**

Go hularelwa ke badimo.

Leso la bana ba gagwe, go fela ga diruiwa tsa gagwe le go senyegelwa ke mabele mo go kana go supa **go duwa ke Modimo** ga gagwe.

257. **Go ema nokeng.**

Go sireletsa; go lwela.

E ne yare ke bona ba tlasela nnake ka atamela ka **mo ema nokeng** gore bogolo ba re bolaye mmogo.

258. **Go epa pitso.**

Go bitsa phuthego; ngwedi go sekelediwa ke maru go supa bogaufi ba pula.

1. Kgosi Manthe o **epile namane e tona ya pitso** e e tla nnelang kwa Boribamo.

2. Bonang ngwedi o **epile pitso** go supa fa pula e le gaufi le go na.

259. **Go epela metshe.**

Go ipaakanyetsa go tlihabana.

Mophato erile o gateletswe ke tlihabano wa katakata ka sa morago mme erile fa nokeng **wa epela metshe** go sireletsa bana le basadi.

260. **Go epela selepe.**

Go ikanela go utlwiswa yo mongwe botlhoko.

Le mororo basimane ba ne ba kgaogantswe fa ba lwa, yo mongwe o ne a **epelela yo mongwe selepe**, ntswa ba itshwarelane.

261. **Go epela yo mongwe lehuti.**

Go mo senkela melato le dipitlagano ka boferefere.

Bagologolo ba re, **fa o ka leka go epela wa gaeno lehuti**, o tle o wele mo go lone.

262. **Go eteletsa 'naka la tshuku pele.**

Go nna wa ntlha go direla molato motho yo a ikane-tseng go go dira sengwe se se maswe.

Ka Nakedi a ne a boletse fa a tla betsa Sempame ka thupa ya moretlwa, Sempame yare ba rakana a **eteletsa 'naka la tshukudu pele** a mo ngata ka lebolo mo nkong.

263. **Go fa moswang wa khudu e tona.**

Go dira ka go rata fa kgosi gongwe moetapele a se yo.

Ga ke nke ke tihola ke go fa sepe fa ere ke go file seme sa me sa phofu o o **fa moswang wa khudu e tona.**

264. **Go fapa ka mogano.**

Go supela; go tlihomamisa.

Ga ke itse motheo wa mafoko fela **ke bofa ka mogano** gore monna yo o ne a se yo ka Keresemose mono.

265. **Go feroga dibete.**
 Go batla go kgwa (tlhatsa).
 Se je letswai le le lentsi wa tloga **wa feroga dibete.**
266. **Go fetoga phuti boloko.**
 Go nna seriri.
 Ka a sale a nna kwa morakeng mme a tlhoka yo o ka mmeolang **o fetogile phuti boloko.**
267. **Go fetsa pelo.**
 Go fetsa maikaelelo.
 Ké rile ke sena go nna ke etseetsega mo kakanyong ya go ithekela pitse, yare mokete o atamela ka **fetsa pelo** ka reka dipitse tse tharo kwa Lobatse.
268. **Go fisa baeng marago.**
 Go ba amogela ka 'atla tsoopedi mme ba tsamaya ba ise ba sulafalelwe.
 Re sale re lala re bina mo moketeng o mogolo, wa **go fisa baeng ba rona marago.**
269. **Go fitlha pina e binwa.**
 Go fitlhela batho ba tshegeditse mokgwa.
 Fa o fitlhela **pina e loile e binwa**, le wena o e bine le beng; se ke molao wa bagolo o mo tona.
270. **Go fitlhela (di) tlhakola di ile le mogodi.**
 Go fitlhela se o neng o se beetswe se jelwe. (magodi: dinyane.)
 Fa re ka diegela go ya kwa moketeng kwa re ka bonang dijo teng go tswara mala, re ka tla ra fitlhela **(di) tlhakola di ile le magodi.**
271. **Go goga dinao.**
 Go iketla ka bogoma.
 Ngwana fa e re a rongwa **a goge dinao**, o tle a iko-mantshe bagolo.

272. **Go goga leleme.**

Go batla motho mafoko ka boferefere.

Ke letse ke itisitse le mosimane yo mmueledi wa gae tsho e tla reng ka moso a bo a lebaganye nae mme ka leka thata **go mo goga leleme** ka palelwa.

273. **Go goga megogoduma.**

Go tliša matshwenyego le mathata.

Yare ba sena go nna mo boiketlong ba selemo ba gorogelwa ke baeti ba ba tswang mo dithokong tsotlhe mme seo ya nna tshimologo ya **go goga megogoduma** mo motseng oo.

274. **Go goga motho leleme e se kgaga.**

Go mo dira gore a bue mafoko a a fitlhegileng; go mo anywa leleme; go mmatla mafoko.

Mosimane yo o neng a tswa gae o letse a dikanyeditswe ke batho ba mo **goga leleme e se kgaga** ba mmotsa mafoko a diphuthego tsa sephiri.

275. **Go gopola ka kgamelo.**

Go gakologelwa gore motho ga a yo e setse e le bogologolo: go gakologelwa motho go jewa.

Badisana ba dikgomo le bana ba ba tshamekang kgakala le legae **ba gopolwa fela ka kgamelo** fa go jewa.

276. **Go huna theledi.**

Go sia o sa gadime kwa morago.

Ra bona dipitse di tla kwa rona di paratlela ka koloana mme ra retologa **ra huna theledi** ra ba ra re tšeni mo lwapeng.

277. **Go hupa tedu.**

Go ngala.

Lekolwane le ne **la hupa tedu** letsatsi lotlhe morago ga go omanyediwa go amusa marole.

278. **Go hurahura dibapi.**

Go sitwa o roroma.

Pula ya nela mosimane kwa madisong a ba a gorosa a hurahura dibapi a sa ikutlwe.

279. **Go hutisa o go hutisang go ngathela o go ngathelang.**

Go abela yo o go abelang.

Ga ke utlwisiwe botlhoko ke dingongorego tsa ba ba reng ga ke a ba abela dinama tsa kgomo ya gaetsho gonne **ke hutisa o nkhutisang, ke ngathela o ngathelang.**

280. **Go ikaba motlatla.**

Go tlhoka go ora letsatsi le go tlihatsetse; Go sa ithuseng fa o thusiwa.

Modisapudi ga se motho wa sepe gonne erile a disa meraka ya mohumi yo mogolo **a ikaba motlatla** a palelwa le ke go kokotletsa lesome la dikgomo.

281. **Go ikana motho dikgobe.**

Go ikana motho o aka.

Rona re ikana borra 'a rona fa re tlhwaafetse, lone **le ikana ba lona dikgobe** ka le aka.

282. **Go ikgata monwana wa kgwenthe.**

Go tsamaya go le gonnye thata.

Mosimane yo o romilweng kwa masimo o laetswe gore a itlhaganele a lese go tsamaya **a ikgata monwana wa kgwenthe.**

283. **Go ikgata motlhala.**

Go boela morago ka tsela e o neng o e tsere.

Yare mokgothisi a lemogile fa a latlhile kgetsi e e rweleng madi a lekgetho, **a ikgata motlhala** go fitlhela a e bona.

284. **Go ikodisa dibi (malele).**

Go itshenkisa selo o sa se itse; go ipatlisa 'gotswana la phiri.

Legodu erile le sa ntse le utswa mo tshimong yare le bona MmaSebati a tla, la **ikodisa dibi (malele).**

285. **Go ikutlwisa mathaithai.**

Go itira jaaka yo o sa utlweng se se buiwang; go sa reetseng sentle.

Ka maitiso a magolo lentswe la utlwala mo lefifing mongwe a geoletsa a re batho ba ye go mo thusa ka a tshwerwe ke noga ya kgogela: banna ba magatlapa **ba ikutlwisa mathaithai** ba tshaba go ya go mo thusa.

286. **Go ipatlisa 'gotswana la phiri.**

Go batla se o sa se itseng; go ikodisa dibi.

Motlhanka yo o sa ikanyegeng a ja nama ya koko ya ga mong wa gagwe mme yare maitsiboa go twe a e tlise e jewa, a kgarakgatshega a **ipatlisa 'gotswana la phiri.**

287. **Go ipelela tsie e fofa.**

Go itumelela selo o ise o se amoge.

Re ne re ile **go ipelela tsie e fofa** ka erile re sena go nna foo ra bolelelwa fa morutabana yo re neng re ile go mo amogela a tshwanetse go fetela kwa motseng o mongwe.

288. **Go iphera mo molaong.**

Go itlhokomolosa molao.

Bosupi bo tletse bo tlhamaletse ba gore wena ga o leke go tshegetsa molao gonne o dumela fa **go iphera mo molaong** go busetsa sengwe.

289. **Go isa nonyana Borwa.**

Go fa motho dilo tse a di humileng.

Lefa Motswakhumo e ne e le mohumi yo mogolo, Bakwena ba ga Setšhele **ba ne ba isa nonyana Borwa** ka go mo tshwaela dikgomo.

290. **Go itatsa ntlung e sa tswalwa.**

Go ikanya motho yo o sa ikanyegeng.

Ka **itatsa ntlung e sa tswalwa** ka go nna mono ke letile gore mosimane a tlisa dipholo ntekwane ene o setse a bile a bua kwa Gauteng.

291. **Go itaya kgomo lenaka.**

Go totisa; go dira ka tshwanelo.

Erile go tseyeng kgarebe e e neng e beeletswe ke yo mongwe a gopola gore **o iteile kgomo lenaka**, mme a swaba go lemoga phoso ya gagwe kwa morago.

292. **Go itaya magogwe (matšhane) nko.**

Go tota; go lebaganya sentle; go dira ka tshwanelo.

Ke tla jaana ke go itsise gore mo manong a re ntseng re a loga go mpatlela tiro kwa mafelong a mararo ale, **ke iteile magogwe (matšhane) nko** kwa Ditsopotla mme ke tsoga ke bolola.

293. **Go itaya motho molomo.**

Go bua motho a sa ntse a bua.

E ne e le molato o mogolo ka nako ya ga Motswasele gore motho a sa ntse a bua yo mongwe **a mo iteye molomo**.

294. **Go itaya tsebe.**

Go tlhodia motho a reeditse.

E se ka ya ne e re mmago a reeditse dikgang tse di bolelwang ke seyalemowa **o mo itaya tsebe** ka go nna o mmitisa, o mmolelela dilo di sa fele.

295. **Go itewa ke lefatshe.**

Go tlhoka letshego; go humanega o ntse o leka papadi.

Kolojwane o gorogile basigo a tla a le matanta, **a iteilwe ke lefatshe** rure, le madi a se na nao.

296. **Go ithama ka mafoko.**

Go itshwara ka se o se buileng; go rema kwa le kwa le go ipofelela ka puo.

Erile Molaodi a lebisa mosekisiwa mafoko mme a re a bolele kwa a neng a utlwile mafoko a ditshebo teng, moseki-siwa **a ithama ka mafoko** batho ba ba ba mo tshega.

297. **Go itsalanya le setlhare.**

Go ema ka setlhare le go nna o itiketsa ka sone go iphi-tlha.

Ra tlelwa ke poifo mo Nokeng ya Dikgokong ya ba yare re bona motho a tla a palame tonki **ra itsalanya le setlhare** sa monato gore a se ka a re bona.

298. **Go itshela moko wa talane.**

Go ipiletsa matshwenyego.

E se ka yare o fitlhela batho ba lwa mo mebileng ya Gauteng wa leka go ba botsa se ba se lwelang wa tloga **wa itshela moko wa talane.**

299. **Go itaya ka kwano.**

Go fosa paakane.

Erile ba gaisana ka go tika majwe, la ga Semumu la itaya letlapa, la ga Matutu **la itaya ka kwano.**

300. **Go itaya mathe.**

Go ja morago ga go tshwarwa ke tlala.

Ke la ntlha **ba itaya mathe** ka bogobenyanana bo fa e sa leng ba tsoga mo mosong ba gatelela dinku.

301. **Go itewa ke setšhwane.**

Go swaba; go tlhajwa ke ditlhong.

Ke ne ka **itewa ke setšhwane** go fitlhela ngwana wa kgosi a feeletswe dipata a lwa, a gana go tsereganngwa.

302. **Go itira mooka ntša ya motshola thupa.**

Go itsalanya le motho ntswa o mo fitlhetse lerumo ka fa kobong.

Mpapedi o tsalanye thata le Rankoko mme go itse mang le mang fa Rankoko a itirile **mooka ntša ya motshola thupa** go Mpapedi.

303. **Go itlhaba ngololo.**

Go didimala tu.

Baeng ba gorogile ka maitiso a magolo re sa ntse re bua re sa robala mme erile ba bitsa **ra itlhaba ngololo** rotlhe.

304. **Go itlhatlaganyetsa magala tlhogong.**

Go ikgobokanyetsa melato.

Motho fa a tshela botshelo jo bo maswe, a bogisa bangwekaene, le mo leseng, gonne o **itlhatlaganyetsa magala tlhogong.**

305. **Go itoma sekgokgono.**

Go dira se se se ka keng sa dirwa ke motho ope.

Fa mohumi a ka ntsha kgomo a ithekela diaparo **nka itoma sekgokgono.**

306. **Go itsala jaaka peba.**

Go tshola ngwana yo o tshwanang nae.

Bana ba ga MmaGorileng ba ile le setshwano sa ga mmaabo, ke kamoo go tweng **o itsala jaaka peba.**

307. **Go itshela madi a kgofa.**

Go itsenya mo dipuong gongwe meferefereng e e kgakala le wena.

Puo ya bana ba ga Nkwane ga e bolo go buiwa mme fo o rata go e tsenelela go thusa bangwe ba bone, o itemogele o se ka **wa itshela madi a kgofa.**

308. **Go ja ditlhare ka meno.**

Go tsenwa.

Letshogo le le neng la tsena Mokgalagadi fa a sena go bona maphatsiphatsi a metlakase le ne la mo tsenya bolwetse a ba a **ja ditlhare ka meno.**

309. **Go ja di welang.**

Go nna tapologong, boiketlong.

Erile tsheko ya magodu e ntse e tsenye Ratau a bo a tshela a kokobetse mme jaanong ka e fedile, **o ja di welang.**

310. **Go ja ka leleme.**

Go itumedisa ka mafoko a mantle.

Sebati ga reke dijo le gone ga apeye sepe ka gobane a ikantse **go ja ka leleme**, a fiwa ke bao a ba itumedisang ka dipolelo tsa bolo.

311. **Go ja mmamadikwane (mmamadikwadikwane).**

Go dikologadikologa go fitlhela o tsewa ke sedidi; go dikologa o bina tantshe.

Maitsiboeng ao bana ba ne **ba a ja mmamadikwane** ba tshameka kwa sebatleng.

312. **Go ja mathe a balekane.**

Go humanega o bo a kopa batho ba ba neng ba dira le wena mme ba ipeela.

Mokolwane yo e reng a dira a se ke a tsenye moko mo marapong a iperekele go sa le gale, o tle **a je mathe a bankane** ba gagwe.

313. **Go ja mmewa.**

Go fetsa dilo tsa ba bangwe.

Ba ba sa direng ka diatla tsa bone, ba ikantse **go ja mmewa** ebong mo go itiretsweng ke ba bangwe.

314. **Go ja meepelane.**

Go bina le go goa ka ipelo.

Letsatsi la go tswalwa ga dikwele **ke la go ja meepelane** go bana gongwe le gongwe.

315. **Go ja mogontlho.**

Go dira ka go rata ka yo mongwe gobane a se na mo-sireletsi.

Yare go reng bomalome ba tsamaye, baba ba sala ba **nja mogontlho** rure.

316. **Go ja mokaikai.**

Go nna o kgarakgatshega le naga; go bisa go tlhamalatsa mafoko.

1. Go na le dingaka tse di itseng go itsa tsie go fofela kga-kala ka **go e jesa mokaikai** mme batho ba e gole ba e je.

2. Mafoko a gagwe a ne a sa tlhamalala a re twa, a ne a tlhakatlhakanye ekete a motho **a jele mokaikai**.

317. **Go ja mokaragana.**

Go tshameka ka go siana le naga; go tshameka ga makau le makgarebe.

1. Morago ga pula dinamane **di ja mokaragana** mo lebaleng.

2. Mosimane a fitlha Gauteng le mo maphatsiphatsing a yone mme a diiwa ke **go ja mokaragana mmogo** le makgarebe a teng.

318. **Go ja moko ka 'lepe.**

Go ja mmewa, more o budule.

Ke ditshwakga fela e yareng go lengwa di siane le go ya Makgoweng mme ere go jewa gwetla di boele gae go tla **go ja moko ka 'lepe (selepe).**

319. **Go ja motho lekekema.**

Go tsamaya le motho o mmapisitse ene a sa go bone.

Monna o ne **a ja** mosimane yo o thobelang kwa gae **lekekema** ba bo ba fitlha mmogo kwa motsing.

320. **Go ja motho setlabetsi.**

Go tsietsa motho le ba ba mo tsietsang.

Rakgadi wa ga Mmáthuso yo o reng o a go rata, ebile o ratana le mmaba wa gago yo mogolo mme go bonala gore o batla go **go ja setlabetsi** nae.

321. **Go ja nakaladi ya kobilela.**

Go ja more o o fitlhela o budule; go ja sesolo se se dirilweng ke ba bangwe.

Moremogolo a nyelelela mo Gauteng ka sebaka sa dingwaga di le some a sia rraagwe go nna a wa a tsoga fa morago ga matswititswiti a dikgomo mme erile rraagwe a sena go swa a boela gae go ya go **ja monakaladi wa kobilela.**

322. **Go ja nala.**

Go etela bagaeno ka iketlo.

Mo motseng oo wa Ramoutsa o ne o ka fitlhela ka thapama ya Tshipi makau le makgarebe a **aja nala** le motse, ditiro tsa magae di feditswe.

323. **Go ja ntša.**

Go humagega o bo o tlhoka pudi.

Mojaboswa a senya leruo le madi a ga rraagwe a ba a sala a **aja ntša**, a setlhafetse, lefatshe le mo tlanangetse.

324. **Go ja ntshwakgo.**

Go lemala; go tshwakgoga; go nna o dira se o tlaetseng go se dira.

Go nna o o fa batho disukiri le ditee tse wena o di rekang ka bothata go **ba jesa ntshwakgo**.

325. **Go ja ping.**

Go napa ka go tšhwetla dinamana tsa dirope.

Banna bagolo le basadi bagolo ba maloba ba ne ba sa itee ngwana ka thupa mme bogolo ba ikantse go mo re phoro a itebetse le **go mo ja ping** ka dinala.

326. **Go jelwa matlho a tshwene.**

Go direlwa bobbe ke mongwe.

Fa e sale ke le moagi wa fano batho ba ntse ba ntirela molemo mme gompieno motho mongwe o **njetse matlho a tshwene** ka go tsenya kinku mo tshimong ya me.

327. **Go ja tlhogo.**

Go akanya thata.

Ntsalake ga a ka a ya tirong gompieno; o tlhotse gae a **aja tlhogo** ka ntlha ya mathata a a mo diragaletseng.

328. **Go jesa dijo tsa ditoro.**

Go eledisa motho selo se a se ka keng a se bona; go re o tla fa motho sengwe mme o se ke o dira jalo; go fora.

Kgosimotse o ne a **jesa mophato dijo tsa ditoro** ka go solofetsa gore ene o tla ntsha pudi boemong ja go ya go dira le mophato, mme a se ke a dira jalo.

329. **Go kaba ditsebe.**

Go thiba ditsebe; go bua se se sa tlhaloganngweng ke ba bangwe.

1. Go boeng ga gagwe kwa Ennyelane, Sekara o tlile a bua Sekgowa se se **kabang ditsebe.**

2. Ditshoka fa di le dintsi **di kaba tsebe** ya motho.

330. **Go kalakatlega jaaka poo ya mariga.**

Go etsaetsega; go kgarakgatshega.

Ke latlhilwe ke bana ba ile go bereka kwa mesimeng jaanong ke setse **ke kalakatlega** le dikgmo le masimo fela **jaaka poo ya mariga.**

331. **Go katela leleme ganong.**

Go itsa go araba le go ipuelelela.

Ga se tsamaiso ya puo e e tlhamaletseng gore basekisi **ba katele mosekisiwa leleme mo ganong** ka go mo tlhomaganela ka dipotso.

332. **Go kgadisa motswetsana.**

Go khutlisa kwa poloka e tswang teng.

Ke ne ke mo lemela, a fole mebidi, a je a rekise mme erile a simolola go golagana le baba ba me, ka khutlisa gotlhe, ka **kgadisa motswetsana** wa gagwe.

333. **Go kganna dipotsane.**

Go thetheckela ka ntlha ya go tagwa.

Ga duwa mo moketeng bangwe ba goa thata, bangwe ba ngongoregela go tingwa dijo, bangwe ba itumetse go feta selekanyo, mme ba bangwe **ba kganna dipotsane** le tsela.

334. **Go kgaola mabogo.**

Go itsa motho go itirela sepe.

Makolwane a le a bonyeng a mamarela setimela, go direng jalo a ne **a kgaola rangwane mabogo** ka e le bone bathusi ba gagwe.

335. **Go kgaola maoto.**

Go itsa go itirela sepe.

Moefaengele yo o neng a tle a ise tirelo ya kereke kwa merakeng le masimong o khutlile go dira jalo gonne go swa ga pitse ya gagwe **go mo kgaotse maoto.**

336. **Go kgaola molebo wa nko.**

Go senyetsa maikaelelo.

Go tlhokafala ga pula monongwaga go **kgaotse** ntsalake yo o neng a tle go ntemela **molebo wa nko** rure.

337. **Go kgaola motho mabogo.**

Go mo itsa go itirela sepe.

Rangwane o **nkgaotse mabogo** ka go adima koloi ya me le dipholo tsa yone mme a tloga a nnela ka tsone rure koo.

338. **Go kgerisa yo mongwe.**

Go itshupa marapo ka go mo roma se se sa tshwanelang; go tshwenya thata.

Kgosiemole ga tlhole a rata go disa le Lebang gonne o tlhola a nnetse **go ba kgerisa** kwa madisong.

339. **Go kgoba marapo.**

Go fokodisa; go senya maikaelelo.

Dipholo fa di goga ka matlhagatlhaga, ditonki tsone di goga ka **go kgoba marapo** mme ga di palelwe ke morwalo.

340. **Go kgola lenaka la tholo.**

Go dira tiro e e bokete.

Basimane ba phatlalala go ya Makgoweng ga sala banna bagolo le basadi bagolo **ba kgola lenaka la tholo** mo masimong.

341. **Go kgora ka mpana tsoopedi.**

Go ja le go tlatsa mpa thata.

Pula ya na mme ngwaga wa tla o nonne, ga jewa magapu le magobe, ga **kgorwa ka mpana tsoopedi.**

342. **Go kgotla semane.**

Go rumula; go šakgatsa.

Dintša tsa batsomi di ile **tša kgotla semane** fa di bogola nkwe e e neng e palame setlhare e ntse e lebeletse batho ka dikala tsa sone.

343. **Go kgwa lebele.**

Go tloshiwa mo go anyweng lebele; go kgwesiwa; go lesa go anywa.

1. Mosadi o amusitse ngwana wa gagwe sebaka se setelele⁴ yare **a a kgwa lebele** a bo a setse a itse go bua.

2. Nnake yo **o nkgwisitseng** lebele ke Atamo, ba bangwe ke boMolotlhanyi le Mereyotlhe.

344. **Go kgwa lethe go thelela.**

Go baka; go ithuta ka botlhoko.

Ke ne ka re ke se na go nna ke neela batho dipudi mme ba di ja ba di fetsa **ka kgwa lethe ka thelela**, ka ikana fa ke se ke tla ke tlhola ke dira jalo.

345. **Go kgwa manga.**

Go tlhoboga; go itshola.

1. Lekawana leo ga le intumedise mo ebileng ke **le kgwa manga** gore a le ka ba la tla la tswa motho wa sepe rure.

2. Maitseo a gagwe a a maswe a ntirile gore **ke kgwe manga** ke sena go mo ruta ka bokete.

346. **Go kgwa mathe (lethe).**

Go bakela go dira selo.

Motlhang ba mmeletsa go timetsa dipudi, o ne **a kgwa mathe (lethe)** a thelela, mme jaanong o disa jaaka monna.

347. **Go kopa ka leleme.**

Go aka gore batho ba go rate.

Ngwana yo o tsamayang **a kopa ka leleme**, a seba bagolo ba gagwe, ga a ikanyege le go le gonnye.

348. **Go kopana kobong ya kgomo.**

Go rakanela lesung, bogologolo baswi ba ne ba phuthwa ka letlalo la kgomo.

Lefa ebile bana ba mpa ba ka ilana jang, mogang yo mongwe wa bone a suleng ba a phuthana go mo fitlha mme go twe **ba kopana kobong ya kgomo**.

349. **Go kopanya theko.**

Go dikanyetsa.

Banna ba letsholo ba atamela thabana ya ga Thulare, **ba kopanya theko**, ba itse go bolaya diphologelo tse ba di dikanyeditseng.

350. **Go kopa sego sa metsi.**

Go batla ngwetsi.

Mo mosong oo booraKgaimene ba bopelela ba leba gooraRaditladi **go ya go kopa sego sa metsi**, se kopelwa Rankajwana.

351. **Go kopa tsela.**

Go kopa tetelelo ya go tsamaya.

Mongwaketse, kana basimane ba ba neng ba tlisitse dikwanyana tsa gago **ba kopa tsela** go tla ba boela kwa morakeng ka phirimana.

352. **Go kotlamanya mmele.**

Go boifa; go tshaba; go sisimoga.

Pitse e e iseng e tane sentle **e kotlamanya mmele** fa motho a ipaakanyetsa go e palama.

353. **Go kwaralatsa dinala.**

Go nna setshwakga.

Kwa masimo bana ba bangwe ba ne ba fufutse ba dira, kwa gae ba bangwe ba robetse gongwe ba ntse mo ditilong, **ba kwaraladitse dinala**, motho a sa rate go angwa ke ntsi.

354. **Go lala ka lobadi.**

Go lebala le go itshwarela.

Rotlhe re lemoga fa o diretswe molato, mme re go go-motsa ka le le reng, "**lala ka lobadi** gonne Morena o rile pusoloso ke ya me."

355. **Go laolwa ke lenao.**

Go tsamaya bobbe.

Rankunyana **o laolwa ke lenao** gonne o tlhola a phunyeleditse motse go sa itsiwe se a se batlang.

356. **Go latswa ka leleme.**

Go lopela; go aketsa ka go baka.

Ke fitlhetse Rabentlele wa Kgalagadi a nnetse **go latswa** mohumi **ka leleme** a mmolelela fa go se na moreki ope yo o tshwanang nae ka go ikanyega.

357. **Go leba ka 'itlho le le mosoka.**

Go belaela.

Batho ka bontsi ba ne ba ikanya Mothuping thata mo mafokung a amanang le bogosi mme jaanong rotlhe re mo **leba ka 'itlho le le mosoka.**

358. **Go leka ka la ga Mmoše.**

Go tsamaya ka dinao.

Bangwe ba palame dipitse, bangwe ditonki, bangwe maotwana, bangwe dimmotokara mme nna le tsala ya me ra ikaelela go leka ka la ga Mmoše go ya go tsena Benoni.

359. **Go lelela kgama le ba Mogogoru.**

Go lemoga selo se sa bolo go go senyegela.

Fa a ka se ka a ne a ya go lekola dikgomo tsa gagwe kwa merakeng, Thakadu o tla **lelela kgama le ba Mogogoru** go nne go utlwala fa badisa ba tsone ba simolotse go di senya. (Mogogoru ke kgotla e batho ba yona ba neng ba belaelwa mo bogudung).

360. **Go lela dikeledi tsa mathe.**

Go itira jaaka eketeng o utlwile botlhoko ntswa go se jalo, o le boitumelong.

Kwa phitlhong ya mosimane wa seganka batho ba ne ba ba lela ka bontsi, bangwe ba lela selelo se se gadikang pelo, mme ba bangwe **ba lela dikeledi tsa mathe.**

361. **Go lema lopetleke.**

Go tshela kwa ntle ga kgoreletso.

Le mororo a nna kwa dikgweng tsa Mmopane kgakala

le tllhabologo ya Bophirima le menate yotlhe e a neng a e tlwaetse kwa Benoni, Molefi a **lema lopetleke** mme bo- tlhe ba mo itumelela.

362. **Go lemosa tlholwe moole.**

Go supegetsa motho selo se a ntseng a se itse.

Kana go mo gakolola gore a ye go bona agente **ka** tiro e e diragetseng e ne ese kgakololo, e ne e le go **lemosa tlho- lwe moole, ka a nna le diagente tseo.**

363. **Go lemotsha tholo mowela.**

Go tlhalefisa lesilo.

E tle ere fa batho ba golaganye gore ba jele yo mongwe dilo e be e tle ere kwa morago mongwe wa bone a **lemotshe tholo mowela** ka go bolela ka fa ba neng ba ntse ba dira ka teng.

364. **Go letela 'tsatsi la mpatlisa rre le mme.**

Go letela motlha wa bofelo.

Bangwe ba motse oo ba nna ba ikwatlhaela dibe tsa bone ka go rapela Modimo mme ga bo go le **teng** lesomana la makau le le neng le sa itse tumelo mme le letile go sokolo- ga **ka 'tsatsi la mpatlisa rre le mme.**

365. **Go loga segwe.**

Go dira mano a boferefere go tsenya yo mongwe mo bothateng.

Motlatlawe le Kesentseng ba ne ba ntse mo ntlwaneng **ba loga sengwe** sa go direla Ramejwane molato o mogolo.

366. **Go loma ka meno.**

Go dira tiro ka bobotlana; go tlhoka bathusi.

Re phatlalaletse ke basimane ba ya Makgoweng, jaanong re lema ka **go loma ka meno** ka go tlhoka bathusi.

367. **Go loma molomo wa tlase.**

Go leka bojotlhe ba gago.

Fa pula e ka lala e nele e kare mo dibekeng tse di tlang **ra loma molomo wa tlase** gore re fetse masimo a mabedi.

368. **Go loma ngwaga.**

Go ja maungo a ntlha a ngwaga.

E ne e le tumelo e kgolo mo Batswaneng gore fa o ka **loma ngwaga** pele ga ga mogoloo, o tla diragalelwa ke molato mme maungo a ne a lekwa ka go latelelana.

369. **Go loma tsebe.**

Go bolelela mafoko a sephiri.

Ke lala ke go tsamaela le bosigo go tla go **go loma tsebe** gore o ntse o nnetswe dikhuduthamaga go twe o senkelwa molato o o ka go isang Kgosing wa tla wa duedisiwa wa ba wa sula pelo.

370. **Go longwa ke noga maoto oomabedi.**

Go nna bonya ba go nyokologa.

Ga a ke a ba a itlhaganela fa a rongwa; o tlholegile a **lomilwe ke noga maoto oomabedi.**

371. **Go longwa ke ntša o e otlile.**

Go lebogwa ka matlhapa le dithogano.

Ke letse **ke lomilwe ke ntša ke e otlile** ebong motlhanka yo ke mmolokileng mo tlaleng, yo jaanong a mphe-tophetolang ka go rata ga gagwe.

372. **Go metsa mathe a le molelo.**

Go eletsa thata.

Dipholo tsa ga Ramorotong erile di feta fa Kgotleng tsa dira fore **banna ba metse mathe a le molelo** ka e le dikgomo tsa mofuta o o kgethilweng.

373. **Go mutlha pudi tse pedi.**

Go leka go dira ditiro tse dintsi ka nako e le nngwe fela.

Ka aga ntlo ke bile ke disa dikgomo mme kwa morago ka lemoga bothata ba **go mutlha 'pudi** tse pedi.

374. **Go na modiga.**

Go tewa pula yā medupe e e digang makotswana; go itshwarela; go nna kagisong.

1. O mo omantse thata, Mokwena, go lekanye; **a e ne modiga!** Fa e le mongwe o utlwile.

2. **A e ne modiga**, mogolole, ngwana ga e re a tshabetse mo mogolung a latelelwe a bediwe.

375. **Go naya mogatla wa nku manong (matihale-rwa).**

Go lesa dilo di senyegele kwa pele.

Motlhanka yo o neng a tlogetswe gore a dise tshimo, a sala a **naya mogatla wa nku manong** ka go lesa magodu je dikgomo go dira ka go rata.

376. **Go naya ntša tlhong.**

Go tlhoka ditlhong; go bisa go sisimoga dilo.

A ema mo gare ga bontsintsi jwa batho a gobolola rangwana 'gwe, a se na lefa e le poifo, a **neile ntša tlhong rure.**

377. **Go neelela ka thibadimolekane.**

Go loa ka setlhare se se itsang go huma lefa motho a ka bapala jang.

'Ngaka erile di latlha marapo a tse di suleng, malaola di tsamayang, tsa re o **neeletswe ka pheko ya thibadimolekane** mme ke kamoo a senyegelwang ke leruo le pereko jaana.

378. **Go ngoba.**

Go bolola mo gae letsatsi le ya go phirima.

Ke tshaba serame sa mo mosong thata mme ke ipaakanyetsa **go ngoba** fa dikereke di tswa.

379. **Go nna 'kobo di magetleng.**

Go humanega; go tlhaela dilo tse dintsi.

Yare a sena go reka dipitse a di rekisa, a huma a ba a buduloga jaaka kgwele mme mo malatsing ano o simolotse **go nna 'kobo di magetleng.**

380. **Go nna dinala.**

Go utswa: go tsaya dilo tsa ba bangwe.

Ngwana yo o tlwaedwang go nna a itseela dilo a sa di fiwa, e tle e re a gola **a nne dinala**.

381. **Go nna dinala di tsididi.**

Go nna setshwakga.

Motho yo o sa ithuteng tiro a sa le monnye e tle e re a gola **a nne dinala di tsididi**.

382. **Go nna dinalanyana.**

Go utswa ka go tlopolo.

Fa o sa fe ngwana a kgora o tla simolola ka go ipha dijo mme kwa morago **a nne dinalanyana** a kome disukiri le nama ya tshwaiwa a e fetse ka go e tlopolo.

383. **Go nna 'teme pedi o se gopane.**

Go fetogela mafoko a gago; go aka.

O nkutlwisitse botlhoko ka go **nna 'teme pedi o se gopane** ka go tloga e re o ne o rile o tla phakelela kwano go nna, ere o tsoga o romele molaetsa wa gore o kganelwa go tla ke tsholofetso e nngwe.

384. **Go nna fa gare ga dinaka tsa nare.**

Go nna mo diphatseng tse di sisimosang mmele.

Fa nka sia, ke tla tshwarwa ke sekisiwe, fa nka dula ke tla sekisiwa ke tsenngwe kgolegelong; jalo he, ke **fa gare ga dinaka tsa nare**.

385. **Go nna gopane ya moikapari.**

Go tswa mohumanegi yo o tlhokang le pudi e e reng mmee.

Erile mojaboswa wa letlhaswa a sena go ja dikgomo tsa ga rraagwe a ba a di fetsa, a fetoga **a nna gopane ya moikapari**.

386. **Go nna ka mabogo.**

Go tlhoka tiro; go tshwakgafala.

Erile molelo o sena go fisa kwa masomosomo a dirang teng, banna ba bantsi ba **nna ka mabogo** ba tlhoka tiro.

387. **Go nna leleme.**

Go aka thata.

Fa lo bona ngwana a rata go reetsa dikgang tsa bagolo, lo itse gore o batla **go nna leleme** la go tlotla ka mafoko a bone.

388. **Go nna mabogo maleele.**

Go dira go fetisa selekanyo.

Wena ke wena o tla kgonang go fetsa go lema ka o **le mabogo maleele** mme rona re le babotlana.

389. **Go nna mafoko ka marago.**

Go fitlha mafoko; go tshegetsa sephiri.

1. Kgosi e ne ya omanyetsa motlhanka go nna **mafoko ka marago** go ne go tulwe a a bolele fa lekgotleng.

2. Mafoko a sephiri, o **a nne ka marago**.

390. **Go nna makgabe a dipapetla.**

Go itlhaganela thata thata; go ša pelo.

Fa o batla go re fa dijo, ngwanaka, o tle o re direle ka pele gonne re **makgabe a dipapetla, a a logilweng ke ngwanyana a sa itse go otlha**.

391. **Go nna malao a tshwenyo.**

Go robala o pitikologa thata.

Ke lapile mme ke rata go robala ke le nosi gonne nkgo-nne ene **o malao a tshwenyo**.

392. **Go nna marago a dipapetla.**

Go atamela go huma.

Morago ga go latlherelwa ke tiro, Modise a bopama a nna mosesane mme jaanong **o ntse marago a dipapetla** ka a dira.

393. **Go nna matlhomatlho (matlho mantsi).**

Go tewa lekolwane kgotsa lekgarebe fa le kgalhwa ke bontle ba makgarebe kgotsa makolwane, ka go latelana.

Ngwanyana wa ga Gaobepe o ka bo a tshwanela go tsewa ke Kgosi motsi, sebe sa phiri ke go bo **go twe o matlhomatlho**.

394. **Go nna matsayaayisa.**

Go nna malotlhanyi yo o thulanyang batho ka ditlhogo ka go ba isetsa mafoko a totlhanyo le dikgobololo.

Fa a sena go tlhatlhoba puo ya basadi ba seaparo, moruti a nyatsa Mmakgati yo o neng a **itirile matsayaayisa** fa gare ga basekisiwa.

395. **Go nna mosima wa phika godimo.**

Go nna o letetse tiragalelo e e maswe, e e diphatša.

Malatsinyana a sena go tlwaelana le monna yole, mongwe a tla go mo sebetša fa go dira jalo e le **go nna mosima wa phika godimo**.

396. **Go nna mmu le matlakala.**

Go ntsifala thata ga khumo.

Sa boora Kgosi dintsi e ne e se khumo ya dikgomo e le **mmu le matlakala**.

397. **Go nna motsoko wa bommankgodi.**

Go tlhoka molemo (mosola).

Mosimane yo go neng go twe ke ene a tla nnang mosimane wa phetakapejane erile a gola a **nnamotsoko wa bommankgodi** fela.

398. **Go nna pharamosesing.**

Go tswa seramatla, lesilo, seelele.

Fa e re mosimane a sa le monnye a se ke a disa o tle a **tswepharamosing** yo o tiholang a lwela moruti le bomantseane.

399. **Go nna phatšana ya modulaesi.**

Go tshaba go dira; go tswa setshwakgwa.

Rona re ipelafatsa ka go tshwara ka diatla; lona ga le na thuso ka mongwe le mongwe wa lona a **nnaphatšana ya modulaesi**.

400. **Go nna sa ntša le phiri.**

Go ilana mo go maswe.

Erile morago ga dintwa tse di neng tsa lowa magareng a Maburu le Mathosa merafe ya **nna sa ntša le phiri** ka dingwaga tse dintsi.

401. **Go nna sejelathoko.**

Go bisa go itumelela se o se fiwang; go nna pelotshe-tlha.

Ntsalao **ke sejelathoko** sa mmannete gonne lefa a ka tsholelwa dijo tse di lekanang le tsa ba bangwe, sa gagwe ke go **galala** a re ga a kgora.

402. **Go nna tlhogo.**

Go nna bothhale.

Boitshwarelo o sa le a supa gore o tla **nna tlhogo** mo dithutong a sale monnye.

403. **Go nna tlhogo e thata.**

Go nna manganga; go gana go rongwa.

1. Ngwana wa gagwe **o tlhogo e thata** ke kamoo a palelwang ke lekwalo la borataro.

2. Fa o re o rongwa o gane o sale monnye jaana, go goleng o tla **nna tlhogo e thata**.

404. **Go nona pelo ka mathe.**

Go nna tsholofelong thata.

Lefa maru a palame mme pula e sa bonale re tla **nna re nona pelo ka mathe** re re e tla baa e ithekolola e na.

405. **Go ntsha ditlhogo.**

Go abela malome wa a gago.

Ke mokgwa gore fa setlogolo **se sa ntshe ditlhogo**, malome wa sone a gape sengwe fela mme go bo go se na kwa go ka sekelwang teng.

406. **Go ntsha matlho.**

Go gola le go tlhalefa.

Fa motse o fuduga fa Ditsopotla o a go bewa fa Mafikeng, ke ne ke simolola **go ntsha matlho** ebile ke tsena sekwele mo gae.

407. **Go ntshana se se mo 'inong.**

Go ratana mo go feteletseng.

Ke dingwaga di le tharo tse di fetileng Baithuti le Ramabe **ba ntshana se se mo 'inong.**

408. **Go ntshetsa mabogo oomabedi.**

Go amogela ka pelo e tshweu.

O fete o bolelele rrago gore mpho e a e nthometseng ke e amogetse mme **ka e ntshetsa mabogo oomabedi.**

409. **Go ntshetsa maswe a dinala.**

Go dira botswerere bo bo feteletseng.

Maabane mosimane wa Gauteng o ne a sa bine, o ne a **re ntshetsa maswe a dinala.**

410. **Go nyema moko.**

Go fokola; go felelwa ke marapo.

Masole a lole senna le jaaka ditau, a tlodisa baba dinoka, a di ruputla gore di **be di nyeme moko.**

411. **Go nyera marapo.**

Go tsielwa; go bisa go itse se o ka sedirang.

A ne a sa le a tsoga a dira ka thata, a tsentse moko mo marapong mme yare a utlwa mafoko a leso ka bafeteletsela, **a nyera marapo** rure.

412. **Go nyoba.**

Go kolobetsa ka go gasagasa ka metsi.

Tsaya matlalo a dipudi o **a nyobe** mme re tle re a sugere a sege dikobo tse dintle.

413. **Go oketsa marago ka matlapa.**

Go oketsa ditsagago ka tsa ba bangwe, go ikgogomosa.

1. O rile a tswa Kgalagadi a tla a humile a gatelela moraka wa dikgomo, a etlile **a oketsa marago ka matlapa** mo tseleng.

2. Ka batho ba mo tlhaetsa matlho botlhe, o rata go nna a **oketsa marago ka matlapa** fa a bua.

414. **Go omelela (swa) ka ditshego.**

Mo metshamekong e mentsi ya ga mokwadi Leetile go na le motho yo sa gagwe e leng go dira gore babadi kampo ba baboni **ba omelele (swe) ka ditshego.**

415. **Go opa mokgosi.**

Go kua.

Erile dinku di tlhasetswe ke bophokojwe badisa ba ba molemo ba thusa **ka go opa mokgosi** mme banna ba ya go ba thusa.

416. **Go ora mo elo o kotame.**

Go tlhoka boitapoloso; go tshwenyega.

Kwa kagisong ya Kgalagadi ba nna ba iketlile mme kwa meferefereng ya Bulawayo **ba ora molelo ba kotame.**

417. **Go otladirojane tsa ba bangwe.**

Go otlela ba bangwe bana mo tlaleng.

Tlala ya bojadikatana ga e na mafoko mantle le gone ga go na ope o ka dumelelang **go otladirojane tsa ba bangwe** bana ba gagwe ba ntse ba bolawa ke tlala le bone.

418. **Go otlhela monwana.**

Go golola ka tlhagiso; go baa letsobego.

Lefa basekisi ba fitlhetse bosupi bo le bogolo ba gore o molato, ba rile **ba mo otlhela monwana** mme a gololwa a tsamaya.

419. **Go palama ka meko la ya ba bangwe.**

Go huma ka go tsietsa ba bangwe.

Banna ba bangwe ga ba rate go dira ba fufulelwa; ba rata **go palama ka mekotla ya ba bangwe.**

420. **Go palama more ka dikala.**

Go tsenelela mafoko fa gare; go dira se o se ka keng wa se kgona.

Fa motho a ka re o senka khumo a simolola ka **go palama more ka dikala**, a tsenelela ditiro tse a se nang madi a go di tsweledisa pele, o tle a humanege a bo a epe ka tlhogo.

421. **Go phoka lehulo.**

Go ntsha lehulo; go bela ka go dira lehulo (bojalwa) gongwe moriana o o fetlhwang.

Ntša ya me e sule e sena go nna e **phoka lehulo** ka molomo tsatsi lotlhe.

422. **Go phunyetsa Pudungwane dintsi.**

Go bulela mmaba phatlha.

Go itsalanya le batho ba ba sa rateng botshelo ba motsadi wa gago ke **go phunyetsa Pudungwane dintsi**.

423. **Go paralatsa menwana.**

Go ipeela tlhwatlhwa kwa ntle ga go gopolela yo o duelang.

Lenyalo la ga Sempatleng le sentswe ke gore rraagwe e re a bodiwa bogadi bo a bo batlang, a tloge a **paralatse menwana** a batle lenane le le se ka keng la kgona ke ngwana wa motho.

424. **Go rakana le dinko di aboga.**

Go tla fela ka nako ya fa batho ba sa itse se se ka dirwang.

Go tseneng ga me mo Ditsobotla ka **rakanye le dinko di aboga** bolwetse bo dirile ka diatla bangwe ba sule bangwe ba sa ntse ba letse mo diphateng tsa bolwetse.

425. **Go rakanela mo letlalong la kgomo e ntsho.**

Go kapanela le yo o ilanang nae kwa phitlhong ya mongwe wa lesika la lona loobabedi.

Bana ba mpa ba rile ba omana ba bolelelana dilo tse di botlhoko, mongwe wa bone a re go tlogeng tsatsing leo, **ba tla rakanela mo letlalong la kgomo e ntsho**.

426. **Go rata batho jaaka tlala.**

Go ba rata sewelo.

Bana ba rona botlhe ba re rata ka metlha yotlhe mme wena o re **rata jaaka tlala** ebong ka nako eo o re bonang ka yone.

427. **Go rata dilo (dirine) tsa ga Mmanapo, Mmanapo o sa mo rate.**

Ke go re o ila koko ntswa o ja mae a yone.

Batho ba metsana ele ba a gagamatsa gonne ba tlhoile Ramonamane jaaka legadima mme ba rata maši le dinama tsa diruiwa tsa gagwe; ba rata **dilo tsa ga Mmanapo, Mmanapo ene ba sa mo rate.**

428. **Go ratela phiri ka matlhowa.**

Go sekisa motho ebile o etla o mo tlhagisa, o mo tlhatlhelela marumo.

Ke boelele go **ratela phiri ka matlhowa** jaaka o sekisana le mosadi wa gago jaana mme ebile e ntse e le wena yo o mo gakololang gore a re'ng.

429. **Go reba legala.**

Go fokotsa kgalefo.

Mongalo e ne e le monna yo o bogale, a le legala mo e yareng a kgalema basimane ba rorome botlhe mme lefa go ntse jalo, bana ba gagwe bantsi ba ne **ba kgona go reba legala leo.**

430. **Go rekela kolojane kgetsing.**

Go tsaya selo o sa se sekaseka mme e re o se tlhatlhoba, o fitlhela se sa siama.

Ke rile ke reka pitsa e e lebelo e e tla alolang diphologolo ntekwane ka **rekela kologane kgetsing** ka e le fa ke rekile mmoulwe o o sa itseng go taboga.

431. **Go re kolobe o kana ka poo.**

Go tlabeletsa; go oketsa mafoko.

Modisawapudi ke motho yo o mabolelo a thata, yo o ratang go nna a re **kolobe o kana ka poo.**

432. **Go re kolokolo moloi o yele rure.**

Go eleletsa yo o mo tshwareletseng maemo jaaka a bogosi go yela rure, go tla a latlhegelwa ke maemo ao.

Monna yo o neng a ntisetsa dikgomo erile a sena go di ja a di fetsa a **re moloi kolokolo o yele rure.**

433. **Go re semene mpona.**

Go taboga ka lebelo le le tona; go sia thata.

Basimaane ba ba neng ba jesitse dipudi mabele a me erile ba mpona ke tla **ba re semene mpona**, ba gasama le khuti ya molapo ka ba ka sala ke le nosi.

434. **Go roba maoto.**

Go itapolosa; go nna fa fatshe go se kae.

Ka e le fa le lapile le bile le goga maoto le lefatshe, ke le kopa gore le ko **le robe maoto** le itapolose.

435. **Go robatsa mmutla.**

Go itira yo o robetseng ntswa o sa robala; go tshwara boroko ka dintshi fela.

Erile a utlwa ba ntse ba sebaseba ba umaka maina a bomogolowe a **robatsa mmutla** gore ba gopole fa a robe-tse mme a tle a utlwe gotlhe mo ba go buang.

436. **Go robelela dikgonyana mo ditsebeng.**

Go itlhokisa go utlwa; go intsha tsebesusu.

Motlhanka yoo o ne a sa utlwe e yare go buiwa nae ke mong wa gagwe, a **robelele dikgonyana mo ditsebeng**, a dire se se ratwang ke ne.

437. **Go rothisa mmutla madi.**

Go sebetša motho mafoko a sephiri.

Mafoko a ke a go bolelelang a ke sephiri se se tona mme lefa ebile go rile'ng, o se ka **wa rothisa mmutla madi** wa tla wa re bolaisa batho.

438. **Go rulelela mogope ntlha e le nngwe'fela.**

Go bulelela motho le go gogela mafoko ntlheng e le nngwe fela.

Banna ba lekgotla la kgosi ba tshwanetse go seka mafoko kwa ntle ga lefufa, mme ba lesa **go rulelela mogope ntlha e le nngwe fela.**

439. **Go runa nta le makgantsetse.**

Go jela motho le go selasela mo go ka beng go mo sale-tse; go humanegisa tota.

BoRantobo go nonnwe motho o tsamaya a panka a sena **go runa nta le makgantsetse** kwa gooraMatlhabaphiri.

440. **Go ruta magokonyane.**

Go tlhalefisa ka tsietso.

Mosimanyana yo o golang a disa le bomogolowe o tlhalefa ka pele gonne ba atisa **go mo ruta magokonyane.**

441. **Go rwala masigo ka tlhogo.**

Go lala o tsamaya le bosigo; go phakela ka makuku a magolo go sa ntse go robetswe.

Ke tlile go dumedisa ka ke tla ne ke sale ke **rwala masigo ka tlhogo** gore ke tle ke fitlhe kwa Kapa letsatsi le ise le phirime.

442. **Go senya didiba.**

Go bua maswe ka ba ba neng ba go tshwere sentle.

Ga go na kwa kgarebane eo e tla amogelesegang teng gobane gongwe le gongwe kwa a tlogileng teng, o **senya didiba** ka loleme lwa gagwe.

443. **Go sita marema.**

Go palela ba ba nang le dithata.

Dipitlagano tsa ngwaga e e fetileng di ne tsa kgonwa fela ke ba ba itsholetseng, tsa monongwaga tsone **di sita marema**, boesemang re sa bue.

444. **Go sosobana moriri.**

Go tlelwa ke letshogo; go boifa thata.

Batsamai erile ba huhumela ditlhare tse di okametseng inogogoro wa majwe, ba utlwa mantswe a sebaseba mme ba **sosobana moriri** ke poifo.

445. **Go tanya kgomo lenaka.**

Go fenyha; go dira ka fa keletsong.

Morago ga matshwenyego a mantsi le mathata a a se nang palo, Molwantwa a **tanya kgomo lenaka** ka go inola Mogatsakgosi mo makolwaneng a a neng a mo lwela.

446. **Go thapola (golola) kobo segole.**

Go nna boiketlong, kagisong, monateng.

Go ne go le kagiso le iketlo go itumetswe bana le basadi **ba thapotse kobo segole** fa Matebele a re tlhasela kwa Di-thejwane.

447. **Go tlosa lekwitikwiti.**

Go alola; go lelekisa.

Go tshegwa monna a **tlosa** mosimane yo o sa utlweng **lekwtikwiti**.

448. **Go tobekanya tlhaloganyo (mogopolo).**

Go bisa go akanya sentle.

Matshwenyego a kwa gae le a mo a dirang teng a **mo tobekanya tlhaloganyo** mo a bileng a sa itse gore a ka re'ng.

449. **Go tsaya tsia.**

Go tlhokomela.

Erile re kopana nae re mo ipelela lefa e le go **re tsaya tsia** ra ba ra mo tlogela re swabile tota.

450. **Go tshwara ka nenekwane.**

Go tshwara e seng ka maatlametlo; go tshwara ka matepe le go sa kgathaleng.

Tshwara teu ya dikgomo tseo thata gonne di tla tshwaphola **fa o tshwara ka nenekwane**.

451. **Go tshwarwa ke kgakge.**

Go gakgamala thata.

Batshwari ba diphuthego tsa bosigo **ba tshwarwa ke**

kgakge fa ba lemoga gore rangwana 'a kgosi yo ba neng ba mo nnetse kguduthamaga o mo gare ga bone.

452. **Go tshwara ka tsebe.**

Go akisa mosupi.

Mafoko a tlile a tlhamalala fa mosekisiwa a sena **go tshwara mosupi ka tsebe** ka dipotso tse a di mmoditseng.

453. **Go tswa mojo wa diboko.**

Go swa.

Pelo ya tsaya ngwana wa ga malome ya mo isa le naga **go ya go nna mojo wa dibogo.**

454. **Go tswa mokola.**

Go tswa madi ka dinko.

Fa o dula kwa Kapa kwa lefatsheng le letsididi, ga o nke o tswa madi ka dinko gantsi, mme fa o ka nna kwa Polokwane gone **o tla tswa mokola gantsi.**

455. **Go ruta tshwene mapalamo.**

Go ruta motho selo se a se itseng thata.

Motho yo go tweng Thakadu o goletse mo go palameng dipitse tsa mengala, jalo he, go mo ruta go palama go tshwana le **go ruta tshwene mapalamo.**

456. **Go rwala tlhogo.**

Go etelela pele.

Mokubukubu o o neng o tsogile kwa Kraaipane o fedile ka go tshwarwa ga ga Nakedi go twe ke ene o neng a **rwele batho tlhogo.**

457. **Go sera pelo.**

Go tlhodia ka sebaka se seleele.

Motho yo e reng go ledilwe ga fetswa a nnele go lela a etla a bua, o **sera pelo** thata.

458. **Go setela yo mongwe dimapo.**

Go mo ikanela; go mo thelelela thupana letshotelong.

Go tlogeng go omaneng ga ga Laolang le Tau, Tawane **o setetse Laolang dimapo** gore fa ba tla tshwaranang teng bojang ga bo ke bo tlhola bo mela.

459. **Go ša pelo.**

Go tlhoka pelo telele ya go leta.

Erile morutabana a sa ntse a tshwaa lekwalo la maina bana ba supa **go ša pelo** ka ba bona ba bangwe ba setse ba tshameka kwa ntle.

460. **Go sibolola ditshoka.**

Go ntsha bosilo ka titeo.

Monna yo dinku di mo jetseng masimo o ikana gore fa a tla rakanang le badisa ba tsone teng o tla **ba sibolola ditshoka**.

461. **Go sisa pelo.**

Go nna o hehesela mowa wa phegelo o tlalelana.

Morago ga go lela selelo se se thubang tlhogo Boitumelo a lala **a sisa pelo** bosigo botlhe.

462. **Go sudisa pelo.**

Go buisa mafoko a a sa kgothatseng.

Thubisi a tsoga a thamile mo mosong oo mme lekwalo le a le badileng motshegare **la mo sudisa pelo** a ba a ya go robala.

463. **Go sugela ngwana thari mpeng.**

Go bala dikokwana di e se di thubiwe; go ipalela selo se ise se diragale.

1. Fa e ka re motho a go solofeditse go go abela dikgomo mme wa tloga wa di abela ba bangwe di ise di goroge, o tla bo o sugela ngwana thari mpeng.

2. Ga se mokgwa wa rona go segela ngwana dithari a ise a tsalwe: ke moila **go sugela ngwana thari mpeng**.

464. **Go thaakanya tsebe.**

Go reetsa sentle kwa modumo o tswang teng.

Ditshophe erile di ntse di fula tsa re utlwa ka monko le ka mantswe mme **tsa thaakanya ditsebe** pele ga di ragoga ka lebelo.

465. **Go thanya lemapo le le tsebeng.**

Go tlhanyega o sa bolo go tsiediwa; go di tlhaolela di bekerwe.

Mohumi wa lebentlele lele o ne a na le badiri ba bantsi mongwe le mongwe a itseela jaaka a ka kgona go fitlhela a **thanya lemapo le le tsebeng** ka a bona dilwana di fela mme madi one a sa bonale.

466. **Go thela noga mmu.**

Go šakgatsa noga **gongwe** motho.

Ka feta basetsana ba omana ba gotolelane matlho ba sekisana selo se le segolo; ka ponyo ya leitlho yo mongwe a **thela noga mmu** ka go tsenya yo mongwe monwana mo leitlhong.

467. **Go thelelela motho thupana letshotelong.**

Go ipaakanyetsa go mo otlhaya.

Ke omantse basimane ba ba jesang dipudi mabele a tshimo ya me mme tota **ke ba theleletse thupana mo-tshotelong.**

468. **Go thiba ka madi jaaka mutlwa.**

Go itlhaganelela go naya lebaka.

Erile mosetsana a bileditswe go bodiwa kaga mesese e e nyeletseng mo tlung a **thiba ka madi jaaka mutlwa** a bolela fa go ne go tsile basetsana bangwe mo lebentleleng.

469. **Go thulanya ka ditlhogo.**

Go losa ba ba ntseng ba utlwana.

Ramabanta le Radikokole ba letse ba omanyane ba bo ba tsayana ka dimpana e le ka ntlha ya gore Masudu o **ba thulanya ka ditlhogo.**

470. **Go tla dikgomo di bolotse.**

Go goroga morago ga nako e e beilweng.

O **tlile dikgomo di bolotse** mme ka re ne re setse re tlhobogile fa o tla tla ra a ja nama ya gago.

471. **Go tla motho mošogotlho.**

Go feta gaufi thata le motho.

Ga ke rate motho e re a tshwere metsi a a molelo a nna a **ntla mošogotlho**; ke rata a ntsamaela kgakajana.

472. **Go tlhaba.**

Go tseela lesika la gago sengwe;

Go bolaya phologolo ya seruiwa.

1. Mohumi o ne a tlhaba kgomo e e nonneng a **tlhabela** ngwana wa gagwe yo o neng a ineile naga mme a boa lefa-tshe le mo iteile.

2. Ke ne ke le kwa ga eno mme ka **tlhaba** ditlhako tsa gago ka o ntse o gana go ntshetsa ditlhago.

473. **Go tlhaba kgobe ka mutlwa.**

Go ja monate; go ja more o budule.

Re rile re sena go nna re boga re batla tiro mo Gauteng, yare re e bonye **ra tlhaba kgobe ka mutlwa** rure, re le boitumelong.

474. **Go tlhabatlhaba mpa ka mutlwa.**

Go nna boitapolosong bo bogolo le boitumelong.

Morago ga go nna a kgarakgatshega ka ntlha ya dipatiko a gorogela motsing mongwe kwa a dutseng teng a ba a **tlhabatlhaba mpa ka mutlwa**, a lebala mathata a a feti-leng.

475. **Go tlhakanya molomo le nko.**

Go šakgala mo go tlhakanyeng le go ngala.

O tsogile a budulogile jaana a sa buise motho a **tlha-kantse molomo le nko** mme re sa itse se se mo rumotseng.

476. **Go tlhakanya tlhogo.**

Go emisa tlhaloganyo.

Go omanya ngwana gantsi ga go mo oketse tlhaloganyo boemong **go mo tlhakanya tlhogo**.

477. **Go tlhaloganya ditlhaa le tlhogo.**

Go farologanya dilo tse di tshwanang gongwe batho ba ba ratanang thata thata.

Gantsi bana ba mafatlha ba tshwana mo go leka go ba farologanya go tshwanang le **go tlhaloganya ditlhaa le tlhogo.**

478. **Go tihanola direthe.**

Go sia le naga.

Badisa ba dikgomo tsa bone di neng di jele masimo ba rile go monna a itsamaela fela **ba tihanola direthe** ba re gongwe o tlile go ba betsa.

479. **Go tlhoboga khudu e rathwa.**

Go tlhoboga fa go setse go feditswe.

E ne yare fa katlholo ya kgosana e nkwela mme ke re ke batla go fetisetsa mafoko kwa kgosing, basekisi yare ba re ke tla bonwa molato gape, nna ka re ke tla **tlhoboga khudu e rathwa.**

480. **Go tlhoka motho mafoko.**

Go kgopelwa yo mongwe.

Fa o itlwaetsa go nthumola ke sa go raya sepe e tla re ke go araba o tloge **o ntlhoke mafoko.**

481. **Go tlhoma leitlho.**

Peelelo ya selo sengwe.

Ka e le bogologolo ke eletsa go reka pitse e e lebelo ga ke bolo **go tlhoma** pitse ya ga Rotwe **leitlho.**

482. **Go tlhoma lethokwa (leitlho).**

Go beelela.

Re dumalanye go **tlhoma ngwana** wa ga Rankunyana **leithokwa** (leitlho) gore re tle kwa morago re mmatlele mosimane wa rona.

483. **Go tlhomola o le utlwa.**

Go utlwa manokonoko a botlhoko bo bo utlwiweng ke ba bangwe ba o neng wa ba tshega.

Tlhomola o le utlwe! erile maloba ke omanngwa wa tshega wa ba wa bidikama fa fatshe.

484. **Go tlolaganya lelwapa** (kgotla, lebatla).

Go alafa lelwapa, kgotla kana lebatla.

Go gorogile ngaka e e sefatlhogo se tshabegang go tla **go tlolaganya kgotla** e e feletsweng ke banna.

485. **Go tlosa dinao.**

Go itlhaganela.

Ka letsatsi e le le le phirimile le ne ekete **le tlosa dinao** le tle le goroge bosigo bo ise bo tsene.

486. **Go tlosa golo go athame.**

Go alola o batla go tshwara o betsa; go kwitikwitisa.

Fa ba sena go nna ba ganetsana ka sengwe, ra bona monna **a tlosatlosana le mosimane golo go athame.**

487. **Go tlotsa phala letsoku.**

Go abela mohumi ba mabele mabele: go tshwaela mohumi wa dikgomo kgomo.

Ka ngwaga wa 1924 o Bakgatla ba ga Isang ba neng ba fodile mabele ka one, ra gakgamadiwa ke Sebele **a tlotsa phala letsoku** ka go ba romela dikoloi di ntse sephetsa ka mabele.

488. **Go tsaa lenao.**

Go loa ka go alafa mmu o o gatilweng.

Ga go ope o sa tlholang a dumela gore motho a ka loa yo mongwe **ka go mo tsaa lenao** ka go alafa mmu o a o gati-leng.

489. **Go tsalwa ka meno.**

Go tsalelwa khumong le tswelopeleng.

1. Gare le se mmone a le dikatana jaaka Khukhu e ne e le ngwana wa batho **a tsetswe ka meno** mme khumo eo yotlhe ya fela fedi re e lebile.

2. Mohumi yo o mogolo wa Polokwane o ne a se ka a fufulela go kgobokanya khumo ya gagwe; o ne **a tsalwa ka me-**

no ke monna le mosadi ba ba neng ba jele mafura a Teema-neng.

490. **Go tsamaya ditsela tsa borathejane.**

Go tsamaya fela o sa itse se o se tsamaelang; Go tsaya mesepele ya borathejane.

Ba ntsamaisitse ditsela tsa borathejane ba hudua-ka motse wa Orlando ke sa itse se ba se batlang.

491. **Go tsamaya le lerole.**

Go tlhoka maitsetsepelo; go tlhoka go ikakanyetsa.

Ka Tlhasedi e ne e le monna yo **o tsamayang le lerole**, a nna seoposengwe le babolai ba kgosi mme erile a bona gore kgosi e nonofile, a fetoga a ya letlhakoring la kgosi.

492. **Go tsamaya ka mpa.**

Go nna makgasa ka go tlhoka diaparo.

Go tlhabisa ditlhong gore e re o humile jaana o itese **o tsamaye ka mpa** e le kwa ntle.

493. **Go tsaya (tlopola) mmu ka marago.**

Go swaba; go tlhabisiwa ditlhong.

Motho o ne a sale a phakelela rre mogolo go tla go adima koloi mme a e mo tima a ba a **boa a tsere mmu ka marago.**

494. **Go tsaya seditse.**

Go nnelwa kgang; go dumelwa mo go se o neng o se buile.

MmaSejosennye, **tsaya seditse** mosadi wa me; mafoko ke jaaka o ne o buile.

495. **Go tseelana molelo.**

Go nna mmogo ka kagiso; go utlwana.

MmaSankoloba le MmaRanta ba agisanye ka **ba tseelana molelo.**

496. **Go tsena leroleng la dikatse o se na dikatsana.**

Go tsenelela puo o sa itse kwa e thaegileng teng.

O ntse a se yo a le kwa Teemaneng mme ere a fitlhela mafoko a sa bolo go palela batho **o tsena leroleng la dikatse a se na dikatsana.**

497. **Go tsena motho ganong.**

Go ganetsa motho a ise a fetse se a se buang.

Basupi ba retelwa ke go kaya se ba se bonyeng fa go ntshanwa dintho gonne basekisiwa bangwe ba ikemiseditse go nna **ba ba tsena ganong.**

498. **Go tsenelela noga mosimeng.**

Go latelela motho kwa ga gabo, kgotsa kwa tlung ya gagwe.

Katlahole e tla wela yo o duleng dipadi ka go tloge a **tsenelele noga mo mosimeng** wa yone, ka go ya go tlasela mosekisiwa a ituletse.

499. **Go tsenya khadi monwana.**

Go senya; go tlhapela dijo tsa bagolo.

Mafoko a mosakisiwa a ne a beelwa tsebe ke botlhe mme o tlile a **tsenya khadi monwana** fa a simolola go nyatsa lekgotla.

500. **Go tsenya legonyana ka fa maragong.**

Go bisa go naya sebaka.

Malome o ne a se ka a re fa a go solofetsa nku a bo a re o ne o sa tlhola o **mo tsentse legonyana ka fa maragong**; motho o newa sebaka.

501. **Go tsenya matlho a batho.**

Go dira gore batho ba lebe ka tlhokomelo.

Go nna a pegwa melato ya go tlhoka go ikanyega go bile ga **tsenya morutabana matlho a batho** kwa bofelong.

502. **Go tsenya monwana mo leitlhong.**

Go rumola ga go batla ntwana.

Lefa mosetsana yo mongwe a ne a mmuisa maswe, Gase-wame ga a ka a itshikhinya lefa e le go supa go kgotšhwa; o tlile a gana fela fa yole a **mo tsenya monwana mo leitlhong.**

503. **Go tshaba monywe.**

Go golela kwa fa godimo; go gola mokunkuru.

Ramano o godile, a **tshaba monywe**, a nna letlharapa, Sckakela ene o ganeletse fa gatshe.

504. **Go tshedisa motho nokana e tletse.**

Go ntsha motho mo matshwenyegong.

Rra, ke go atswa ka dikgomo tse some go lebogela ka fa o neng **wa ntshedisa nokana e tletse ka teng** ka go nkgodisa ke le monnye le go ntlamelela diruiwa mo matha-teng a leuba.

505. **Go tshela motho mmu mo matlhong.**

Go tsietsa motho.

Ke a itse ga o a tla go nkgakolola sepe kaga puo e e ntebanyeng e, o tllile **go ntshela mmu mo matlhong** go tla o thusa baba ba me ke sa go lemoge.

506. **Go tshela sa ntša le phiri.**

Go ilana le lenao tota.

Basetsana ba ba kileng ba bo ba ratana monongwana **ba tshela sa ntša le phiri** ka ba tlhola ba nnetse go omana.

507. **Go tshoga ditlhatshana.**

Go nna pelo e boi, e e tshabang sengwe le sengwe.

Pholo eo e matlhagatlhaga; **e tshoga ditlhatshana**, jalo he, lo tshwanetse lwa e elatlhoko thata, bongwanaka.

508. **Go tsholetsa letsogo.**

Go betsa; go itaya.

Batsadi ba bošweng ga ba itse **go tsholetsa letsogo** ba betsa ngwana gonne ba dumela gore puo ya molomo e le-kanye.

509. **Go tshosa ka go re "phiri ke e."**

Go tshosa ka go umaka dipatiko.

Ga go na ope o sa ntseng a dumela bola gonne dingaka tsa bola di itse **go tshosa fela ka "phiri ke e."**

510. **Go tshosa ka meroro.**

Go tshosa ka sekgoropa, ka go bua thata, ka go tlatla-rietsa ga kgalefo.

Ntekwane Morojele yo o neng a tshwenya bana ba rona
kwa madisong o ne **a tshosa fela ka sekgoropa (meroro)**
ka erile Nakedi a re ba lwe a tshaba.

511. **Go tshwara ka pelo.**

Go tlhoka go itshwarela.

Nna fa ke kile ka omana le motho, ke tle ke mo itshwarele,
wena **o mo tshwara ka pelo.**

512. **Go tshwara ka phatla.**

Go kgaodisa yo mongwe a bua.

Jaaka mookamedi wa lekgotla leno ke fitlhela go ntshwanela
gore ke kgalemele dibui mo mokgweng wa go nna ere
motho a bua di mo **tshwara ka phatla** di mo itsa go tswelela.

513. **Go tshwara matlhaku ka dithito.**

Go leka ka thata; go ikapaapa.

Tsamaya o ye go ithuta, o nne **o tshware matlhaku ka dithito**
le mororo o palelwa ke dipalo.

514. **Go tshwara pelo ka seatla.**

Go nna pelo telele.

Lefa o bile o eletsa selo mme o se na madi, go botoka
go tshwara pelo ka seatla go fitlhela o bona madi a go se
reka.

515. **Go tshwara noga ka mogatla.**

Go dira selo se se diphatsa.

Le mororo kgosi e ne e tshabega thata, erile e sena go
atlhola tsheko ka tshokamo, borangwana 'a yone ba e la-
telela, **ba ya go tshwara noga ka mogatla** ka go nyatsa
katlholo ya yone.

516. **Go tshwara tau ka mangana.**

Go tshwaragana le namane e tona ya tiro kgotsa mathata.

Ke fetile bana ba gago kwa masimo **ba tshwere tau ka mangana**,
ba lema, ba rema, ba disa, ba bile ba ikapeela.

517. **Go tshwarisa legaga.**

Go dirisa tiro e e sa tlhokegeng; go fora.

Ramothonyana o ne a ntshwarisa legaga ka go ntshofoletsa fa a tla tla go ntleletsa dipholo mme a tloga a tlhoka go dira jalo.

518. **Go tshwarisa moletse wa namane.**

Go dirisa tiro e e bokete thata.

Wena o dirile tiro e e bonolo ya go gama, nna o **ntshwarisa moletse wa namane** ka go re ke tantshe kgongwana e ntsho.

519. **Go tswa ka 'tshoba la mogodu.**

Go falola ka tshoganyetso, go sa letela ope.

Sebaka sa fa Ntwa ya Bobedi e ne e lowa kwa Danakereke mosale a Manyesimane a ne a **tswa ka 'tshoba la mogodu** a dikanyeditswe ke baba.

520. **Go tswa ka 'tshobana la mogodu.**

Go falola fa go sa solofeleng ope; go falola ka letšhotšhwa.

Ditimela tsa thulana fa boitsoketsong ba tsela, tsa sugakana tsa bolaya batho ba le bantsi mme ba babedi **ba tswa ka tsobana la mogodu.**

521. **Go tswa lefetwa.**

Go tswa kgarebe e e sa ka keng ya tlhola e tsewa, go tlolwa ke lobaka lwa go tsewa.

Mmadikhukhu o ganne banna ba bantsi ba ba siameng a re o letile Sejammutla mme kwa morago a tlhoka tseo a ba **a tswa lefetwa.**

522. **Go tswa morwala tlhogo wa kgomo e tšhotšwa.**

Go tswa mosupi wa gotlhe mo go diragetseng.

Ke gakolotse malome gore a ikefe mo dikgannye tsa malwapa a ba bangwe, esere gongwe **a fetoga morwala tlhogo wa kgomo e tšhotšwa.**

523. **Go tswa sebelegi seji.**

Go nna le motho eketse o a mo thusa fela ka gobane o mo jela dilo.

Pele Nthutang e ne e le mompelegi wa mmannete, kwa pele a fetoga a **tswa sebelegi seji.**

524. **Go tsweng kwa ga Lowe.**

Go tloga bogologolung ba ga Bile.

Go tlotla mekgwa ya semorafe ga se selo se seša mme ke selo se se itsiweng **go tsweng kwa ga Lowe.**

525. **Go upa maraka tau e setse e tihasetse.**

Go alafa bolwetse bo sa bolo go golela pele.

Molwetsi o ne a nyerisa ngaka marapo fa a bolela gore bolwetsi bo mo feditse mme go leka go mo alafa ke **go upa maraka tau e setse e tihasetse.**

526. **Go utlwa mogodi.**

Go reetsa mafoko a bagolo; go nna boikobo.

Fa ngwana a sa **utlwe molao wa mogodi** o tle a utlwe wa manong.

527. **Go utlwa sepotsane.**

Go sa utlweng sentle ka go sa reetseng.

Mosetsanyana ke wena ga e re go buiwa nao o reetse sentle ke kamoo **o utlwang sepotsane.**

528. **Go wa ka tlhako (kgomo).**

Go direga sentle; go nna sesolo.

Mo ngwageng o o fetileng, dilo di ne di mo emetse maswe, ngwageng ono, o mo boitumelong **e wole ka tlhako.**

529. **Go ya dira o se thata.**

Go simolola ntwana e o fenngwang mo go yone.

Wa re Mmatheebe o go fentse le lwa² Golomo o **ne o ya dira o se thata?**

530. **Go ya (tswa) kgwebana.**

Go ya go fula ga dikgomo mo mosong pele ga di tla go gangwa.

Dikgomo tse di phaketseng tsa bulelwa go ya kgwe-bana di boile di pank, mabele a tsone a tletse maši.

531. **Go ya le kgomo ngakeng.**

Go tlhoka go ikanyega.

Go goleng ga gagwe, Mosukujane o itsiwe e le motho yo o ratang go ya le kgomo ngakeng mme ke kamoo re se keng re rata go bua mafoko a le teng.

532. **Go ya magaleng gabedi.**

Go boga se o kileng wa se boga pele, go ikisa mathateng le dipogong gape.

Erile monyadiwa a sena go boela ga gabo, yare go twe o busediwa kwa motsing a re ene ga ka ke a boela magaleng gabedi.

K

533. **Ka bomo e senya dilo.**

Go tlhoka go kgathalela dilo go a senya.

Ka bomo e senya dilo di le dintsi fela jaaka go dira ka bogoma.

534. **Kala tsa more re babedi, nnaha motho wa boraro o tswa kae?**

Sephiri sa ba babedi ga se ke se tlhoka go itsege.

Yare kgang e ntse a tswelela basekisiwa ba gakgamala fa sephiri segolo sa bone se bewa pepeneneng ya ba ya ne ekete ba ka re kala tsa more re babedi, nnaha motho wa boraro o tswa kae?

535. **Ka tlhagolela mookana, yare o gola wa ntlhaba.**

Ka godisa ngwana yare o godile a mpataganela le baba.

Ka mo godisa ngwana wa ga nkgonne, ka mo tlhokomelela gotlhe mme erile go tseyeng bogosi ga gagwe, a mpataganela le babolai, ee, ka tlhagolela mookana, yare o gola wa ntlhaba.

536. **Katumetsa e tlotsa bokgwafo.**

Motho yo o go tlwaelang kwa morafu o a go nyatsa.

E se ka yare o eteletse mephato pele wa itlwaetsa balatledi gobane **katumetsa e tlotsa bokgwafo**.

537. **Ke a ja o bonwa ka menono.**

Mokgori o lemogwa ka go nona ga gagwe le bantlo ya gagwe.

Ke lapologile le lona le a mpona gore ke fa gare ga mafura jaaka philo le **ke a ja e bonwa ka menono**.

538. **"Ke bonye" e tshwana le "ke tlholetswe."**

Motho yo o wetsweng ke masisapelo ga ke a tlhoka go gopola gore o tlholetswe ka go loiwa.

Didimalela go lela lefa **"ke bonye" e tshwana le "ke tlholetswe."**

539. **Ke reka'ng e reka matlotla.**

Motho yo o sa itseng se a ka se rekang ka madi a gagwe a mantsi a ka nna a reka selo se se nang mosola.

Go amogeleng madi ga gago, o a itlhaganedisetse polokelong eseng mo dikgetsing gonne **ke reka'ng e reka matlotla**.

540. **Ke se go time wa ntebala, ka go fa wa ntakatakela.**

Bahumanegi bangwe ba lebala Modimo, le bahumi bangwe ba a o itebatsa mo go ragarageng ga bone.

Go lebala Modimo ke go ipiletsa madimabe kana o humile kana o humanegile gonne ga twe **ke se go time wa ntebala, ka go fa wa ntakatakela**.

541. **Ke utlwile ga e tshwane le bonye ka matlho.**

Bosupi bo bo siameng ke ba yo o bonyeng ka matlho eseng ba yo o utlwileng ka ditsebe mo go yo mongwe.

Molaodi erile a pega Ramakakara molato a ikepela ka go re bosupi ba mongongoregi bo tlhamaletse; a re, **"ke utlwile ga e tshwane le ke bonye ka matlho."**

542. **Kgabo ya mmu e tshwara magakgala.**

Magakgala—dikala tsa setlhare: Go nna maswe go ya pele.

Go ne go akantswe gore kgang ya barwa Khama e tla akofa e fele ka kagiso mme ka fa ba arabanang ka teng go supa gore **kgabo ya mmu e tshwara magakgala.**

543. **Kgabutlwe ga ke a feta ga gabo a re go maswe.**

Motho ga ke a bifela lesika la gagwe.

Bana ba tshwanetse go ne ba tlisiwa gae re tla go ba bona re ba itse kana **kgabutlwe ga ke a feta ga gabo a re go maswe.**

544. **Kgakala ke kwa re tswang, kwa re yang go gaufi.**

Makawana a tshogana a swe, batsofe bone ba lebeletse leso.

Ga re bolo go bona dilo mo lefatshing, lona ke gone lo di bonang; **kgakala ke kwa re tswang, kwa re yang go gaufi.**

545. **Kgano le kgaka, poloka ga se ya ba babedi.**

Yo o mmolokang jaanong, kwa pele a ka nna a go boloka gongwe a go latlha.

Batho re ba thusetsa Modimo eseng go letela thuso e e tswang mo go bone gonne **kgano le kgaka, poloka ga se ya ba babedi.**

546. **Kgatlhantshang makgatlha a le gole, a atamela boatla bo a tsena.**

A dikgatlha matlho di ediwe ka bonya gonne go di itlha ganelela go tliša boatla.

Ga re bana ba rona ba lese go ithuta botshelo ba seeng fela ra re **kgatlhantshang makgatlha a le gole, a atamela boatla bo a tsena.**

547. **Kgengwe o nne a lekwe.**

Lefa ebile o palelwa, go botoka go nna o leka.

Lefa lekwalo la matiriki le le thata jang ke tla le itekela; **kgengwe o nne a lekwe.**

548. **Kgetsi e idiwa e na le sengwe, e se nang sepe ga e idiwe.**

Go somarelwa se se nang le thuso, se se se nang thuso ga se kgathalelwe.

Erile ba gatelelela gore mekgwa le melao e e sa siamelang dipaka tseno go lesiwe go nyelele ba re, **kgetsi go idiwa e na le sengwe, e se nang sepe ga e idiwe.**

549. **Kgetsi go tlala, e a lesiwa.**

Motho ga omanyediwe rure **gongwe** Ruta motho go itirisa ka esi.

Ga o bolo go mo gobolola mme mo didimalele ka la **kgetsi e a re go tlala e lesiwe.**

550. **Kgetsi go tlala ya lesilo.**

Morekisi yo o tlhwatlhwa di kwa godimo gantsi o gasiwa ke yo o tlhwatlhwa di kwa tlase.

Lefoko le le reng **kgesi go tlala ya lesilo** le thusitse Basiako mo thekisetsoong mme gompieno o humile go gaisa MaIntia a Gabane.

551. **Kgetsi ya tsie e kgonwa ke go tshwaraganelwa.**

Matla a bontsi a feta a moesi.

Yare ka a itse fa **kgetsi ya tsie e kgonwa ka go pata-ganelwa**, Motolope a kopa ba ga gabo gore ba mo thuse go reka koloi.

552. **Kgobokgobo e a ikgobokanyetsa, phatlaphatla e a iphatlalaletsa.**

Yo o ipapalelang khumo o a huma, yo o e itshenyetsang o a humanega.

Khumo ya dikgomo le dihutshane e bonwa ke ba ba itisetsang le lehuma la tsone le itlhaganelela ba ba disediwang jaaka go twe **kgobokgobo e a ikgobokanyetsa, phatla- phatla e a iphatlalaletsa.**

553. **Kgogwana go swa e tsaeng, e e kwa ntle e a ipapalela** (ikgogolela).

Masielana a mannye a ka bolawa ke tlala, a magolo a a itshekatshekela.

O mosadi, nnaka, o ipoloke ka mabogo a gago, **kgogwana go swa e tsaeng, e e kwa ntle e a ipapalela**.

554. **Kgole ya motho, ga e ke e tlhoka sebofo.**

Ga a yo motho yo o se nang tiro; difofu, digole, dimumu, di ntse di re thusa ka sengwe.

Kgosi Moshoeshe o ne a phutha meratshwana e e neng e tlhoboganye le magosi a yone ka go itse gore **kgole ya motho, ga e ke e tlhosa sebofo**.

555. **Kgomo e a tle e bapalwe, motho ene ga a bapalwe.**

Motho ga rekwe ese kgomo.

Lefa ke feletswe ke dikgomo, ke tla rekisa namane e e setseng, ke palame setimela, go ya ngwaneng wa me: **kgomo e a tle e bapalwe, motho ene ga a bapalwe**.

556. **Kgomo e tshwarwa ka dinaka, motho o tshwarwa ka mafoko.**

Mmalabadi o ipofa ka se a se buileng.

Mo tshekong go reediwa mafoko a mosekisiwa le a basupedi ba gagwe ka go itsiwe fa **kgomo e tshwarwa ka dinaka, motho a tshwarwa ka mafoko**.

557. **Kgomo e wetse sedibeng.**

Go bothata bo bogolobo bo se ka keng ba leta ka moso.

Lefa le ne le setse le le mo tseleng le tsamaya le tshwanetse go thusa motho yo ntlo ya gagwe e agiwang gompieno; **kgomo e wetse sedibeng**.

558. **Kgomo ga e ke e nnyela boloko botlhe.**

Se bolele mafoko otlhe, se neye batho dijo tsotlhe.

E tle ere o mo loma tsebe mabapi le mafoko a tsheko e e tlang, o gakologelwe gore **kgomo ga e nke e nnyela boloko botlhe**.

559. **Kgomo ga e ke e tlhaba mong wa yone.**

Ngwana wa tota o tlotla motsadi go ya lesung.

Kgatlhanong le molao wa badimo wa gore **kgomo ga e ke e tlhaba mong wa yone**, ngwana yo o isetsang motsadi letsogo o a ikhutsa.

560. **Kgori e bona mae, lorapo ga e lo bone.**

Motho ga farologanyé dilo tse di sa tshwaneng gongwe o bona fela molemo, bosula ga a bo bone.

Motho yo o pelo ntlentle ga gopolele ba bangwe bosula; **kgori e bona mae, lorapo ga e lo bone.**

561. **Kgosi e tsala diphera.**

Diitlatla, masilo, diganka, basiami, botlhe ke bana ba kgosi.

Banna ba lekgotla ba itse gore gareng ga bana ba ba molemo, **kgosi e tsala diphera.**

562. **Kgosing ga go yelwe.**

Go botoka go ya go ipuelela kwa Kgosing gona le go roma ba bangwe go go bulela.

Ithute go ithagisa fa pele ga Mongwaketse mabapi le dingongorego tsa gago eseng go ikanya go bulelwa, kana **kgosing ga go yelwe.**

563. **Kgosi thipa, e sega molootsi.**

Kgosi e otlhaya ka molao o o botlhoko le ene yo o e etleetsang mo go otlhaeng ba bangwe.

Esere o sa ntse o atametse kgosi wa e tlotlheletsa go otlhaya ba bangwe gasetlhogo gonne **kgosi thipa, e sega molootsi.**

564. **Kgosi thotobolo, e olelwa matlakala (e thelwa ka malele).**

Batho ba kgosi ke mefutafuta ya batho.

Ke rile ke sena go bona mefutafuta ya batho ba ga Kgosi Bathokae ka dumela gore rure **kgosi thotobolo, e olelwa matlakala.**

565. **Khudu ga lome, mme fa a tsenngwa monwana mo logapeng o tle o salele.**

Motho yo o rumolwang a ituletse, e a re a tenega a lwe jaaka tau.

Motswasele ke raditshegwana mme ebile o pelompe thata: **khudu ga lome, mme fa a tsenngwa mongwana mo logapeng o tle o salele.**

566. **Khudu e nnyela morwadi.**

Motho o ja mofufutso wa phatla ya gagwe.

Ga twe **khudu e nnyela morwadi**; itshegele serope gongwe letsogo la nku e o tlang o e rwele eo.

567. **Khudutlou e robetse, bolobeto ba ipha naga.**

Katse ga e yo, dipeba di a tshameka.

Basetsana le basimane ba sekwele ba ne ba dirile lerata go bonala sentle gore **khudutlou e robetse, bolobeto ba ipha naga.**

568. **Khudu e tshela ka lereme.**

Lereme—bojang bo botalana: Motho a ka nna a tshela ka bosesane ka difitlhisagobeng.

Mo dipakeng tsa Ntwa ya Bobedi go bonetse fa motho a ka nna a tshela malatsi a a supang a anwa metsi feela jaaka **khudu e tshela ka lereme.**

569. **Khudu e tswa legapeng.**

Motho o ntsha sephiri se a neng'a se fitlhile.

Mongongoregelwa e re a utlwa ke mo tlhaba ka naafoko o ntsha boammaarure: **khudu e tswa legapeng.**

570. **Khudu ya mariga e itsiwe ke mmei.**

Mmei wa selo ke ene a itseng fa se teng.

Ra batla selepe ra ba ra se tlhoboga mme erile Tlhase-nyana a se bodiwa a akofa a se supolola ka **khudu ya mariga e itsiwe ke mmei.**

571. **Khukhu e ragile thokolo.**

Modipa o sule.

Polelo ya mosong ono e re **khukhu e ragile thokolo** ka go ile badimong seganka, Ramasube, Lethubantwa mo Mathubantweng.

572. **Khukhu e senya mmu.**

Modipa o sule.

Khukhu e senya mmu ka e lefa Ramabanta wa moka-loba a sule.

573. **Khumo e a pena.**

Khumo e belafatsa motho.

Orileng o tlhologile a siame mme fa a sa leng a huma dikgomo teng, a fetoga gonne **khumo e a pena.**

574. **Khumo kgolo e a rema.**

Khumo e kgolo e tlatse pelotshetlha.

Pele re ne re re mohumi o pelo tshweu, jaanong re itse gore **khumo kgolo e a rema.**

575. **Khumo le lehumo di lala mmogo.**

Mohumi a ka humanega le mohumanegi a huma, ka ponyo ya leitlho.

Se re o humile wa lebala lehuma gongwe o humanegile wa tlhoboga khumo ka gobane **khumo le lehuma di lala mmogo.**

576. **Khumo matlhare, e a tlhotlhorega.**

Khumo e fela fedi, jaaka matlhare a tlhotlhorega mo ditlharing

Molao o mogolo o rraagwe a mo siileng nao ke wa gore a tlamele diruiwa jaaka le ene a itse gore **khumo matlhare, e a tlhotlhorega.**

577. **Khupa marama, ke tla swa nao.**

Wena yo o ntshebeditseng sengwe, nka ke ka go bala ka leina le go rile'ng.

Lefa ba ka go epa, ba go betsaka, ba go sokasoka gore o

mpolele, ngwanaka, o se ka, o ntire **khupa marama, ke tla swa nao.**

578. **Khutsana e sa sweng, e leta monono.**

Khutsana, mohumanegi, motlhoki, e ka nna yare kwa morago a huma.

Boradithoto le bahumi ba ditatalala ba tshelala mo poifong ya khumanego fela jaaka **khutsana e sa sweng e leta monono.**

579. **Kobo e sugwa ke mong wa yone.**

Gore tiro ya gago e dirwe ka tshwanelo, e itirela ka bowena.

Go romeletsa ba bangwe go go direla go gaisiwa ke go itirela: **kobo e sugwa ke mong wa yone.**

580. **Kobo ga e ke e aparwa ka letlhono.**

Ga go thuse go leka go dira se se se ka keng sa dirwa ke ope. **Letlhono**—boya dinameng.

Kobo ya matlalo e aparwa ka fa boboeng, eseng ka fa letlalong: **kobo ga e ke e aparwa ka letlhono.**

581. **Kolobe yo o kwa morago 'ntša di a bo di mmonye.**

Motho yo o itsegeng ka mokgwa o o maswe, o nna a ntse a belaelelwa mo go one jaaka bogodu.

Jaaka a atlholetse bogodu jaana ba ba timeletsweng ke dikgomo ba tla belaelela mo go ene **ka kolobe yo o kwa morago, 'ntša di a bo di mmonye.**

582. **Korwe ke je, ke bapalela tswetse (tsetse).**

Monna e a re a ja a e tle a gopola go beela mosadi le bana.

Lefa re sule ke tlala ga re nke re ja go tlatse dimpa ka re gopola bana le basadi kwa morago: **korwe ke je, ke bapalela tswetse.**

583. **Lebelo ga le na motloga pele, le na le mosii wa lone fela.**

Lefa motho a ka simolola go dira sengwe pele ga ba bangwe, fa gongwe ba tle ba mo gaise ba mo tswa kwa morago.

Ka go itse gore **lebelo ga le na motloga pele, le na le mosii wa lone fela**, ra lema kwa morago ga lebaka mme ra fola mabele a mantsi.

584. **Lebelo ga le nne momong o ntlha.**

Lebelo ga se la yo o ka beng a lebega a le neilwe fela; mosiani ga itshupe ka seemo.

Ammaarure, fa sekitimpola se go tweng Mosrawa se le lebelo go gaisa mmopamane, Tawane, **lebelo ga le nne momong o ntlha**.

585. **Lebelo le a fela, thota e sale.**

Nonofa ya motho e a fela, ditiro di nne di mo emele.

Lebelo le a fela, thota e sale fa e le fa balemi ba ba itsegeng boMakgasane ba sa tihole ba lema jaaka pele.

586. **Lebitla la kgomo ke molomo.**

Nama ya kgomo ga e latlhwe lefa ebile e senyegile jang.

Basweu ba re dinama tsa dikgomo tse di bolailweng ke kwatsi di se jewa, mme Batswana bone ba re **lebitla la kgomo ke molomo**.

587. **Lefatshe le gamogomo, le otlala motho le bo le boe ka ene.**

Lefatshe le ka nontsha motho la mo humisa a ba a lebala lehuma, kwa morago la mo tlhorontsha, a phophothega, a humanega, a ba a epa ka tlhogo.

Fa ere o humile o ragaraga mo khumong jaaka ntsi mo mašwing, o kaya gore ga o ise o lemoge fa **lefatšhe le le gomogomo, le otlala motho le bo le boe ka ene**.

588. **Lefetlho le mamoma le a lotlhanya.**

Fa go leng botshelo teng dikomano ga di tlhokege.

Basotho le Maponto a Komponeng ya ga Mafutha ba letse ba lwa ka dithobane, ba lwela ditiro jaaka go twe **lefetlho la mamoma le a lotlhanya.**

589. **Lefifi le jele ngwana wa lone.**

Motho yo o maswe yo o rutang bana ba gagwe bosula o ba itlhaganedisetsa lesung gongwe kgolegelong.

Lesang Moshaga yoo a rute bana ba gagwe go utswa le ditiro tsa lefifi jalo mme ka moso o tla lela sa ijoo fa **lefifi le jele ngwana wa lone.**

590. **Lefifing go gangwa e e lelang.**

Yo o bofelo go intsha setlhabelo ke ene a rongwang mathateng.

Go romilwe lekolwane, Ramotlabaki, kwa Mafikeng ka a ne a tlhola a ipolela botlhale mme go twe **'fifing go gangwa e e lelang.**

591. **Lefifing go tshwaraganwa ka dikobo.**

Bana ba masika ba itsana le mathateng.

Pula e ne e se ka ke ya re itsa go thologela mokgosi wa bolwetsi ba ga malome 'a rona ka **'fifing go tshwaraganwa ka dikobo.**

592. **Lefoko la maabanyane, ga le tlhabe kgomo.**

Ga o ka ke wa isetsa motho kgosing go bo a gana go diragatsa mafoko a tsholefetso e e dirilweng maitisong a maabanyane.

Yare go lemosega gore go sekwa mafoko a ditsholefetso tsa go thamilwe go itisitswe, Morena Manthe a phatlalatsa morafe ka go re, **lefoko la maabanyane, ga le tlhabe kgomo.**

593. **Lefufa le apeetswe le lentswe, lentswe la bu-ga sala lefufa.**

Ga go na molemo o o ka fedisang lefufa mo bathong.

Yo pelo ya gagwe e tletseng lefufa o lwala bolwetsi jo bo se nang kalafi ka gobane **lefufa le apeetswe le lentswe, lentswe la butswa ga sala lefufa.**

594. Legaagaa le motlha mongwe fela.

Malatsi a boitumelo le tlhapedi a akofa e fele.

Ka ntata ya gore **legaagaa le motlha mongwe fela,** batho ba maloba ba neng ba tsositse medumo gompieno ba tlhona fela.

595. Legodu ke le le tshwerweng.

Motho o lebanywe ke kwatlhao ka se a bonyweng a se dira eseng sa magatwe.

Erile fa mosekisiwa a imelwa ke tshenko mme a tlhagisa maina a magodu a mangwe lekgotla la ikepela ka go re, **legodu ke le le tshwerweng.**

596. Lehura la mmotlana, boroko.

Boroko ke selo se se ratwang ke bana botlhe.

O rile a sena go tlhola a sia le dipolasi yare maitisiboa a iphitlha mo setlharing se se gaufi le tsela mme a a kofa a tlelwa **ke 'hura la mmotlana, boroko.**

597. 'Ina lebe seromo.

Leina le le maswe le dira ngwana gore a le tshwanele.

Maina a mantle a phutholola botho ba ngwana, a gole sentle, a ratega; **'ina lebe seromo.**

598. Leina le sentse motse.

Go bala maina a batho mo mafokung a ditshebo go tsosa moferefere.

Ke tla mo loma tsebe kwa ntle ga go bala batho ka maina gonne **'na le sentse motse.**

599. Leitlho le losi le tshabelelwa ke dilabe.

Motho ke motho ka ba bangwe.

Go tswa tlhologong batho ke go agisanya le go thusana jaaka go twe **leitlho le losi le tshabelelwa ke dilabe.**

600. **Lekgatlhakgatlha le jele difokotswana.**

Go botoka go dira o digile dibete. Bps. **Modikologa o jele pholo ya tona** gongwe **Lepotlapotla le ja phokwana, modikologa o pholo e tona.**

Le mororo ngwana wa mosimane a tshwanetse go nna matlhagatlhaga le tlhokomelo, go eletsega a ka dira ditiro tsotlhe ka iketlo gonne **lekgatlhakgatlha le jele difokotswana.**

601. **Leleme la basadi le lotlhanya metse.**

Banna ba ba reetsang ditshebo tsa basadi ba fela ba sa utlwane.

Yare makolwane a sena go thubakana ka dithobane le go teteakana ka mabole, a ithuta gore **leleme la basadi le lotlhanya metse.**

602. **Leleme le gaisa more.**

Maaka a polao kgolo go gaisa setlhare.

Moaki o tshwanetse go otlhaiwa thata thata go feta legodu ka go dumelwa fa **leleme le gaisa more.**

603. **Leleme le digela mmele.**

Gantsi sebalabadi ga se na marapo a go lwa.

Kgarebane e e neng e tlatlarietsa e fentswe ke e e neng e tuuletse ntekwane rure **leleme le digela mmele.**

604. **Leleme le mabela: le a re nthwesa le bo le re nthola.**

Leleme le bua sengwe le sengwe le se mmele o se ka keng wa se kgona.

Motho tota ke yo o bonwang ka ditiro tsa diatla eseng yo o kganang ka go bua fela gobane **leleme le mabela; le a re nthwesa le bole re nthola.**

605. **Leleme le tshubile motse.**

Kako e ka kgobera motse o didimetse, ya tsenya khuduego.

Ke rata go go bolelela boammaarure eseng kako ka gobo **leleme le tshubile motse.**

606. **Lelwapa la mhi, le nnwa lefa a se yo.**

Go phuthaganelwa kwa dijo di tlang di bonwe teng.

Le mororo a le teng ga go motho o emang fa ga mohu-
magadi yo o bohula mme kwa ga Gasegale go tlhola go tletsə
batho le a se yo gonne **lelwapa la mhi, le nnwa lefa a seyo.**

607. **Lemena la ka digela morago, ke nne ke bone
meabo ya bangwe.**

Lemoga ba ba go direlang molemo pele ga o direla
mongwe le mongwe molemo.

Nna mosimane wa GaMmangwato, ke ipobile jaaka
mmutla mo kutleng mo go direleng batho molemo; ke sa re,
**lemena la ka digela morago, ke nne ke bone meabo
bangwe.**

608. **Lemenana la ka se bolae pele, re tle re bone
meabo ya ba bangwe.**

Se simolole ka go abela ba bangwe, o ise o bone jaaka
ba go abela.

Erile ntswa Ragonkgang e ne e le motho yo o fang bobē,
yare a fitlha kwa Gathamaga a dira **lemenana la ka se
bolae pele, re tle re bone meabo ya ba bangwe.**

609. **Lemme ga le bolae, go bolaya lififi.**

Thathanyana e e yang ganong, e gaisa go tsupa molomo
fela. Bps. **Sejo sennye, ga se fete molomo.**

Tota, tate, mogoloo o go timile boswa ka go go abela
masome a mabedi a dikgomo, legale **lemme ga le bolae,
go bolaya lififi.**

610. **Lemme ga le bolae, sebe sa mogotlha ke go ya
fela.**

Fa ere o thaile diphologolo tse di tona o tshwara tse
dinnye, ga go tshwane le go sa tshware sepe.

Motsomi yo e neng e a re a thaile dinoko a tshware
mebutla o ne a tle a gomodiwe ka go re, **lemme ga le bolae,
sebe sa mogotlha ke go ya fela.**

611. **Lemphorwana le atlhamela babolai.**

Selo sa ngwana yo o dumelang sotlhe se se buiwang kgatlhanong le batsadi ba gagwe.

Kgosi Seloilwe o tsogile a omanyana mojaboswa ba Kgalagadi gobane a itsalanya le baba ba gagwe, a intsha **lemphorwana le atlhamela babolai.**

612. **Lenao ga le dupelele.**

Dinao di go isa gongwe le gongwe kwa o ratang, ana go maswe ana go gontle.

Lenao ga le dupelele ka fa re ne re itsile gore ga ba yo re ka bo re se ka ra tla kwano Tlokweng.

613. **Lenao ke mosimane wa molotsana.**

Motho a tshaba a ka ya go tshwarwa kgakala.

A lala a tshaba le bosigo mme yare ka **lenao e le mosimane wa molotsana**, letsatsi la tlhaba a tshelaganya Noka e Tshetlha.

614. **Lentswe (lefoko) ga le boe, go boa monwana.**

Mafoko ga lebalege, go lebalega go supiwa ka monwana

Matlhogojane erile a sena go mo gobolola a mmona ngwana wa khutsana, yare ka le le latelang a re o tlile go kopa maitshwarelo, a tewa ga twe, **lentswe ga le boe, go boa monwana.**

615. **Lentswe (lefoko) la kgosi le agelwa mosako.**

Se kgosi e se buang se tshwanetse go reediwa.

E se ka yare o sa dumalane le se kgosi e se buang wa gana phatlalatsa o reeditswe ke Bangwaketse wa tloga wa re o tlhoilwe, kana **lentswe la kgosi le agelwa mosaka.**

616. **Lentswe le pelung, ga le tshitse.**

Mafoko a motho a a tshwereng ka pelo a a tlhorontsha.

Mongwe le mongwe wa lona a ntshe maikutlo a gagwe mabapi le puo e re e nnetseng gobane **'ntswa le pelung ga le tshitse.**

617. **Lenyatso ga le na seipato.**

Go nyatsa ke tiro ya ka bomo.

Go utswa seipato sa gone ke tlala, go lwa seipato sa gone ke tšhakgalo mme **lenyatso ga le na seipato.**

618. **Lerato le roba ditokololo.**

Lerato le matla thata thata.

Lerato le mefutafuta; lengwe ke la maipatelelo, lengwe ke la motsadi le ngwana, la baratani lone **lerato le roba ditokololo.**

619. **Lerotse la mokopa ga le na kgodu.**

Se se bonyweng ka kopo se fela go sa twe sepe.

Ka ntlha ya gore **lerotse la mokopa ga le na kgodu** ke palelwa ke go kgaogana nao mabele ke a filwe.

620. **Leruo segwagwana, le a pharuma.**

Mongwe le mongwe a ka nna a huma leruo.

Se re o sa ntse o humile wa tlaetsa ba bangwe matlho gone **leruo segwagwa, le a pharuma.**

621. **Lesago la moeng, le bewa ke mong gae.**

A beng gae ba amogele baeti ka pelo tshweu.

Ka **lesago la moeng le bewa ke mong gae**, re phuthegetse go amogela barutabana ba baša mono ga rona.

622. **Lesepa le golo la moeng, la mong gae pipitlwane.**

Teofo ya moditšhaba e tseelwa godimo, ya mong gae e gatwa ka dinao fela.

Ditšhaba di tshwana mo go lebeng molato ka mokgwa o o etleetsang kgopolo ya gore **lesepa le golo la moeng, la mong gae pipitlwane.**

623. **Lešetla le tswa mokong.**

Mo tshekong, mongongoregi ke ene a ka itseng motheo wa mafoko.

Ka **lešetla le tswa mokong**, basekisi ba kopa mongongoregi go bolela go thaega ga mafoko a go kopanyweng ka one.

624. **Lesilo ga le otlwe matlho.**

Motho ga tsiediwe mo a tla lemogang motsietsi.

Ga e a ka yare modisa a tsietsa mong wa gagwe a gakologelwa lentswe le le reng **lesilo ga le otlwa matlho**, mme o ne a mo itemogisa.

625. **Lesilo le kgomo, ga le tlhalešwe.**

Yo o ikanelang gore ga a nke a kopa thuso mo go radi-kgomo o a itatlha.

Mono Kgalagadi ke go itatlha go ikanela gore ga o kitla o batla thuso ya monna yo o humileng dikgomo gonne **lesilo le kgomo, ga le tlhalešwe.**

626. **Lesilo le laelwa ka bosilo.**

Masilo ga ka ke a rutwa botlhale mo sebakeng se se khutshwane; molemo wa bosilo le kwatlhao.

Fa o ne o le motho o dirisang tlhaloganyo ya gagwe, nka bo ke go fokoletsa kwatlhao mme ka o dira dilo ka bosilo le bogoma mme go twe **lesilo le laelwa ka bosilo**, ke go lefisa 'ponto tse some.

627. **Lesilo le tsalwa le matlhale.**

Bana ga ba gotse batsadi botlhe; bangwe ba tswa di-phokojwe fela.

Go a bonala gore lefa borrago mogolo e ne e le bagale le ditswerere tsa puo, wena o tsetswe o le lesilo mo dilong jaaka **lesilo le tsalwa le matlhale.**

628. **Lesilo sesolo sa matlhale.**

Lesilo le tsiediwa-tsiediwa fela ke ba ba boferefere ba botlhale.

Tsamaya, ngwanaka, Sempane, o ye Gauteng eo, o bule matlho o tlhalefe, o gakologelwe gore **lesilo sesolo sa matlhale.**

629. **Lesopeng go a boelwa, go sa boelweng ke maleng.**

Go a dumelesege gore motho a boele kwa a neng a hudugile teng, mme popelong gone ga go boelwe.

Ere kwa o yang teng go go tlhanolela mebala, o boele

gape kwano gonne **lesopeng go a boelwa, go sa boelweng ke maleng.**

630. **Lesotse la makopo, ga le na kgodu.**

Sejo se motho a se filweng, ga se na boabelano.

Fa e ka bo e se gore **lesotse la makopo, ga le na kgodu**, nka bo ke kopile mmangwane gore a nthafele mabele a a filweng ke Mmamosinki.

631. **Leswetsana ga le ke le lela fela, le a bo le utlwile maswedi a magolo.**

Bana ba ithuta thogano le ditlhapa go bagolo ba bone.

Ka mo bana ba Kopong ba roganang ka teng go supa matlhapa a batsadi ba bone jaaka re itse gore **leswetsana ga le ke le lela fela, le a bo le utlwile maswedi a magolo.**

632. **Letlaatlana le motlha mongwe fela.**

Malatsi a boitumelo le tlhapedi a akofa a fete.

Lesa gore o bona bakaulengwe ba ba tlileng moketeng wa gago wa lebala rona ba re nnang nao gonne ba tsoga ba tsamaile ka **letlaatlana le motlha mongwe fela.**

633. **Letlaleanywa, ntwana.**

Ngwana yo mmaagwe a tsewang ka ene o atisa go tsosa kgang le bana ba lenyalo.

Mme lefa ebile letlaleanywa le thusa mo go belegeng bana ba lenyalo, kwa bofelong gone, **letlaleanywa, ntwana.**

634. **Letlametlwana ga le itse go bopa le nnete.**

Motho ga ka ke a go bopela o mo reeditse, fa ese o se yo fela.

Erile malome a sa ntse a le mo morakeng, Mmampodi a didimala, mme yare a tsamaile, Mmampodi a sala a mo ipokela jaaka go twe **letlametlwana ga le itse go bopa le nnete.**

635. **Letlhaku le leša le agelelwa mo go le legologolo.**

Ga go sepe se sešaseša mo lefatsheng.

Yare makau a ipeta ka kgole go aga matlho a maša, ngwa-
nake ene a simolola ka go šafatsa a bojang a emeka le le reng,
letlhaku le leša le agelelwa mo go le legologolo.

636. **Letlhokwa le tshela mo masitaokeng.**

Lefa o se na beno, o ka nna wa falola mo dikgannye di
go dikile gongwe mo marumong a ntwa.

Ka **letlhoka le tshela mo Masitaokeng** o fano gompie-
no go tswa Ntweng ya Abbysinia ntswa ba bantsi ba wetse
koo.

637. **Letlhokwa le godisa a mangwe.**

Bahumi ke bone bafiwang, bahumanegi ba a tingwa.

Kgosidintsi o ne a humile dikgomo tse a di filweng ke
batho a ntse a humile gale, jaaka go twe **letlhokwa le
godisa a mangwe.**

638. **Letlhotlho legolo le tsosa di letseng.**

Puo e ntšha e tsosolosa e e lebetsweng.

Puo e e fa pele ga lekgotla e tla utlwiswa batho botlhoko
ka go ronkgga dintho di fodile, gonne **letlhotlho legolo le
tsosa di letseng.**

639. **Letsema le epa le bona mong wa tshimo.**

Tiro e direga sentle mong wa yone a le mo teng ga yone.

Rre o phakeletse kwa tshimong go ya go bona jaaka
letsema le dira ka go twe **le epa le bona mong wa tshimo.**

640. **Letsema le thata ka mong wa lone.**

Yō o phuthileng batho go tla go mo thusa tirong, ke ene
a tshwanetseng go dira bogologobolo a etelela pele.

Erile ka **letsema le le thata ka mong wa lone** rre o
tlotse kwa tshimong go bona jaaka badiri ba lema.

641. **Letsholo le a re go nna melelekelo mebe, le tle
le iphetololele.**

Ga le siame le sa bakanngwa sentle.

Letsholo ga se ditshamekwane, le a baakanyediwa gobane **le a re go nna melelekelo mebe, le tle le iphetololele.**

642. Letsolo go ditewa le le fa.

Lekaba le le bonolo, le bolawa ke merwalo.

Fa o dumela go ya kae le kae kwa o rongwang, ebile gape o nna gaufi le bogosi, o tla bolawa ke go rongwa gonne **letsholo go ditewa le le fa.**

643. Letsholo le pelung ya moleepi.

Gongwe **letsomo**: Go atlega ga letsholo gongwe letso-mo go ya ka yo o le biditseng.

Fa o biditse letsolo, o rwala masigo ka tlhogo gore le tle le tsopane gonne ga twe **le pelung ya moleepi.**

644. Letshwenyo la moraka le kgaogannwa ka selepe.

Molemo wa ba ba tshwenyanang ke go kgaoganyediwa rure, ba ba tshwenyanang ba tlhakantse dikgomo ba kgao-gana ka go tlhalogana.

Erile Modisaotsile le Basonoko ba sena go omana, Basonoko a tlaola dikgomo tsa gagwe a di agela gaufi le noka gobane **letshwenyo la moraka le kgaogannwa ka selepe.**

645. Letsogo le tlhapisa le lengwe.

Batho ba tshwanetse go direlana molemo.

Ka **letsogo le tlhapisa le lengwe**, ke fitlhetse Ra-njelele a lemisa Ramogaladi yo a neng a mo thusitse ngogo-tlola.

646. Lomao lo ntlha pedi, lo tlhabang kobo le moroki.

Molotlhanyi yo o se nang go ikanyega ka gope; tshebi.

Sejammutla ke **lomao lo ntlha pedi, lo tlhabang kobo le moroki** ka a tsaya mafoko kwa go Ntseane a a ise kwa go Marang yo o sekang nae, le a ga Marang a ise kwa go Ntseane.

647. **Lo re go bona di eja maaparankwe, dikgosana lo itlhoboge.**

Se se jang dikgosi dikgolo, le dikgosana se a di ja.

Erile go bona gore motho yo o tsieditseng dikgosi tsa Bopedi o tla falatsa dikgosana, motho a kua a re, **lo re go bona di eja maaparankwe, dikgosana lo itlhoboge.**

648. **Lore lo ojwa le sa le metsi.**

Ngwana o rutwa mekgwa e mentle a sa le monnye.

Le pele ga kgorogo ya Basweu, Bantsho ba ne ba ruta bana ba bone kaga mekgwa le melao ba sa le bannye gonne **lore lo ojwa lo sa le metsi.**

649. **Lorwaneng go tsenelwa gongwe.**

Go salela kwa morago mo dilong ga go busetse sepe.

Jaaka re go tsenya mo bonneng jaana o tla tshwanelwa ke go tlola mejaro, go nna tlhaga le go etelela bankane ba gago, kana **lorwaneng go tsenelwa gongwe.**

650. **Lo se bone dinaka tsa pudi go katologana, bobaba di tswa nabo badimong.**

Fa bana ba mpa ba na le dikgang, ga ba dumele gore yo eseng wa lesika a ba tsereganye.

Nna ke ila go tsenelela dikgang tsa balesika ka ke gopola se se tla diragalang kwa morago jaaka go twe **lo se bone dinaka tsa pudi go katologana, bobaba di tswa le bone badimong.**

651. **Lo se bone majwe go katologana, bosigo a a atamelana.**

Ba ba tlhoanyeng thata thata mo dipitlaganong le mathokung, ba utlwelana bothoko.

Radipudi le Rasekedi ba ntse ba tikana ka noga e utlwa mme ka go twe **lo se bone majwe go katologana, bosigo a a atamelana,** ba thusana mathateng.

652. **Loso ga lo golo, ditshego.**

Loso lo tla ka bonolo fela jaaka setshego.

Ana o kwa motsing wa Sekgowa, ana mo sekgweng, ana mo Sekakeng sa Kgalagadi, **loso ga lo golo, ditshego.**

653. **Loso le fa mojeng wa kobo.**

Loso ke ntlha nngwe ya botshelo; ga le tle mothung le boletse.

Moreri a ama dipelo tsa phuthego ka go nna a boaboela temana e e reng, **loso le fa mojeng wa kobo** mme gonnwe go ipaakantswe.

654. **Loso lo logolo, ke ditshego.**

Go tshegwa botlhokung le lesung go sa itumelwe.

Moruti Bojotlhe o rile a bona batho ba hubitse dipelo ke go lelela Kgosi Baruti a ba tshegisa a bile a re, **loso le legolo, ke ditshego.**

M

655. **Maaka a monna a apewa ka pitsanyana.**

Monna ga ere a solofeditse, a fetoge.

Ke tla go supegetsa boammaarure ba gore **maaka a monna a apewa ka pitsanyana** ka go go romelela kobo e e bothitho.

656. **Maano ga a site, go sita loso.**

Le go le thata jang, a motho a loge leano.

Lefa ke feletswe ke leruo, ke tla leka go bapala gape ka **maano ga a site, go sita loso.**

657. **Mabala a kgaka a bonwa dikgakaneng.**

Gantsi bana ba gotsa batsadi ba bone.

Rona borraagwe re ne re re a tseye ngwana wa ga Raditladi ka go itse gore ke motho yo o molemo mme **mabala a kgaka a bonwa dikgakaneng.**

658. **Mabele a basadi botlhe, a amusa matlhale.**

Mang le mang a ka nna a tsala motlhalefi; **gongwe** Mabele ke sejo sa botlhe le batlhalefi.

1. Badimo ba gasa dimpho tsa bone gareng ga bahumi le

badidi gonne **mabele a basadi botlhe, a amusa matlhale.**

2. Kwa Koloni mmidi ke sejo se segolo, kwa Morolong, **mabele a basadi botlhe, a amusa matlhale.**

659. **Mabele ke leselo le boa nao.**

Fa o bonye mabele a le mantsi monongwaga, ngogola a tla bolawa ke yo mongwe.

Jaaka o a humile jaana, o tle o a je o ipeela gammaunete ka gobo **mabele ke leselo le boa nao.**

660. **Mabele kgamana.**

Jaaka kgamana, mabele a sa le mannye ga a babalelwe ke letsatsi.

Mmidi, dinawa, maphutshe, magapu go fisitswe ke letsatsi, ga pala mabele ka gobo **mabele kgamana** yone e sa tshabeng letsatsi.

661. **Mabele maamusa botlhe.**

Mabele sejo se se otlang botlhe.

Dipula di a na, **mabele maamusa botlhe** a golela kwa godimo mme thobo e tla nna ntsi.

662. **Mabele thabisa digogo.**

Bojalwa ke seno se se itumedisang dikhutsana.

Ga twe dikomano di simologile fa go sena go nowa **bojalwa ba mabele, thabisa digogo**, thabisa ba ba ntseng ba thoname.

663. **Mabogo a mantsi ke a rata tirong, dikgobeng ga ke a rate.**

Bontsi bo tlhofofatsa tiro ntswa dijong bo opisa motho tlhogo.

Kebalepile o rata go thusiwa ntswa a timana bobe; **mabogo a mantsi ke a rata tirong, dikgobeng ga ke a rate.**

664. **Mabogo dinku, a a thebana.**

Batho tota ba a thusana; ba a fana.

Ka e tle ere o mpona o tlabatlabe o bo o ntlhabise, ke go tlabisa dinku tse tharo tse ka **mabogo dinku, a a thebana**

665. **Madilo o ipaya ka go dilola.**

Motho o itshupa ka ditiro tsa gagwe.

Molao o mogolo ke gore fa monna a teng a dire ka matssetseleko a itse a gakologelwa gore **madilo o ipaya ka go dilola.**

666. **Mafatlha a nku, a itsiwe ke baneedi.**

Yo o kileng a boga o itse manokonoko a pogo go gaisa ba bangwe.

Rasekedi yo o kileng a teketwa ke malaita ke yo; mmang a bolele bomaswe ba malaita, ka **mafatlha a nku a itsiwe ke baneedi.**

667. **Mafoko a bogatwe.**

Bosupi ba "ke utlwile" eseng ba "ke bonye."

Jaaka o le mosupi mo tshekong e e boitshegang jaana o tlamegile go bolela boammaarure eseng **mafoko a bogatwe.**

668. **Mafoko a kgotla mantle otlhe.**

Kwa kgotleng mongwe le mongwe o na le tshwanelo ya go reediwa a bua.

Se reng batho ba bua la nnela go ba tsena ganong gone **mafoko a kgotla mantle otlhe.**

669. **Mafoko a matlhong.**

Babuisanyi ba kgonwa ke go bua ba lebaganye.

Mafoko a gago a utlwetse jaanong lo tla kopanngwa fano ka Lwabone gone **mafoko a matlhong.**

670. **Mafoko ga a lale nageng.**

Dikgang ga di timanwe mme di fitlha kgakala.

Ka gore **mafoko ga a lale nageng**, sephiri sa mosetsa-na wa Ootsi se it iwe gotlhe.

671. **Mafoko ga a timanwe, go timanwa dijo.**

Batho ba tshwanetse go tlotlelana dikgang.

Fa a sa re bolelele dikgang tsa legae e tla bo e le a dira eng gonne **mafoko ga a timanwe, go timanwa dijo?**

672. **Mafoko ke a pele, a morago dithuthuntshwane.**

Bosupi ba pele ke nnete, ba poeledi bo tletse boferefere.

Mongongoregi o rile pele a re o iteilwe, kwa morago a re o kgoromeditswe, nna moatlhodi ke dumela a titeo gonne **mafoko ke a pele a morago dithuthuntswane.**

673. **Mafura a ratwa gotlhe.**

Bontle le khumo di ratwa gotlhe.

Mafura a ratwa gotlhe fela jaaka lehuma le ilwa ke botlhe.

674. **Magodi manyana, a logwa go sa le gale.**

Mafoko ke go nnelwa fa fatshe a baakanngwa le basupi.

Ke ya Tlhabane go ya go kopana le Moloto gore re ipue malebana le kgang e e tlang; kana **magodi manyana, a logwa go sa le gale.**

675. **Magodu a a itlhophela (itobatobelelsa).**

Magodu a ja more o budule, mme a utswa se a se kgatlhegelang.

Ka **magodu a itlhophela (itobatobelelsa)**, a noka e a jele kgomo etsho e e nonneng mo go maswe.

676. **Magodu ga ke a tswana.**

Magodu ga a re a tshwerwe a balane.

Erile ka go twe **magodu ga ke a tswana** banna ba betsaka le ba le tshwereng gore le tle le bolele a mangwe mme la pala.

677. **Magogwe o belaela lomepe.**

Motho o dumela a ntse a belaela.

Lefa mohumi wa dikgomo a ne a dumalana tlhwatlhwa e moreki wa dikgomo a e buang, go ne go bonala gore **magogwe o belaela lomepe.**

678. **Mahube a 'naka tsa kgomo.**

Maphakela a letobo fa letsatsi le tla go hula.

Re tla robala go tla re golega ka **mahube a 'naka** tsa **kgomo** gore 'letsatsi le re tswela kwa Palapye.

679. **Mahura a ngwaga, ke go rongwa.**

Ngwana o solega molemo ka go nna a rongwa.

Fa o nnetse go kgarakgatshega le motse jaana o gopola gore o dira sengwe se se kgaatlhang, a ga o itse gore **mahura a ngwana ke go rongwa?**

680. **Mahuto (malepa) maitsiwe ke beng.**

Marairai a a itsiweng ke badiri ba one.

Ke ne ka ema ka itsamaela fa ke lemoga gore mafoko a batho bao ke **mahuto (malepa) maitsiwe ke beng**, eseng puo ya tlhamalalo.

681. **Maikaelelo a ngwana 'a motho maila go bakwa.**

Ke Modimo osi o o dirang batho le dilo tsotlhe.

Lefa a le seganka, sematla, sebetso, ga go ope a ka mo fetolang gonne **maikaelelo a ngwana 'a motho maila go bakwa.**

682. **Maipelo ga mangwe.**

Boitumelo bo supilwa ka methale e e mentsi.

'Tsatsing leno la tlhomamiso ya kgosi, re tla supa gore **maipelo ga mangwe** ka go bina, go opela le go tshega

683. **Maithutathutwane ga a tshegwe, go tshegwa yo o ntseng fela.**

Yo o leakang bojotlhe ja gagwe a se tshegwe, go tshegwe yo o sa leakang gope.

Mo puong ya gagwe kwa Pontshong ya Tiro ya diatla, Motlhatlhoobi o ne a gatelela gore **maithutathutwane ga a tshegwe, go tshegwa yo o ntseng fela.**

684. **Majapolaelo, maatamela di šutsa.**

Mofokodi yo o sa itseng go itirela, yo o thatafalang fela fa dipitsana di setse di budile, gotlhe go siame.

Majapolaelo, maatamela di šutsa a ka bolawa ke tlala kwa Gauteng kwa lekolwane le ikapeelang.

685. **Makikitsana a majakgomo, le a aja ga a gadi-
mane, a gadimana ntweng.**

Batlhabani ga ba gopolane fa go jewa, ba gopolana go
lowa.

Ntwa ga e batle go iwa ke bokgawamašwi ka e iwa ke
bagale, dikwankwetla ba go tweng **makikitsana a maja-
kgomo, le a aja ga a gadimane, a gadimana ntweng.**

686. **Mala a a bolayang, ke a a sa dumeng.**

Mmaba yo o kotsi bogolobogolo ke yo o iphitlhileng.

Ka ntlha ya gobo Moroko a ne a sa itse fa tsala ya gagwe
e ne e batla go mmolaya, batho yare ba mo tlhagisa botlhe
ba nna ba re, **mala a a bolayang ke a a sa dumeng.**

687. **Mala a gamelwa mo sesaneng.**

Tswelopele e dirwa ke go reetsa kgakololo ya bagolo.

Le nne pelo ditelele, borra, ka re tla nna re botsa mo go
lona fa re palelwang teng jaaka mogologolo a rile, **mala a
gamelwa mo sesaneng.**

688. **Mala ga a tsholwe ke setshwakga.**

Fa o batla go nna o kgotshe, dirisa mabogo.

Motsadi yo o ratang bana ba gagwe o ba ruta tiro ba sa
le bannye ka lefoko la mogologolo **la go re mala ga tsho-
lwe ke setshwakga.**

689. **Malata a ithuna a ile kgonnye.**

Bana ba tlotla kaga diphiri ka kgololesego fa bagolo ba
bone ba se yo.

Basimane ba ba thobileng fa ba sena go nwa metsi a
molapo wa Kubung, ba kanama ka fa tlase ga setlhare mme
ka malata a ithuna a ile kgonnye, ba bolelelana dilo tse
dintsi

690. **Malatsi a ratisa go ja otlhe.**

Dijo di batlwa ka metlha yotlhe.

Le mororo ba ne ba fodile mabele thata Bangwato ba ganne go rekisa dijo tsa bone ka le le reng **malatsi a ratisa go ja otlhe.**

691. **Malebadi loso, a tshwana le "ke gakilwe."**

Fa o lebetse gongwe o gakilwe ke sengwe ga go bonolo go gakologelwa.

Esere motho a gakilwe ke sengwe tshekong a gowagoiwa ka gobane **malebadi loso, a tshwana le "ke gakilwe."**

692. **Mamina e a re a fela a ye nkong e le nngwe.**

Batho mo puong ba tshwanetse go ya seoposengwe.

Re ganetsanye thata thata mo mafokung ano mme nna ka re a re dumalaneng ka sengwe gobane **mamina e a re a fela, a ye nkong e le nngwe.**

693. **Mamphorwana maatlhamela babolai.**

Bana ba ka go sa itseng sepe ba sa tshabeng baba ba batsadi ba bone.

Kwa ntle ga go bolelelwa bana, **mamphorwana maatlhamela babolai**, ba tle ba itse baba ba batsadi.

694. **Mangana lotso loo phage.**

Ba ba mangana ke ba lesika lwa dikatse tsa naga.

Erile ngaka e sena go tlathlola katse ditlhaa ya e raya ya re, **lo mangana lotso loo phage.**

695. **Manong a ja ka di tshika.**

Mo ditirong tsa botshelo go gopolwa ditshika pele.

Manong a ja ka ditshika mme le rona batho a re thusaneng, re rataneng.

696. **Maokaneng go tsenelelwa gotlhe.**

Kwa botshelo bo teng mongwe le mongwe o a ya.

Ke bonye tiro e e siameng kwano Makeleketla mme le lona ntatelang kana **maokaneng go tsenelelwa gotlhe.**

697. **Maokaneng go tsenelwa gongwe.**

Mo tirong le mo dijong batho ba tshwanetse go simolola ka nako e le nngwe fela.

Ere ka ke tla bo ke simolola tiro ya go aga kereke, ke ne ke ile Kgabalatsane go itsise badiri gore kana **maokaneng go tsenelwa gongwe.**

698. **Maoto a nong, ke phofa.**

Lenong le siana ka bofelo fela jaaka fa le fofa.

Motho o farologanye le lenong ka a siana go it'haganela kante **maoto a nong, ke phofa.**

699. **Maraganela teng a bana ba mpa ga a tsenwe.**

Dikomano tsa bana ba motho ga di tsenatsenwe.

O tlhagisiwa go ikefa mo dikgannye tsa ga Segola le Ntloyakhumo gonne ke bana ba motho mme **maraganela teng a bana ba mpa ga a tsenwe.**

700. **Marojana maitisi, maboa a ikgorosa.**

Bana ba ba sa tlhokomelweng ke ope ka molao.

E sale mmabo a aswa kwa Benoni, bana ba ga Sebitola ba tswa **marojana maitisi, baboa a ikgorosa.**

701. **Marope a bagale melora, ba bonolo ba tshela ka bonolo jwa bone.**

Modipa o tshela poifong.

Morokotso o kgaoganye le morwawe ka lefoko le le mo kgothatsang go gola ka pelo e e bonolo a bile a tlatsa ka go re **marope a bagale melora, ba bonolo ba tshela ka bonolo jwa bone.**

702. **Marope a bonakedi.**

Matlotla fela.

Go fologeng setimela sa bosigo, Nakampe a tlhamalalela kwa ga rakgadiagwe ebong **marope a bonakedi.**

703. **Maropeng go a boelwa, go sa boelweng ke maleng.**

Se boife go boela kwa o neng o tshedile monate teng fa kwa o hudugetseng teng go le maswe.

Maropeng go a boelwa, go sa boelweng ke maleng,

ke kamoo ke rileng ke ne ke hudugetse Mangaung ka tloga ka boela Thaba Nchu.

704. **Marota a a sirasirana.**

Diganka di fetafetana ka go boifega ga tsone; Batho ga ba tshwane gotlhe gotlhe.

Go bala ditse kaga Kgama, Mošwešwe le Moroka ga mpontshitse gore **marota a a sirasirana.**

705. **Maru a na le ditladi otlhe.**

Le ba ba sa galefeng malatsi otlhe e tle ere mogang ba galefileng go nne maswe.

Mosarwa yo ke neng ke mo hirile a tloga a ya go direla Konobole, a tswa foo a ya ga Ranko, o ne a tllile go bolela fa a lemogile gore **maru a na le ditladi otlhe.**

706. **Maru a se nang tladi malematsa.**

Pula e e nang kwa ntle ga legadima le ditladi e a tlwaelesega, e ratege.

Re goletse ka fa tlase ga kgosi ya Bakgatla e e bonya go galefa ya re tlwaetsa ka go twe **maru a se nang tladi malematsa.**

707. **Maru ga se pula, mosi ke one molelo.**

Go ema sentle ga maru ga go bolele pula, mme mosi ga o kuelele molelo o se yo.

Le mororo maru a ntshofetse kwa masimong a rona ga ke damele fa pula e na teng gonne **maru ga se pula, mosi ke one molelo.**

708. **Masepa a ntša, a dujwa a sa le metsi.**

Mafoko ke go buiwa bosupi bo ise bo lebalesege.

E ka bo erile fela a sena go go betsa wa tla o tlhamaleletse kwano go nna go bolela gonne **masepa a ntša a dujwa a sa le metsi.**

709. **Masiga a sa neng pula, malatsi.**

Go tshela boitumelong go tlwaelesega mo creng mogang go tlang kutlobotlhoko go hutsafalwe go fetisa selekanyo.

Go ne go le monate beke ya ba ya fela, mongwe le mongwe a nnetse go khutsa gore **masigo a sa neng pula, malatsi.**

710. **Masilo a sule, matlhale a le teng.**

Matlhale ga itse go tsenya botlhale masilong.

Bonna ke go ikemela ka dinao wa itirela ka wesi o sa ikanye ope gobane **masilo a sule, matlhale a le teng.**

711. **Masilo letlotlo la matlhale.**

Ba ba botlhale ba tsietsa ba ba masilo.

Mono Kapa o tlhalefe o lese go adimana ka madi le matlhale a boferefere jaaka go twe **masilo letlotlo la matlhale.**

712. **Masukudu a (dithukudu di) eme 'tsatsing mme moruti wa tlou ke ditsebe.**

Yo baba ba mo rerileng o tle a boelelewe ke mongwe.

Yare a utlwile fa dikgosana di mo nnela diphuthago tsa sephiri a inametsa ka go re mongwe o tla mo sebetša: **masukudu a (ditshukudu di) eme 'tsatsing mme moruti wa tlou ke ditsebe.**

713. **Mašwi mannye a mmotle, a baya mmotlana pelo.**

Ngwana wa mohumanegi o godisiwa ke dijo tsa botlho-kwa.

Lefa ba sa huma, bana ba bone ba gola sentle ka **mašwi mannye a mmotla, a baya mmotlana pelo.**

714. **Mateane a a megatla meleele, a fenyā a a megatla mekhutshwane.**

Magodu a magolo a utswela a mannye.

Dikgang tsa gompieno ke tsa **mateane a a megatla meleele a fenyā a a megatla mekhutshwane**, magodu a Tshwane a tlhasela a Polokwane a rwele dilwana a di utswileng Gauteng

715. **Matlametlwana a jelwe ke disedi.**

Se se beilweng se nyeletse ka 'ga re itse.' Bps. Bana ba jelwe ke pelegi.

Ke ne ke ipeetse magapu a le some mo tlung jaanong ke fitlhela a le mabedi fela; go bonala **matlametlwana a jelwe ke disedi.**

716. **Matlhapenyana a baratani, a tlhaloganela nageng.**

Lerato le le tsentshang ga le ke le ya kgakala.

Kgakololo ya Moruti go batsadi ba kgarebe ya bone e siang le Nthatang yo ba sa mo rateng e nnile gore ba dige dibete gonne **matlhapenyana a baratani, a tlhaloganela nageng.**

717. **Matlho dialana, ga je sa ga ope.**

Matlho a leba fela, ga tsee selo sa ope.

Lefa ba sa le laletsa tsamayang le ye go bona makgethe a mmimo wa banna le basadi le boe, **matlho dialana, ga je sa ga ope.**

718. **Matlho ga a kgore.**

Matlho ga a lape go leba.

Matlho ga a kgore, ke kamoo re sa lapeng go leba matsela a mabentlele a Makgowa.

719. **Matlho ga lebele gongwe.**

Batho ga ba bone ka go tshwana.

Re bonye dimmotokara di thulana re le bararo mme bosupi ba rona bo fapaana ka gobo **matlho ga lebele gongwe.**

720. **Matlhogojane rokela banneng, ere fa sedibo se tlala ba tle ba se go thuse.**

Mo mathateng a dikakanyo, o kope banna ba go aka-ntshe.

Mokolwane ke lona le itsenya matshwenyegong ka go

tlhoka go latela kgakololo ya **matlhogojane rokela banneng**, ere fa sedibo se tlala ba tle ba se go thuse.

721. **Matlhogole wa mabina go tsholwa.**

Boruthwe yo o ipelelang dinama tsa diphologolo tse di bolailweng ke ba bangwe.

Banna ba tsetse bana ba mmannete, wena wa gago ke **matlhogole wa mabina go tsholwa.**

722. **Matlho mabonani, ga se matlhokani.**

Ba ba kileng ba bonana, ba tle ba boe ba kopane.

Mokolwane yo ke mo itsisitseng Sejosennye erile a tsamaya a mo dumedisa ka go re, "**matlho mabonani, ga se matlhokani.**"

723. **Matlogo a kgosi, kgetsi ya sebilo.**

Fa go kileng ga nna kgosi, go siame.

Mma ke nne fa setilong se se neng se ntswe ke motho yo montle gobane **matlogo a kgosi, kgetsi ya sebilo**, mme ke tle ke tshegofale.

724. **Matlo go ša mabapa.**

Fa mmapanao a utswela batho le wena o tla lejwa ka leitlho le lehibidu.

Ka matlo go ša mabapa, barongwa ba ba neng ba tlile go senka dikgomo tsa matimela mo morakeng wa ga Tutula ba raletse moraka wa gago.

725. **Matlo, mabipa.**

Diphiri tse dikgolo di direlwa mo matlung.

Matlo, mabipa e le rure ka e le fa go twe motho mongwe o letse a bolaetswe mo tlung, yo mongwe a tlhaselwa mo tlung, yo mongwe a fiswa ke metsi, rotlhe re sa itse.

726. **Matlho a seba mogolo, ga a gake.**

Motho yo o bipileng sephiri sengwe, o tle a lemosege mo go ba a nnang nabo.

Mosadi mogolo erile a tlhobaediwa ke tidimalo ya ngwetsi ya gagwe a nnela go mo gakolola gore **matlho a**

seba magolo ga a gake e le a re se teng se se utlwisitseng ngwetsi bothoko.

727. Matshego ga a tlhakanelwe.

Ga re tshego ka go tshwana.

Matshego ga a tlhakanelwe fa e le jalo nka bo ke humile jaaka malome le nnake.

728. Matshwane o belaela lomepe.

Motho ga dumele thata selo se a okiwang ka sone.

Lefa ba ne ba mo ntshetsa bogadi, ba mo agela ntlo gore a tle a dumele go nna morutabana wa bone, dipuo tsa gagwe tsa supa gore **matshwane o belaela lomepe**.

729. Matsogo a a tlhapisana.

Go fana ke selo se sentle.

O kile wa mpha borokgwe ke le mosimanyana; ke itumela go go abela paka e ka **matsogo a a tlhapisana**.

730. Mayo le maboo ga a itsiwe.

Go ya kae le kae le go boela kwa a tswang teng ga go thateng ya motho ka esi.

Ka ntata ya gore **mayo le maboo ga a itsiwe**, ke tla ya go dumedisa ditshika tsa me pele ke palama sekepe go ya moseja.

731. Mebala e a bolaya.

Mekgabo le dilwana tse ba se ka keng ba di kgona go humanegisa bontsi.

Mebala e a bolaya fa e ne e se go reka dikoloi tsa mefutafuta le dipaka tse di boitshegang a ka bo a eme sentle a humile madi.

732. Melamu e mentsi e tllaletsha dipelo tsa bagale.

Lesomo le thatafatsa dipelo tsa batlhabani.

Erile ntswa a le legatlapa yare a utlwa meropa e lela, le ba bangwe ba gata ka thata, a gatelela pelo ka **melamu e mentsi e tllaletsha dipelo tsa bagale**.

733. Meno masweu, a bolaya a tshega.

Gantsi motho a ka tshega nao a go bontsha meno mme a sa supe lorato gope.

O ne a se ke a re a tla otlhaya motho botlhoko a mo ngalele gongwe a mo omanyane, nnyaa, o ne a tshega nae jaaka go twe **meno maswe, a bolaya a tshega.**

734. Menwana e meleele e direla thateng.

Boleele bo sita go dira ka pele.

Sekhutshwane Taunyane, o tlolaganya ka pele, a dire ditiro tse dintsi fa Kenosi ka boleele a sa ntse a dikologa ka **menwana e meleele e direla thateng.**

735. Merogolwana ya 'tsatsing e kgonwa ke go lela e lebaganye.

Basekisanyi ba tshwanetse go kopanngwa ba bua ba lebaganye.

Mafoko a gago a utlwilwe, le a ga mogoloo fela jalo mme tlang kwano gae lo tle go bua lo lebaganye fa pele ga Bahurutshhe; **merogolewana ya 'tsatsing e kgonwa ke go lela e lebaganye.**

736. Metlhala ya khumo mentsi, mengwe e tlhokile balati.

Ditsela tsa papadi dintsi mo tse dingwe e bileng di sa dirisiwe ke ope.

Ba le tsena la Gauteng lefatshe, ba bona makolwane le gore **metlhala ya khumo mentsi mengwe e tlhokile balatedi.**

737. Metsi a lekanye dipota.

Go tletse thata thata.

Ba rile ba ile go lekola molwetsi ba boa ba kotlometse dipelo ba re **metsi a lekanye dipota** ka fa ponong ya bone.

738. Metse ga e tshwane, e tshwana ka matlo fela.

Lefa ekete ba a tshwana, batho ba faapanye ka mekgwa.

Mabapi le tsamaiso ya lenyalo mo merafing ya Tshireletso, **metse ga e tshwane, e tshwana ka matlo fela.**

739. **Mhinyana o a šwa, selepe se sale.**

Motho o swa a sie leina le phela.

Botho le leina le lentle di tlhokafala thata mo botshelong
ba motho gobane **mhinyana o a šwa, selepe se sale.**

740. **Mhi (mofi) o fa mhi (mofi) ka ene.**

Motho go fiwa yo o fang.

Mhi (mfi) o fa mhi (mofi) ka ene, momotimi ga mo
gadime.

741. **Mhula o na le wabo.**

Le motlhanka wa mosadi go na le yo a mo ratang
gongwe Motimani o na le ba a ba fang.

Batho ga ba ka ke ba go tlhanogela botlhe ga tlhokafala
le yo o go ratang: **le mhula o na le wabo.**

742. **Mmaa se, ke moja se.**

Yo o ipeelang a gopola ka moso, o tla ja fa ba bangwe ba
tlhoka.

Ere le ntse le tshameka ka madi jalo le etle le gakologelwa
lefoko le le reng **mmaa se, ke moja se.**

743. **Mmadipudi ga ipone se mo tlhogong.**

Gantsi motho ga ikitse diphoso.

Ra thubega ka setshego fa Motshabadire a re o ruta
kaga kgodiso ya bana e le re gopola maitseo a morwawe,
Nakedi, a a maswe le gore **Mmampudi ga ipone se mo
tlhogong.**

744. **Mmamotse o bonwa kwa mantlwaneng.**

Tshameko ya bana e tlhagisa se ba tla se tswang fa ba
godile.

Ka ke na le bana ba basimane, ke rata go nna ke leba
basetsanyana ba tshameka gobane **mamotse o bonwa kwa
mantlwaneng.**

745. **Mmamontsi ga a lela, mmotlana o a kolopa.**

Motho a sena bathusi a ka nna a dira tiro e e fetang ya yo o
nang nabo.

Mmamontsi ga a lela, mmotlana o a kolopa ka e
le fa ke tshwere naga ka e lema ke le nosi.

746. **Mmangwana o tshwara thipa ka kwa bogaleng.**

Mmangwana tota ke yo o ganang a utlwisiwa bothoko.

Yo o tshabang go swela ngwana a re ke wa gagwe, ga se
motsadi wa mmannete, mme **mmangwana o tshwara**
thipa ka kwa bogaleng.

747. **Mmapatsi phokwana, o tsamaya a ntshitse.**

Morekisi o tshwanetse go tsamaya a sikere se a se
rekisang go se supa jaaka phokwana e sa fitlhe bonna.

Radipati e ne e le monna wa Mokwena wa setswerere sa
dikobo tsa matlalo, mme o fitlhela a lepeleditse dikobo le
diphate tse dintle ka go **twe mmapatsi phokwana, o**
tsamaya a ntshitse.

748. **Mmatla kgwana, ga robale.**

Fa o batla go huma kgomo, o tle o latlhe boroko.

Ka gobane **mmatla kgwana ga robale** ke feditse
dikgwedi mo nageng ke tlhokometse dikgomo tsa me mo
leubeng la ngwaga ono.

749. **Mmelegi koma, o a rekwa.**

Motho a go direlang gongwe a go belegelang ngwana o
lebanywe ke tlotlo le tebogo.

Ke le bileditse go tla go nna basupi gore gompieno ke
tshwaela kgaitsadiake, Gabaditlhong, moraka wa Madikwe
gonne a mpelegetse bana mme lentswe la re, **mmelegi**
koma, o a rekwa.

750. **Mmoa ka sa gagwe, ga se molotsana.**

Motho fa a ferekana ka selo sa gagwe, o a bo a bonye
sengwe.

Gore ke sena go go tseisa ka dikgomo tsa me ke tloge ke
relele ka tsone ga se molato gonne **mmoa ka sa gagwe, ga**
se molotsana.

751. **Mmolaya (mmua) dira ga a bolelwe.**

Motho yo o go sebitsang mafoko a sephiri se segolo ga ke a bidiwa ka leina le mo tshekong.

Ka re ke sebeditswe ke motho yo ke se ka keng ka mo senola ka **mmolaya dira ga a bolelwe**, gore ke tsongwa jaaka phuti.

752. **Mmopa khukhu, ga a tshegwe.**

Motho ga ere a dira sengwe a ithuta, a tshegwe.

Mo sekweleng seno mongwe le mongwe o ithuta tiro ya diatla mme **mmopa khukhu, ga a tshegwe**.

753. **Mmopi o jela ka lebeana (lophegwana).**

Gantsi setswerere sa go bopa dinkgwana kana sa eng fela, ga se itirele sepe.

Moroki wa ditlhako o rwala makgasa, moagi o nna mo sentlhageng mme **mmopi o jela ka lebeana (lophegwana)** ba ntse ba filwe botswerere.

754. **Mmotlana ga bege boroku.**

Mohumanegi ga itse go baa sepe fa pele ga bomogoiowe gonne o a tlhoka.

Fa e ka bo e se fa go tweng **mmotlana ga bege boroku** o ka bo o duedisiwa go tlhoka go bega letlalo la tau mo kgo-sing.

755. **Mmua lebe o a be a re mmua lentle a ntshe la gagwe.**

Fa motho a bua sengwe o a bo a re yo mongwe yo o mo ganetsang, a ntshe maikutlo a gagwe.

Ngaka erile e sena go tshela bola ya buabua e le yosi e boka marapo mme ya letela go utlwa ramolwetsi a dumela gongwe a ganela ka **mmua lebe o a bo a re mmua lentle a ntshe la gagwe**.

756. **Mmutla o kgoro pedi.**

Motho yo a se keng a bonwa fa a senkwa.

Go putlilwe motse wa Makeleketla ga tlhobogwa go batlwa **mmutla o kgoro pedi** ebong Motshabadire.

757. **Mmutla wa gae, ga o na lebelo.**

Fa o direla yo mongwe tshiamololo, o solofele go nna o gakololwa selo seo.

Mothobi erile a sena go nna a tima mogolowe koloi le dipholo le mabele yare a lwalelwa ke ngwana a ya go mo kopa melemo a tlaetswe; **mmutla wa gae ga o na lebelo.**

758. **Moaisi, moya nao.**

Ke motho yo o buang mafoko a tshebo ka yo mongwe, a tloge a ye go mmolelela se bareetsi ba se buileng.

Ka go bonala gore ke wena o rweleng mafoko go a isa kwa go Sebatleleng mme gape wa tloga wa ya go aka kwa go Mmakhukhu, rure o **moaisi, moya nao.**

759. **Moalola o sianang, le ene o tle a bo a sianye.**

Moalodi o digwa ke setšhwe fela jaaka yo a mo lelekileng.

Go kwitikwitisa mosimane ke go itapisa gobane **moalola o sianang, le ene o tle a bo a siane.**

760. **Moamoga tshwene lerutla, o e lebatsa ka mogwang.**

Yo o tsayang sengwe mo mothung gongwe ngwaneng, o se emisetsa ka se sengwe.

Modisa ga gane go go gololela dikgomo tsa mafisa mme o bua gore kana **moamoga tshwene lerutla, o e lebatsa ka mogwang;** a raya gore a newe tse dingwe.

761. **Moatlapedi ga še.**

Yo o nang le bathusi, ga bolaesege ke tiro.

Jaanong o tla lema o sa bolaesege ka bathusi ba tlile, gare **moatlapedi ga še.**

762. **Modikologa o jele pholo ya tona.**

Go botoka go akanya ka iketlo pele ga o dira selo, go ianela go dira go diphatsa.

Basweu ba rata motho a akanya ka pele mme a dira,
Bantsho ba dumela gore **modikologa o jele pholo ya tona.**

763. Modimo ga o ke o oja nkabo.

Modimo ga o lefufa.

Motho o tlhologile a le lefufa mme one **Modimo ga o ke o oja nkabo.**

764. Modimo le one o rata lerito.

Modimo o tsaya bagolo mmogo le bannye.

Pele ga aswa bagolo fela thata, kwa morago ga latela morafe o monnye ka **Modimo le one o rata lerito.**

765. Modirwa ga lebale, go lebala modiri

Moutlwa ba bangwe botlhoko o a lebala, babogi bone ga ba lebale.

Dingwaga tse masome mabedi di sena go feta, Masarwa a kopana le motsomi yo o neng a hudile mongwe wa bone ka tlhobolo mme a ipusolosetsa ka go twe **modirwa ga lebale, go lebala modiri.**

766. Modumela tlhajwe, ke yo o sa e tlhajweng.

Motho o bonolo go dumela mafoko a tshenyo e e sa mo ameng mme e e amang yo mongwe.

Go a utlwala gore o dumele fa malome a utswile jaaka a utswisiwa le mororo i itse fa e le motho yo o ikanyegang gone **modumela tlhajwe, ke yo o sa e tlhajweng.**

767. Moeng ga dilo pedi.

Moeng o tshwanetse go nna le maitseo a siameng.

Kefentse o sale a lala a omana ka ntlha ya moeng yo o neng a tshwaretswe go lwa mme a re **moeng ga dilo pedi.**

768. Moeng wa mariga o adingwa mpa.

Ka dikobo di tlhaela mariga, moeng o tshwanetse go lala a filwe thata; mo marigeng motsamai o itseela kobo.

Ga se molato wa rona fa moeng a ka lala a sitilwe gobane go a itsiwe fa dikobo tsa mariga di tlhaela le go re **moeng wa mariga o adingwa mpa.**

769. **Moeng goroga, re je nama.**

Moeng yo o amogelesegileng o tlhabelwa sengwe.

Ba rile ba bona dipitse di tsena mo motsing ba khutsa ba re, **moeng goroga re je nama.**

770. **Moeng ngaka, o sidila babobodi.**

Fa moeng a ka etela molwetsi, o tle a fole.

Moeng ngaka, o sidila babobodi le rrago mogolo o tla fola ka e le fa o mo etetse.

771. **Moenyana o pele, lobone lwa wabo.**

Yo o gorogang pele tulong, o tle a nne moamogedi wa ba ga gabo ba ba latelang.

Go siame gore o tsamaele pele go ya Taung ere ka moso o re amogele ka go twe **moenyana o pele, lobone lwa wabo.**

772. **Moeng o dinaka dikhutshwane.**

Moeng o tshwanetse go tlhophha mafoko a gagwe a bisa go bua thata.

Kgorogong ya me ka didimala jaaka segwana ka reetsa dibui ka go itse gore **moeng o dinaka dikhutshwane.**

773. **Moetapele o dintle, motlamorago moleofi.**

Ke botlhale go leka go raka ba bangwe mo dilong.

O laetse bana ba gagwe gore ere pula ya ntlha e re ruthu ba tsetsepele mo masimong ba leme gobane **moeta-pele o dintle motlamorago.**

774. **Mogae ga ke a sita mogae ka ene.**

Motho ga ka ke a tshelela mo go tsietseng wa ga gabo, o a tle a bo a tle a mo tshware le ene.

Erile o mpherekanela ka koloi o e nkadimile, o bo o ntima dipholo tsa go lema ka go leba fela ka re, **mogae ga ke a sita mogae ka ene.**

775. **Mogale o galefa 'šomong.**

Yo o tsamayang le basiami (baleofi) o tswa mosiami (moleofi) ka ntlha ya lešomo.

Ka go itse gore **mogale o galefa 'šomong** erile go utlwala fa Maburu a tlihasetse Dimawe, Kgosi Sechele a phuthela bagale botlhe kwa Kolobeng.

776. **Mogama motho ga botlhale, mogama kgomo ke ene o botlhale.**

Yo o le kang go tsietsa yo mongwe o tle a fele a lemogilwe.

Erile ke mo neile madi go nthekela diaparo a a ja, a tloga a re a utswilwe, mme jaanong nnete e dule ka **mogama motho ga botlhale, mogama kgomo ke ene o botlhale.**

777. **Mogama sephitshana sa mariga, ke ene moseokomedi.**

Yo o gamang thothi ya mašwi a mariga ke ene a itseng gore e kana ka eng.

Mariga fa dikgomo di fusitse ga go thuse go ngongoregela bonnye ba mašwi kwa lwapeng gobane **mogama sephitshana sa mariga, ke ene moseokomedi.**

778. **Mogami o anywa morokotso.**

Modisa o itshwaela mo motlhapeng.

Bangwe ba utswa ba etla ba gadima, ba bangwe ba go feletsa leruo ka lefoko le le reng **mogami o anywa morokotso.**

779. **Mogana motho o a bo a mo rola Modimo.**

Kgarebe e e ganang lekolwane e a bo e le falotsa mo matshwenyegong a a neng a tla le tlhagela kwa morago.

Dipelo tsa lona di se ferekane ka gobo Mmita a gana Gaseope kana **mogana motho o a bo a mo rola Modimo.**

780. **Mogatsa moatla, ga a onalelwe.**

Mosadi wa monna yo o nang le diatla, o a ja, ebile o apara sentle.

Ga re gakgamalele go fitlhela bana ba gago ba akotse,

kgaitsadiaka, le wena o lebega sentle, gonne o nyetse senatla mme **mogatsa moatla, ga a onalelwe.**

781. **Mogodi ga ile go natšwa a lela.**

Se rumole monnao, a tloga a go kgopisa.

Fa ka go kgana botona a ka nna a go tshwenya, o tle o mo ititeele ka gobane **mogodi ga ile go natšwa a lela.**

782. **Mogoga o moleele, o tsosa phiri.**

Tiego e telele e fitlhedisa batho matshwenyego.

Ka re akanya go epa sediba, re tle re ithaganele gonne mogoga o **moleele, o tsosa phiri.**

783. **Mogolo o rata kema e a e ipeolang.**

Mogolo o rata lefoko la gagwe.

Ngwana yo o dikgang di thata o tle a akofe a lemoge gore **mogolo o rata kema e a e ipeolang.**

784. **Mogwe wa tshwene, o ja se tshwene e se jang.**

Mogwe o tshwanetse go tlotla mekgwa ya bogwagwa-diagwe.

Kwa o tswang teng go a tshelwa, mono o tlile lehumeng le tlala, gongwe o ka tlwaela jaaka rona ka gobo **mogwe wa tshwene o ja se tshwene e se jang.**

785. **Mohuhutso wa phatla o a jelwa, wa kgodukgo-tswane ga o jelwe sepe.**

Yo o dirang o ja mohuhutso wa phatla ya gagwe, se-tshwakga se bolawa ke tlala.

Ke tlile go go lemisa gore o tle o ntemele gonne **mohuhutso wa phatla o a jelwa, wa kgodukgotshwane ga o jelwe sepe.**

786. **Mohula o na le wa 'bo.**

Motimani o a bo a ntse a na le ba a ba fang.

Ga se mhi fela yo o kokoanelwang ke ditšhaba; le **mohula o na le wa 'bo.**

787. **Mohumanegi o sa šweng, o a bo a letile khumo ya gagwe.**

Yo ereng a humanegile a leke ka thata go bapala, o a bo a tle a hume.

Ere ntswa a gannwe ke leruo o ntse o ngaparetse fela mo tirong ka kgopolo ya gore **mohumanegi o sa šweng o a bo a letile khumo ya gagwe.**

788. **Moila kgaka, moja 'tsae.**

Yo o lelang go kgaoganya batho kgotsa dilo tse di tsamayang mmogo.

Tšhaka o ne a rata makau a a nonneng a a mo lwelang dintwa mme a se na sepe le batsadi ba one, e le **moila kgaka moja 'tsae.**

789. **Moila kgaka, monwa moro.**

Yo o lelang go farologanya tse di se ka keng tsa kgaogannngwa.

Ke se tlhole ke go bona fano, moitimokanyi ke wena wa **moila kgaka monwa moro** ereng o ntlhoile, o ratang go buabua le bongwanake!

790. **Moipolai ga lelelwe.**

Yo o itsenyang mo mathateng, ga tshwanele go utlwe-lwa botlhoko.

Erile ke re lesa go reka mmotokara wa gana jaanong ga ke itse nka thusa jang ka **moipolai ga lelelwe.**

791. **Moiteelasile mmoele, 'tlakala le maboo mabe.**

Fa ere o lwa le motho o mo fekeetsa, o ithaganelele go mo fenyha, eseng jalo o tla go ntsha dintho.

Se ntse o mo phophotha, mo ngate thina ya tsebe o mo re goso fa fatshe jaaka o itse gore **moiteelasilo mmoele, 'tlakala le maboo mabe.**

792. **Mojalemotho ke ene mmolai wa gagwe.**

Gantsi motho yo o leng tsala ya gagwe ke ene a kgonang go go epela lemena le le boteng go go bolaya.

Ke phoso e tona go akanya gore mono Tshwane babolai ba gago e ka nna baba fela; **mojalemotho ke ene mmolai wa gagwe** mono.

793. **Mojamorago, kgosi.**

Yo ereng makolwane a lwela kgarebe a nne wa bofelo, ke ene mogapi wa yone.

Makolwane a a neng a lwela Mmasebati a itlhobogile fela otlhe ga sala Kwelagobe mme **mojamorago, kgosi.**

794. **Moja pele o tshwana le moja morago.**

Boitumelo ba ntlha bo tshwana fela le ba bobedi go-
ngwe ba boraro.

Lefa ba lemile pele mme rona ra lema morago seo ga se dire sepe gonne **moja pele o tshwana le moja morago.**

795. **Mokgatha thite, ga se mhodi.**

Yo o lemanang golo lwa ntlha go dira tshimo ga a atise go fola mabele.

O dike o mphile mabele ka o lema legola mme nna ke lema thite mme go twe **mokgatha thite, ga se mhodi.**

796. **Mokgori, ngwanyana.**

Yo o kgorang ga na matshwenyego fela jaaka ngwana.

Mokgori, ngwanyana, ka a tle a gopole gore o tla kgorela rure.

797. **Mokoduwe wa kgomo go tsosiwa o o itsosang.**

Motho go thusiwa yo o ithusang.

O dira sentle gore ere o thusiwa ka dijo le wena o ithuse ka go dira ka mabogo kana **mokoduwe wa kgomo go tsosiwa o o itsosang.**

798. **Mokopi ga na mafoko.**

Motho yo o kopang ga bue ka boleele, mokopiwa ke ene a buang jalo.

O se ka wa ba wa lelafatsa puo ya go kopa gonne **mokopi ga na mafoko.**

799. **Mokopi ga 'sago le ntlha.**

Mokopi o pelo telele, ga še pelo.

Yare o ile go kopa sengwe kwa kgosaneng wa supa go itlhaganela, o tla tloga o kgalemelwa ke mongwe a ba a go gakolola gore **mokopi ga 'sago le ntlha.**

800. **Molala ga kgore.**

Motlhanka ga kgwedisiwe ke sepe.

Le mororo kgosi ya me o tlhola o nkabela dinama tse di mafura, ke tla nna ke go kopa fela ka gobo **molala ga kgore.**

801. **Molao khutsana e o tsaya šudung.**

Ngwana wa khutsana o ithuta molao ka go dira ka fa molaong.

Bana ba batho ba rutwa molao ke bagolo ba bone, mme **molao khutsana e o tsaya šudung.**

802. **Molao o tswa ntlong kgolo, o ye ntlwaneng.**

Molao o o bewang ke kgosi o phatlaladiwa ke dikgosana.

Go a bonala fa o sa dirisa lefoko le le reng **molao o tswa ntlong kgolo, o ye ntlwaneng** ka e le fa re tlhola re atlhola bomonnao ka go tlola molao fa.

803. **Molato ga o ke o o ja motlhodi.**

Legodu tota ke le le tshwerweng eseng le le le utswi-sitseng.

Mo ditshekong tsa makgotla molato o wela yo o mo tlholang, **ga o ke o o ja mootlhodi.**

804. **Molato o lefiwa ka lemao.**

Lefa go athlotswe gore tefo e nne dikgomo gongwe dipudi tse pedi, e ka nna yare mosekisiwa a itelela ka e nngwe fela, ya amogelwa.

Ka a iponye molato mme a bile a dirile bojotlhe go diragatsa katlholo, nna ka re kgomo ya gagwe e ka amogelwa gonne **molato o lefiwa ka lemao.**

805. **Molato o losiwa ke ditshoswane.**

Le boesemang ba na le tshwanelo ya go thusa go seka-seka mafoko a tsheko.

Re utlwile dikgosana mme jaanong re rata go utlwa mongwe le mongwe yo o fano kana **motlato o losiwa ke ditshoswane.**

806. **Molaya kgosi, o a bo a e itaela.**

Yo o gakololang kgosi go dirisa dikatlhologo tsa tshokamo, le ene o a di itirela.

Le mo leseng fela a nne a rute Mokgatla jaaka batho ba tshwarwa, gobane **molaya kgosi o a bo a e itaela.**

807. **Moledi ga a reediwe.**

Mafoko a motho yo o buang a etla a lela ka ntlha ya bothoko jo bo galakang pelo, ga a tsewetsia.

Moledi ga a reediwe eseng jalo matlhapa le dithogano tsa ba ba lelelang baswi go ka bo go tsenya bontsi melatung.

808. **Molefa ganwe, o lefa ka marapo.**

Yo o ratang go duela molato a o fetsa, a a dire thata a tle a bone go o duela.

Ka molato wa Majuta o njesetsa kgobelung, le fa ntswa ke humanegile, ke tla rekisa ga me gotlhe gore ke duele ka **molefa gangwe, o lefa ka marapo.**

809. **Moleleka kgama ya mariga, o e leleka a tshotse kobo.**

Ere o sena go tthagisiwa, o nne o ithokometse.

Jaaka ke go lomile tsebe jaana e se ka yare lefa o jele wa kgora wa lebala gore **moleleka kgama ya mariga, o e leleka a tshotse kobo.**

810. **Molelo o fisa baaori.**

Kgosi e otlhaya, e omanyane balatedi ba yone; Motho o jela monate golo, a bo a jele bothoko teng.

Ke tswa Matsieng mme ke fitlhetse go senyegile, **molelo o fisa baaori,** kgosi e omanyane bagakolodi.

811. **Molelo o timang, o timela go tla o tuka; o o kuelelang, o kuelelela go tla wa tima.**

Bangwe ba wa ba tsoge, ba bangwe ba kutlopologela go boa ba wela fa fatshe rure.

Gomotsegang, lo nne dipelo di thata, gobane **molelo o timang, o timela go tla wa tuka; o o kuelelang o kuelelela go tla wa tima.**

812. **Molelo wa Modimo ga o tingwe.**

Thato ya Modimo ga e ka ke ya senngwa ke sepe.

Molelo wa Modimo ga o tingwe mme lefa basupi ba ka leka go mpega molato o o se yong, ke tla fenywa.

813. **Molelo wa tladi o tingwa ke o mongwe.**

Bogoma, bosilo le boganka, di fedisiwa ke kwatlhao e e botlhoko.

Mafoko a tlhaselo le titeo ya dintho a tlhamaletse sentle mme ka **molelo wa tladi o tingwa ke o mongwe**, mosekisiwa o atlholelwa titeo.

814. **Moleta ngwedi, o leta lefifi.**

Go nna o beela tiro letsatsi le le latelang go diela rure.

Botlhale ke go dira ditiro le go di fetsa eseng go di beela ka moso gonne **moleta ngwedi, o leta lefifi.**

815. **Moloi ga mmala.**

Ga go na matshwao a a farologanyang batho gore a ba siame kana nnyaa.

Ke lo tsamaisa sentle ka le le reng, "Lo nne lo tlhaga-fetse, lo ikefile mo babeng ba lona" ka gobo **moloi ga mmala.**

816. **Molomo o bina, o a bo o roga o mongwe.**

Yo o jang, o ntsha ba bangwe pelo.

Ke rile ka fa **molomo o bina, o a bo a roga o mongwe**, ka romela bana koo go go tlišetsa maphutse a ke a fodileng thata.

817. **Molomo o tlola noka e tletse.**

Ka molomo motho a ka ipalela dilo tse a ka di dirang ntswa a se ka ke a di dira.

Mofoko a gagwe a tshwanetse go fokiswa phefo ga itsiwe fa **molomo o tlola noka e tletse** fela jaaka matlho.

818. **Monaiwa ga na tsala.**

Motlhoki o bifelwa ke botlhe.

Jaaka fa re itse gore **monaiwa ga na tsala**, erile Jakoba a goroga a le makgasa ga tlhokafala yo o ka mo nayang borobalo.

819. **Monaya se, ke moja se.**

Fa o na le go salelwa ke sengwe, o ka nna wa abela ba bangwe.

Malome ga a na dinku tse a ka di lo tlhabisang, **kana ga twe monaya se, ke moja se.**

820. **Mong wa molao, ga a o itse.**

Molao o tlolwa le ke batlhommi ba one.

Re phuthegile go tla go reetsa tsheko e e thata ka gobo e senola gore **mong wa molao, ga a o itse** ka e le fa o robilwe ke kgosi.

821. **Mong wa thipa ga ke mo lebale, ke lebala mmesi.**

Fa motho a go adimile thipana e re o e busa, e boe le nama; go tima mmesi ke molato o monnye mo go o.

Thipana ya goga ke eo le setokana sa nama se se kayang gore **mong wa-thipa ga ke mo lebale, ke lebala mmesi.**

822. **Monna a sa yeng letsholo la mong gae, le ene ga a nke a ya la gagwe.**

Motho o thusa yo a tleng a mo thuse.

Fa e ne ese gore **monna o sa yeng letsholo la mong gae, le ene ga a nke a ya la gagwe**, nka bo ke sa ye go go thusa go reka mmotokara.

823. **Monna a se na kgomo mosimane.**

Monna yo o se keng a disa dikgomo o fiwa dinama tsa basimane.

Mo feng lebetse le makgwafo eseng mokoto, nama ya banna, **monna a se na kgomo mosimane.**

824. **Monna ga ipolele, o bolelwa ke ba bangwe.**

Mogale ga ipoke, o bokwa ke megajane.

Makolwane a ga Thamaga erile a sena go utlwa Gomilo a bolela pelokgale ya gagwe ba khutsa ba re, **monna ga ipolele, o bolelwa ke ba bangwe.**

825. **Monna o nkgang, o nkgale le ditsagagwe.**

Fa o tlhoile motho, o ile le dilo tsotlhe tsa gagwe.

Tswaa o tsamaya, o lese gore o ntlhoile wa nwa mašwi a dikgomo tsa me, wa ja mo masimong a me gobane **monna o nkgang, o nkgale le ditsagagwe.**

826. **Monna thekelele theko ya marumo, e a re a re thee, a be a ile.**

Mosadi o tshwanetse go tlhokomela lerato la monna wa gagwe.

Dibui tsotlhe kwa lenyalong di laile Salane ka go re **monna thekelele, theko ya marumo, e a re a re thee, a be a ile,** le gore a mo tlamele.

827. **Monnyennyane ga simololelwe, o tle a kgotle mogolo a fatlhwe.**

Se nne wa rumola monnao, a tloga a go roga.

Kgang e e isitseng bana ba ga Kgosisidintsi kwa kgotleng maabane ke e e rutang gore **monnyennyane ga simololelwe, o tle a kgotle mogolo a fatlhwe.**

828. **Montsamaisa bosigo ke mo rata bo sele.**

Yo o nkemang nokeng ke le mathateng, ke mo leboga segolo fa ke setse ke falotse.

Erile mme a mpatelela go tsena sekwele ka gopola gore ga a nthate, mme gompiano ke mmita **montsamaisa bosigo, ke mo rata bo sele.**

829. **Monwana ga o ke o itshupa.**

Motho ga ka ke a ipega molato, o o bonwa ke ba bangwe.

Ga re le se ka la nyatsa mosekisiwa fa a sa ipone molato ka **monwana ga o ke o itshupa.**

830. **Monwana wa tlala, o omela kobong.**

Mo dipakeng tsa tlala, go apewa bosigo fela.

Bana ba ne ba tlhagisiwa gore ba tlhokomele dijo ka go apaa go robetswe ga twe, **monwana wa tlala, o omela kobong.**

831. **Mootla mokoduane, ga se moja sebate.**

Motho yo o tlamelang selo gantsi ga se sole mosola.

Ba lema mabele, ba a tlhagolela, ba a roba mme yare jaaka go twe **mootla mokoduane, ga se moja sebate**, ba huduga ka lemaramara, ba a sia foo.

832. **Mopalami tshwene, ga lebale go wa.**

O se ka wa tlhomamisa gore ga o ka ke wa dira diphoso.

Ke botlhale go nna o ntse o itlhatlhoba gonne **mopalami tshwene, ga lebale go wa.**

833. **Moporofeta ga na tlotlo mo ga gabo.**

Modiri o bakwa bogolo ke baditšhaba gona le ba ga gabo.

Ntsalake o itlhophetse go dira mo gare ga Bangwaketse gona le mo Bakweneng ka gobane **moporofeta ga na tlotlo mo ga gabo.**

834. **Morakana moša, ga o lapise.**

Pelo e tlhokomela selo se seša go feta se segologolo.

Ka a ne a tshedile dingwaga a dira a ntse fa fatshe, jaanong o tlhagafetse thekiso ya dilwana ka ke **morakana moša, ga o lapise.**

835. **Morama go jewa o o phunye gileng.**

Leruo go jewa la lesilo e re le fedile le phatlalalelwe.

Ba rile ba sena gore **morama go jewa o o phunye gileng** ba ya go itsalanya le mosetsana yo o swetsweng ke batsadi ba bahumi.

836. **More go a lafao o botlhoko.**

Kwatlhao e e botlhoko e bakisa moleofi ka pele.

Yare ka a itse gore **more ga alafa o o botlhoko**, a tsholetsa letsogo gore thupa e mo utlwalele.

837. **More o palangwa ka legotlho.**

Ga go a siama go potlakela go dira dilo.

Ngwana wa monna yo o 'kobo dikhutshwane o tshwa-netse go itse fa **more o palangwa ka legotlho** mme a lesa go itekatekanya le bana ba bahumi.

838. **More go tsena wa legare.**

Setlhare se tsena mading fa go itlhabiwa ka sone **gongwe** Molao go obamelwa o o botlhoko.

Ngaka e ganne go ba tlhapisa fela ya lwela go ba phatsa e ntse e re **more go tsena wa legare**.

839. **More wa dintsi ke ntwa.**

Fa o sa batle go tshwenngwa ke dintsi, rapelela gore ntwa e gape dikgomo tsotlhe.

Fa di leng dintsi teng dikgomo, dintsi ga di tlhokwe mo ebileng go twe **more wa dintsi ke ntwa**.

840. **More wa gole o etšwa (epiwa) ka motlha wa 'tsholo.**

Tiro e o neng o sa bolo go nna o e beela fa thoko, go botoka go simolola ka yone mogang o neilweng e nngwe.

Ga twe ke ye go lema mme ke tla simolola ka go tlhoma matlo a jaaka go twe **more wa gole o etšwa (epiwa) ka motlha wa 'tsholo**.

841. **More wa mafoko ke go buiwa.**

Komano e fediwa ke batho go bua ba lebaganye.

Go ngalelana, go tshwarana ka dipelo, go ilana le go tlhoana ga go thuse, **more wa mafoko ke go buiwa**.

842. **Moreko ga o ithekolole.**

Tshiamo duelwa ka tshiamo.

Wa ntirela molemo, wa nkagela ntlo ke lwala, mme gompieno ke go rekela dikoloi gonne **moreko ga o itheko-lole**.

843. **Morobela o sa thubegeng ke wa lentswe, wa motho o a thubega.**

Motho o senyegelwa ke botshelo gabonolo gona le lejwe.

Tlamelang matshelo a lona, bana ba me, gonne **morobela o sa thubegeng ke wa lentswe, wa motho o a thubega.**

844. **Moroka o sita ka leru.**

Modira pula o dumelwa go bonwa maru a palame.

Re lapisitswe ke go utlwa dingaka tse di bolelang nonofo ya tsone mme re batla go bona dikai ka **moroka o sita ka leru.**

845. **Moroto wa o esi, ga o ke o ela.**

Bosupi gongwe mafoko a motho a le nosi ga a bokete.

Le ntswa re bonye kotsi e direga rotlhe, ke tshwanelo gore rotlhe re ye go naya bosupi gonne **moroto wa o esi, ga o ke o ela.**

846. **Morwa o bonye none, none ya bona Morwa.**

Ba lemoganye maikutlo, motsietsi le motsiediwa.

Morago ga go ntshana se se mo 'inong, ba tlhoanye sa ntša le katse gobane **Morwa o bonye none, none ya bona Morwa.**

847. **Morwa o hula ka toba (motswi o o seng bogale).**

O bua a ithamaka go iphalotsa mme ga go thuse.

Bosupi ba ga Mareko bo a utlwala, bo tlhamaletse, fa e le ntsalake, Kgobati, **Morwa o hula ka toba**, rure rure.

848. **Mosadi ga jewe matlho ese kgomo.**

Mosadi ga tseelwe bontle fela, o tseelwa go aga motse.

Mosadi ga jewe matlho ese kgomo, o tseelwa go tla go kopanya ditshika a godisa bana.

849. **Mosadi ga tswe Borwa ese phefo.**

Yo o yang kgakala go senka mosadi, o batla go tsietsa gongwe go tsiediwa.

E se ka yare o senka mosadi wa leba ntlheng ya Borwa, o lebe Bokone, gonne **mosadi ga tswe Borwa ese phefo.**

850. **Mosadi mooka o o nyang le motshegare.**

Fa mosadi a le mo gae, batho ga ba tlhokwe fa ga gagwe.

Ke ntse ke sa tlholwe ke ope mo matlotleng mme jaa-nong go a tlala fa e sa leng mosadi a goroga gonne **mosadi mooka o o nyang le motshegare.**

851. **Mosadi mookana, o nya mariga.**

Basadi ba itse go loga mano fa banna ba eme tlhogo.

Erile ba le mo tlaleng e e maswe yare ka go twe **mosadi mookana o nya mariga**, ba tshogana ka go fitlha mabele a a neng a fitlhlwe ke Mmatlou go kgorwa.

852. **Mosadi ntša, o okwa ka lerapo.**

Ke tshwanelo go fa le go apesa mosadi.

Rotlhe re kgatlhilwe ke mafoko a ga rre Sedumedi fa a laya monnawe ka go re, **mosadi ntša, o okwa ka lerapo.**

853. **Mosadi o lotlhanya metse.**

Go sa utlwaneng ga basadi go dira dintwa; dikomano tse dintsi di simologa kwa basading.

Mosadi ke senatla se segolo se se agang magae, gape **mosadi o lotlhanya metse.**

854. **Mosadi (monna) tshwene o jewa mabogo.**

Tshwanelo ya mosadi (monna) ke go direla bantlo ya gagwe.

Mogologolo o rile, mafura a ngwana ke go rongwa gape o rile **mosadi (monna) tshwene o jewa mabogo.**

855. **Mosadi yo o maswe, letlotlo la ga mogatse.**

Mosadi yo o maswe o ratwa fela ke monna wa gagwe.

Nkgonne o dirile sentle go tsaya Gasewame lefa a se montle gonne **mosadi yo o maswe, letlotlo la ga mogatse.**

856. **Mosalagae, molelo o se time.**

Motho yo o tlhogetsweng le legae o tshwanetse go tlhokomela batho botlhe bogolo basadi le bana ba ba setseeng nae.

Erile Basonoko a bolola go ya Ntweng ya Jeremane a laela monnawe a re, **mosalagae, molelo o se time**, a re a mo tlhokomelela bana.

857. **Mosebi o kgaoganya ditsala.**

Motho yo o leleme o lotlhanya batho ba ba utlwanang.

Motho yo o buang phatlalatsa le batho batlhe o oketsa botsala ba bone, **mosebi o kgaoganya ditsala**.

858. **Moseka phofu ya 'bo ga iteke go swa lentswe.**

Motho o tshwanetse go bua kaga selo sa gagwe go fitlhela a se bona.

Ke sa tlile go tsenya gape mafoko a selepe sa me se se tserweng ke Ramhinyana ka go twe **moseka phofu ya gabo ga iteke go swa lentswe**.

859. **Moseki ga itse kgosi.**

Moseki a ka nna a sekisa kgosi.

Dikgomo tsa ga Mmabatho di ntshenyeditse mabele mo go maswe mme ka go twe **moseki ga itse kgosi**, ke tlile go e pega mo kgotleng.

860. **Mosele wa pula o epiwa e ise e ne.**

Go botoka go nna o ipaakantse nako e sa le teng.

Ka **mosele wa pula o epiwa e ise e ne**, re tla reka dipeo, re baakanye megoma gore re tle re itse go hudugela kwa masimo fa e re ruthu.

861. **Mosimane a leofile, o lefa ka kgomo e nkgwe.**

Tefo ya mosimane ke go emela dithupa tsa go kgwatha.

O dirile molato, o ikitse o se na sepe jalo ke go atlholela titeo gobane **mosimane a leofile, o lefa ka kgomo e nkgwe**.

862. **Mosima o o duleng kgomo, ga o ke o thijwa ke bobi.**

Fa monna a go atswa ka kgomo, le wena o tshwanelwa ke go mo naya e nngwe.

Malome o mphile pitse ele mme ka go twe **mosima o o duleng kgomo ga o ke o thijwa ke bobi**, le nna ke mo naya e.

863. **Mosimane wa gae ga a na lebelo.**

Moporofita ga a na tlotlo mo ga gabo.

Nna ke go gakolola go dira kwa ditšhabeng kwa go leng kgakala le diphufa tsa legae ka ebile go twe **mosimane wa gae ga a na lebelo**.

864. **Mosimane wa kgosing, kgosi.**

Moemela kgosi ke moka kgosi.

O itumele ka gobo kgosi Mokgosi a go tlhophile go tswa mosimane wa kgosing, gobane **mosimane wa kgosing, kgosi**.

865. **Mosito wa phuti e tona o tsosiwa ke wa phuti e nnye.**

Motsadi o itshwara ka thata go direla ngwana fa ngwana le ene a dira ka thata.

Ka **mosito wa phuti e tona o tsosiwa ke wa phuti e nnye**, erile go boneng ngwana wa gagwe a tlhoafaletse thuto, Segola, a berekela go mo ruta.

866. **Mosito wa phuti o tsosiwa ka o o letseng.**

Motho yo erileng a leofile a itshwarelwa, e yare mogang a leofileng gape a otlhaelwe diteofo tsoopedi.

O ne a utswa a itshwarelwa mme ka a utswile gape, ke mo otlhaela dipaka tsoopedi: **mosito wa phuti o tsosiwa ka o o letseng**.

867. **Mositwa ga tsewele nageng.**

Motho ga e re a sitilwe ke mafoko mme a nyadiwa, a ngale.

Motho fa a tlhotswe ke puo o a ineela; **mositwa ga tswele nageng, kgarebe.**

868. **Moswang wa tlou e tona, o fatakwa ke dikhukhu tsotlhe.**

Boswa jwa motho yo motona bo ijelwa ke mang le mang.

A swa Kgosidintsi wa mohumi a sia dikgomo di saila le melapo ya Kgalagadi mme Bakwena ba ikhumisa ka tsone ka **moswang wa tlou e tona, o fatakwa ke dikhukhu tsotlhe.**

869. **Moswela ga gabo ga jewe, o tshwana le moswela Matebeleng.**

Lebitla la ngwana wa monna le gongwe le gongwe.

O nne kwa Rhodesia o iperekele botshelo, o se reetse ba ba reng o tle gae gonne **moswela ga gabo ga jewe, o tshwana le moswela Matebeleng.**

870. **Motho ga iphetse ese naga.**

Mongwe le mongwe o tlhoka thuso ya ba bangwe.

Lefa o ka huma jang, madi le leruo, o tla nna o batla thuso ya batho ba bangwe: **motho ga iphetse ese naga.**

871. **Motho ga itsiwe, ese naga.**

Ga go na ope yo o ka itseng boteng ba pelo ya yo mongwe.

Ka a ntsieditse ke sena go mo ikanya mo go kana, ke a dumela gore **motho ga itsiwe, ese naga.**

872. **Motho ga a tlale ese noka.**

Motho a ka dira gongwe a tsamaya mo puleng mme a se ka a ba a tlala metsi jaaka noka.

Pula e a na mme re tla e ralala fela ka gonne **motho ga tlale ese noka.**

873. **Motho ga tsofale ka lebelo jaaka mmutla.**

Motho ga kgone go sia le naga a re o tshaba molao gonne kwa morago o tle a tshwarwe.

Go botoka go duela lekgetho gona le go le tila gonne
motho ga a tsosale ka lebelo jaaka mmutla.

874. Motho ke motho ka ba bangwe.

Se motho a leng sone o se dirilwe ke go tshela le ba bangwe.

Motho ga nne a le nosi boo ledimo; **motho ke motho ka ba bangwe.**

875. Motho kgole ya pula, o bošwa a bofologa.

Motho phologolo ya phethekgane e e fetogelang maikaelelo a yone go sa tse sepe.

Lefa o jele o kgotshe, o se ikanye basupi ka mowa wa gago otlhe gonne **motho kgole ya pula, o bošwa a bofologa.**

876. Motho noga, o tsamaya ka mala.

Motho o dira thata fa a kgotshe ebile ga a ka ke a tshela kwa ntle ga dijo.

Fang badiri dijo le ba sieleng mašwi gore ba tle ba reme thata ka gobane **motho noga, o tsamaya ka mala.**

877. Motho ntsi, o okwa ke boladu

Kwa go leng dijo go kgobokanelwa ke batho, jaaka dintsi di okwa ke boladu.

Fa o le bohula, o tla phatlalalelwa ke batho, mme fa o le pelo, ba tla go kgobokanela gonne **motho ntsi, o okwa ke boladu.**

878. Motho o jela monate golo, a bo a jele botlhoko teng.

Malatsi ga tlhabe ka go tshwana.

Jaaka Setshumpa a busa mme a tshwere batho ba bangwe maswe jaana, le tle le boneng fa lefatshe le mo tlhanogela; **motho o jela monate golo, a bo a jele botlhoko teng.**

879. **Motho o kile a kgaola yo mongwe letsogo.**

Fa o leka go golafatsa yo mongwe, fa gongwe go ikgolafatsa wena ka wesi.

Motho o kile a kgaola yo mongwe letsogo, a wela mo pitsing ka tshoganyetso mme yo a utlwileng go goa ga gagwe ya bo e le yo a se nang letsogo mme a palelwa ke go mo thusa.

880. **Motho o lebogwa a sule.**

Kwa phitlong ya motho ditiro tsa gagwe tse di molemo di boelwa go gaisa tsa bosula.

O re diretse dilo tse dikgolo di le dintsi mme ga re nke re go leboga o re utlwa gonne **motho o lebogwa a sule.**

881. **Motho o pelo pedi, ga a pelo nngwe fela.**

Motho o a gakala, a tloge a ithapele a buse pelo.

Ga se botshelo go gakalela rure o le motho yo motona; kana **motho o pelo pedi, ga a pelo nngwe fela.**

882. **Motho phofu, o a ganelwa.**

Motho, feela jaaka phologolo e tona, a ka sekwa, ga ganetsanwa ka ene.

Motho ke phologolo e e gakgamatsang, o botlhale, o na le go ithuta, mme gape, **motho phofu, o a ganelwa.**

883. **Motho tlou, o losiwa gotlhe.**

Bolwetsi ba motho bo kgonwa ke go bilediwa dingaka tse dintsi.

Fa bolwetsi bo golela kwa pele mongwe a gakolola gore dingaka di phuthwe di bo leke **gonne motho tlou, o losiwa gotlhe.**

884. **Mothudi ga na thipa.**

Modiri ga atise go itirela sepe.

Ke kgakgamatso go fitlhela mo botshelong gore moroka ditlhako o rwala makgasa, moruledi o nna sentlhageng le **mothudi ga na thipa.**

885. **Motlhakana go ša o o itlhatlhatlelang.**

Phokojwe go ja yo o diretsenyana.

Fa o sa eme wa setla, wa ikapeela, o tla bolawa ke tlala;
motlhakana go ša o o itlhatlhatlelang.

886. **Motlhapisa pudi ngolwana, ga se mogami wa yone.**

Khumo e o e kokotletsang, e kokotlelediwa ba bangwe;
Se o se jwalang, se rojwa ke ba bangwe; Kobo e o e rokan, e aparwa ke ba bangwe.

Le malome o sule a sena go thubaka a aga ntlo e e boitshegang jaaka go twe **motlhapisa pudi ngolwana ga se mogami wa yone.**

887. **Motlha wa nama, ga o nke o nna mohibidu.**

Dilo tse dintsi di diragala go sa itse ope.

Mosadi wa motlholagadi o dumedisitse ngwana wa gagwe a ya tirong ka mafoko a a nametsang pelo, a a nono-tshang tsholofelo ya khumo ebong gore **motlha wa nama, ga o nke o nna mohibidu.**

888. **Motlhodi wa motho, o gaisa wa ting.**

Motho yo o basula, o bofefo go senya ba bangwe.

Lekgowa le lelekile modiredi yo o bosula ka le le reng **motlhodi wa motho, o gaisa wa ting.**

889. **Motlhoka sa gagwe, ke moka a suleng.**

Fela jaaka moswi, mohumanegi ga a na boitira sepe.

Fa a sena go nna fa gare ga mafura jaaka philo a humanega a ba a epa ka tlhogo mme a simolola go ithuta gore **motlhoka sa gagwe ke moka a suleng.**

890. **Motsadi mooka, o nya maroku.**

Motsadi o fepa bana ba gagwe lefa go sa itsiwe kwa a tsayang dijo teng.

Ka ntlha ya le le reng **motsadi mooka, o nya maroku,** bana ba tlwaetse go kopa le dilo tse ba itseng fa di se yo kwa ga bone.

891. **Motsamai o ja noga.**

Fa o le leetong o je sengwe le sengwe se o se phumusediwang.

Motho ga ere a le leetong akgethe dijo tsa gagwe ka a sa itse kwa a tla lalang teng—**motsamai o ja noga.**

892. **Motse o lwapeng.**

Mosadi ke ene moaga legae.

Ba nanoga ba sena go itisa sebakanyana fa kgotleng, ba boela lwapeng bontsing ka **motse o lwapeng.**

893. **Motse o se nang makolwane, legora la one ga le yo.**

Motse o o se nang makau go o na basireletsi (batlhabanedi).

Yare banna le basimane le makolwane go ile Ntweng ya Lefatshe ya Bobedi, basadi ba sala poifong ya go re **motse o se nang makolwane, legora la one ga le yo.**

894. **Motse pholo e tona, setlhotsa sa one ga nke se fola.**

Motse o o kileng wa kgoberega, ga o nke o tlhola o siama.

Erile morago ga mofereferere wa motse wa Gabane, bangwe ba re o fudusediwe kwa Phaphane gonne **motse pholo e tona, setlhotsa sa one ga se ke se fola.**

895. **Motshega kgarebane, ke ene motsei wa gagwe.**

Se pelo e simololang e sa se rate, e tle fa gongwe e boe e se rate.

Erile mosimane wa ga nnake a gana go tsaya ngwanyana wa tsala ya me ka go re ga a mo rate mongwe a mo gakolola gore **motshega kgarebane, ke ene motsei wa gagwe.**

896. **Motshegare, mfolo (mofolo).**

Bolwetsi bo tota bosigo, motshegare bo fokotsege.

Go tsogilwe mme ga go a tsogwa ka bosigong ke bolwetsigadi, mme **motshegare, mfolo (mofolo).**

897. **Motshegela lehuma, o a bo a le itshela.**

Yo o tshegang mohumanegi o itlholela go humanega.

Lefa ebile go rile'ng, o se ka wa tshega ka bahumanegi go bane ga tse **motshegela lehuma, o a bo a le itshegela.**

898. **Motshitshi go gama o mmotlana, o montsi o a lebatsana.**

Batho ba le babotlana ba dira ka thata yotlhe, ba le bantsi, ba a kobakobana (lebalebana).

O rometse dipane di le some fela kwa tshimong ka go lemoga gore **motshitshi go gama o mmotlana, o montsi o a lebatsana.**

899. **Motshola bose ga sepele, o sia go dutladutla.**

Motho wa botlhokwa ga tshwanele go tsamaya, o tshwanela go nna a direla ba bangwe molemo.

Motlhang morutabana a neng a tswa motse wa Makeleketla, a lelelwa ke dikete tsa batho ba kanya tshiamo ya gagwe: **motshola bose ga sepele, o sia go dutladutla.**

900. **Motshwareledi wa bogosi ga a tlhophiwe, o tlhophiwa ke go tsalwa ga gagwe.**

Borangwana a kgosi ba ka ema maemong a yone fela ka go letelana ga bone ka tsalo.

Erile go tse go bewa Mositaphala mo bogosing Bahrutshe bone ba supa Suping ba re **motshwareledi wa bogosi ga a tlhophiwe, o tlhophiwa ke go tsalwa ga gagwe.**

901. **Motsomi o jela segoleng.**

Motsomi yo mogotlha wa gagwe o tshwarang ke yo o bofang thata gore go se falole phologolo epe.

Modulagae ga tlhoko le go bofa, mme **motsomi o jela segoleng.**

902. **Motswa kgomo ga se lesilo.**

Motho yo o tlhabisang modiro, o solofetse gore ka moso le ene a tlhabisiwe gongwe a abelwe serwe kwa modirong.

Le se lebale gore **motswa kgomo ga se lesilo** mme le segele Nakedi nama e ntle ya sehuba.

903. **Moutla kgola ya bobbe, o a bo a e iteela wabo.**

Yo o ipapaletseng, o bapaletse ba ga gabo.

Yare a iteilwe ke lehuma la Kapa a gopola monnawe kwa Teemaneng le khumo e a tumileng kaga yone nime a ya teng ka le le reng **moutla kgola ya bobbe, o a bo a e iteela wabo.**

904. **Moutla kgola ya tlaleng, o e lebisa babo.**

Dinakong tsa ditlala le mathata motho o kgaogana se a se bonang le wa ga gabo.

Ka re le tlaleng ya bojadikatana, ke go romela mabele-nyana ke ao jaaka go twe **moutla kgola ya tlaleng, o e lebisa babo.**

905. **Moya goleele, o lefiwa ka marapo.**

Motho a ka lwala thata a ba a sala a le marapo fela, mme a *loga a fola.

Re se ka ra mo tlhoboga, bagaetsho, lefa a lwetse go ya go boa kwa teng gonne **moya goleele o lefiwa ka marapo.**

906. **Moyakgotla ga a lelekwe.**

Motho ga ere a tlile go ikuela kgosing a lelekwe, gongwe a tlile ka ngongorego.

Lefa phuthego e bileditswe se sele, tsamaya o fete o tshenye tsheko ya gago mme ga go ope o tla reng sepe ka gobo **moyakgotla ga a lelekwe.**

907. **Mpa thotobolo, e olela gotlhe.**

Dijo tsa mefuta e e farologanyeng ga di bolae lefa di tlhakanyeditswe mpeng.

Nama ke e, le bojalwa, le maswi, le bogobe, jang lo kgore lo tle lo dire ka thata: **mpa thotobolo, e olela gotlhe.**

908. **Mpepi e a ipelegisiwa.**

Go thusiwa yo o ithusang.

Ka **mpepi e ipelegisiwa**, erile rre a sena go ntshwaela moraka le nna ka reka dikgomo tse dingwe go tlatseletsa.

909. **Mphampha e a lapisa, motho o kgonwa ke se' sa 'gwe.**

Lesa go ikanya thuso ya ba bangwe, o itirele.

Morago ga go adima dipholo tsa go lema mo ditshikeng tsa gagwe, a lemoga gore **mphampha e a lapisa, motho o kgonwa ke se' sa 'gwe**, ke a ithekela dipelesa.

910. **Mpotlwane wa go potla tsa ba bangwe fela, tsa 'bo di sa potlwe ke ope.**

Motho yo o ratang go fiwa ene a timana thata.

Batho ba bohula re a ba bona; fa ele Radikatse ene, ke **mpotlwane wa go potla tsa ba bangwe fela, tsa 'bo di sa potlwe ke ope.**

911. **Mutlwa o tlhabela bonyaneng.**

Lesiela le tshwanetse go tsaya mosadi le sa le lennye.

Jaaka o setse o le mongwe mo lefatshing jaana, kgakolola ya nnete ke gore o tseye; kana **mutlwa o tlhabela bonyaneng.**

912. **Mutlwa wa noko, o rotolwa ke o mongwe.**

Mafoko a a fitlwilweng, a ntshiwa ke a mangwe.

Ke ne ke sa rate go bua mafoko a magolo a a sa ttholeng a buiwa mme ka **mutlwa wa noko o rotolwa ke o mongwe**, ke tla a tlhagisa.

N

913. **Naana ya ngaka, ke mpa.**

Se ngaka e se lebileng ke go kgora.

Naana ya ngaka, ke mpa, eseng go fodisa molwetsi, eseng jalo e ka bo e sa tlhwaafalele go tlhaba.

914. **Naga e se na khudu tlou, bolebeta ba a bo ba ipeile naga.**

Motse o o se nang kgosi o tlala dikomano.

Dintwa le dikomano le dipelaelo tse dintsi di bakwa ke go bo kgosi e se yo—**naga e se na khudu tlou, bolebeta ba a bo ba ipeile naga.**

915. **Naga ga e falalwe bogogo, ditau di tla di bolaya.**

Fa diphologolo tsotlhe di ka bolawa, ditau di ka tlhasela batho tsa ba ja.

Polao ya diphologolo e ilelwa ke molao ka kitso ya gore **naga ga e falalwe bogogo, ditau di tla di bolaya.**

916. **Naga ya kgomo, ga e robale.**

Kwa go leng khumo le botshelo go saila baba.

Fa e sale bogologolo Batswana ba ne ba dumeletswe go ithekela ditlhobolo ka go itsiwe gore **naga ya kgomo, ga e robale**, mme go sireletswa leruo.

917. **Nako kgolo, e sa le eno.**

Go sa ntse go letilwe le jaanong.

Go sa le go rongwa mosimane kwa sepateleng go ya go bitsa ngaka, **nako kgolo e sale eno**, ebile go a phatlalalwa.

918. **Nama e beta ka lotha.**

Go botoka go dumela se o se bonyeng.

Nna ka re a re ye go bona motho yo go tweng o kwa kgolegelong mme o eletsa go bua nao; **nama e beta ka lotha**, ntsalaka.

919. **Nama e monate e ya go fela.**

Molemo le tshiamo ya motho go bolelwa a sule.

Rure **nama e monate e ya go fela** ka e le fa dibui di rorisa tshiamo ya ga Kgarimpana a sule.

920. **Nama tshitela, e thuba dipitsana.**

Nama e e budologang e butswa e phatlolaka dipitsana; se re bogologolo ba dire 'tiro tsa seša.

Tsamaiso ya ka fa mokgweng le molaong e itsiwe ke banna bagolo, ya makolwane **ke nama tshitela, e thuba dipitsana.**

921. **Nama ya nku e tona, ga e itukulwe.**

Bana ba rata go tshela botshelo jo bontle jwa bagolo ba bone.

Le ka dula kwa Gauteng, kwa Kapa, kwa Bai gongwe
kwa Bulawayo dingwaga tse dintsi, ga le nke le iphimole
segalona gonne **nama ya nku e tona, ga e itukulwe.**

922. **Namane ga e ke e rutwa letsele.**

Motsamai yo o lapileng thata e a re a lebela legae a
nanose dinao.

Tshwenyana ga e rutwe go palama le **namane ga e ke
e rutwa letsele.**

923. **Ngaka e a re e tlhotswe, go alafe ngakana.**

Fa setlhare se palelwa ke bolwetse, go lekwa ka se
sengwe.

Tlogelela monnao tshimo e e go paletseng a e leme ka
ngaka e a re e tlhotswe, go alafe ngakana.

924. **Ngaka e duelwa go beng.**

Ngaka ga e galale tuelo ya balosika lwa yone.

Lefa o rile o batla kgomo e tona, ke go duela ka namane
ele gobane go twe **ngaka e duelwa go beng.**

925. **Ngaka e rušwa go beng.**

Modiri o lebogwa le mo ga gabo.

Nna ke ngaka mme **ngaka e rušwa go beng;** ke kamoo
ke go batlang tuelo o le mme.

926. **Ngaka e sa šweng, e a eta.**

Ngaka ya mmannete e tsamaya le lefatshe e alafa.

Le ne le re le ntse le mpitsa le itse fa ke sa dule mo gae,
ke kgarakgatshega, gobane **ngaka e sa šweng e a eta.**

927. **Ngwana e a re a lelela bogwete, a bo newe.**

Motho yo o tshwenyang ka go rata go itaola, o tle a
lesiwe a iponele tsa boitaolo.

Yare morafe o sa bolo go ngakallana le morwakgosi ka
puo ya lenyalo, mongwe a re a lesiwe a tseye seratawakepelo
ya gagwe ka **ngwana e a re a lelela bogwete, a bo newe.**

928. **Ngwana e a re go lelela legodi, a le newe.**

Motho yo o phegelelang go dira selo se a se ileliwang, go botoka a lesiwe, a se dire.

Ke bogologolo a kganelwa a re o ya Teemaneng mme ekete a ka lesiwa a tsamaya gobane **ngwana e a re go lelela legodi, a le newe.**

929. **Ngwana ga se wa motho, ke wa batho.**

Ngwana o tshwanetse go tsaya taelo e e molemo go mongwe le mongwe.

Kwa ga rona **ngwana ga se wa motho, ke wa batho** gonne mongwe le mongwe a ka nna a mo roma.

930. **Ngwana lekuka, o a sokelwa.**

Popego e e rategang mo ngwaneng e diragatswa ke bagologolo go ya seoposengwe go mo godisa ka tshiamo.

Ngwana wa Setswana sa maloba o ne a tlotlile mogolo mongwe le mongwe ka ntlha ya molao o o reng **ngwana lekuka, o a sokelwa.**

931. **Ngwana o anywa mmaagwe a sule.**

Ngwana ga ke a lemoga lehuma le botlhoki ba motsadi wa gagwe.

Dithekwaneng o lelela go ya sekweleng sa bongaka mme ba ba reng a tsamaye ba re **ngwana o anywa mmaagwe a sule.**

932. **Ngwana o esi, ga ke a lapa.**

Ngwana yo o nosi o rongwa gongwe le gongwe.

Lefa o ise o itapolose mme mogologolo a re **ngwana o esi, ga ke a lapa**, mma ke go rome kwa morakeng wa me.

933. **Ngwana o itsiwe sereto ke mmaagwe.**

Ga a yo o ka itseng kaga popego ya ngwana go gaisa mmaagwe.

Barutabana ba tle ba ikgolege ba re ba itse botho le maitseo a bana go gaisa batho botlhe ntswa tota **ngwana a itsiwe sereto ke mmaagwe.**

934. **Ngwana o jelwe ke pelegi.**

Motho fa gongwe o senngwa ke bopelontle bo a bo dire lwang.

Ngwana wa kgosi yo o neng a tsetswe a siame gompieno go ka twe **o jelwe ke pelegi** ka bammoki ba mo tsentse boikgodiso.

935. **Ngwana o sa leleng, o swela tharing.**

Fa o sa ikuele o le bothateng, o tla bogela rure.

A Jakoba o na a sa itse gore **ngwana o sa leleng o swela tharing**, fa ere a imelwa ke melato ya ga moswi rraagwe a sa ipolelele batho?

936. **Ngwana o sa utlweng molao wa batsadi, o tla utlwa wa manong.**

Yo o sa reetseng batsadi, o tla utlwa ditaelo tsa baga-kolodi ba ba bosula.

Sebitola le Morake ba diragaletswe ke se re se buileng ngogotlola fa ba gana go reetsa bomalome, re re, **ngwana yo o sa utlweng molao, o tla utlwa wa manong.**

937. **Ngwana o tlhogo kgolo, o sira rraagwe.**

Bosula bo ngwana wa motho a bo dirang, bo senya bantlo ya gagwe leina.

Ga se gore basekisi ba utlwela wena morobamolao bothhoko mme ba tlhomogela rrago pelo ka gobo **ngwana o tlhogo kgolo o sira rraagwe.**

938. **Ngwana wa ga mme ga ke a mmolelelwa, ke mo utlwile ka bafeti batsela.**

Fa wa lesika la gago a sule gongwe a lwala thata, o utlwa mo mmelang wa gago, mme o mo thologele.

Ke tshoganyane ka ke phegoga go tla kwano kante ke tlosiwa ke kung ya **ngwana wa ga mme ga ke a mmolelelwa, ke mo utlwile ka bafeti batsela.**

939. Ngwana wa ga rangwane nnyala, 'kgomo di boele 'sakeng.

Masika fa a tseelana, dikgomo tsa bogadi ga di ruiwe ke ba eseng ba lesika.

Ngwanake wa kgarebe yo motona o tserwe kwa Morolong, yo nonnywe o dirile ngwana wa ga rangwane ntsa-ya 'kgomo di boele 'sakeng.

940. Ngwana wa ga rrago o a re go go abela moretlwa, o tle o o mo abele.

Fa mongwekawena a go fa sa gagwe, mo fe le wena se o ka se mo fang.

Ka erile maloba rakgadi a nthafela dinawa gompieno ke mo isetsa maphutshe ka go twe ngwana wa ga rrago e a re go go abela moretlwa, o tle o o mo abele.

941. Ngwana 'a mma, o anya nyetsana.

Leseana le le swetsweng ke mmaalo le diiwa ka letsele la mongwe wa lesika mme yo o sa amuseng.

Kwa ga rona ga ere ngwana a swetswe ke mmaagwe a mmeiswe botlolo; ngwana wa mma, o anywa nyetsana.

942. Ngwana wa mmolelelwa a sa utlwe, o thanya lomapo lo le tsebeng.

Yo ereng a tlhagisiwa, a subele menwana mo ditsebeng, o tla a phaphame nako e mo siile.

Metsamao ya ga Nakedi gare ga masigo ya mo tsenya teronkongo mo erileng a gotlha lefing a utlwiwa a re o dumetse gore ngwana wa mmolelelwa a sa utlwe, o thanya lomapo lo le tsebeng.

943. Ngwana wa monna, molao o o tsaya seolung.

Mosimane o ithuta kaga botshelo le mokgwa a disitse le ba bagolo.

Ga o nke o nna ngwana wa sepe ka o ne o sa le o tlhola o potologa mo lwapeng, o sa ye go disa, ntswa ngwana wa monna molao a o tsaya seolung.

944. **Ngwana wa monna, o swela fa pejana.**

Fa matshwenyego a gago a go imela, go botoka go ya tulong e nngwe.

A welwa ke ditsheko tsotlhe ba bangwe ba ba ba mo tthagisa gore a huduge ka le le reng, **ngwana wa monna o swela fa pejana.**

945. **Ngwana wa mosimane marapo a tlhaga.**

Monna a ka nna a swela gongwe le gongwe.

Kwa Ntweng ya Jeremane masole a ne a sa kgathalele gore a ka swela kae gonne a itse gore **ngwana wa mosimane marapo a tlhaga.**

946. **Ngwana wa mosimane o bolawa ke se a se jeleng.**

Yo o sa direng ka thata, ga a nke a nna le sepe.

Pele ba tshaba go tsena mo mosimeng, kwa morago ba gatelela dipelo ba ntse ba re, **ngwana wa mosimane o bolawa ke se a se jeleng.**

947. **Ngwana wa mosimane o swa a sikere thebe.**

Monna monwe le mongwe o tshwanetse go femela ga gabo.

Go ne go phethegetswe kwa lebatleng go thatafatsa dipelo tsa batlhabani go ntse go twe **ngwana wa mosimane o swa a sikere thebe.**

948. **Ngwana wa mosimane o tsaya molao mo kgotleng.**

Mosimane o ithuta ka go reetsa dikgang tsa banna.

Re fitlhetse rraagwe a mo omanyetsa go nna kwa lwapeng a bile a mo gopotsa gore **ngwana wa mosimane o tsaya molao mo kgotleng.**

949. **Ngwana wa motho ga a ipone selo se mo tlhogong.**

Batho ba bangwe ba bua thata ka mekgwa ya ba bangwe ya bone ba sa e bone.

Mareetsane o tletse lefufa mme o tlhola a bona le fufamo go ba bangwe; **ngwana wa motho ga a ipone, selo se mo tlhogong.**

950. **Ngwana wa ntlha ke yo o bogadi bo duleng pele.**

Mo manyalong a ka fa mokgweng go ntse jalo; fa batho ba babedi ba lwela go reka sengwe, yo o ntshang madi pele a ka se tsaya.

Ka le rata kgomo loobabedi, **ngwana wa ntlha ke yo o bogadi bo duleng pele.**

951. **Ngwana wa ntlha, molekane wa ga rraagwe.**

Ngwana yo o lebanywe ke ditiro tsa ga rraagwe jaaka go tlhokomela leruo la gagwe.

Ditiro tsa ga Ketshwerebothata, morwa Badisang, di supa rure gore **ngwana wa ntlha ke molekane wa ga rraagwe.**

952. **Ngwana wa setsenwa, go rogwa mmaagwe.**

Ngwana yo o mekgwa e maswe o gopodisa batho gore o ka ne a gotsitse batsadi ba gagwe.

Ngwana yo o bonolo o naya batsadi ba gagwe leina le lentlo, mme **ngwana wa setsenwa, go rogwa mmaagwe.**

953. **Ngwana wa tladi, o jela leratleng.**

Ngwana wa monna yo o bogale, otlhwaela go omanngwa.

Mmakeitsile a rapela ngwana wa gagwe yo o neng a re o tshabela bogale ba ga rraagwe kwa Teemaneng ka gore **ngwana wa tladi o jela leratleng.**

954. **Ngwana yo mogolo o tlhokwa kwa a le yong.**

Bantsi ba ba nang le bajaboswa, ba itshwanela le ba ba se nang nabo.

Mo malwapeng a mangwe, ngwana wa ntlha ke ene mmelegi wa motsadi, mo go a mangwe **ngwana yo mogolo o tlhokwa kwa a le yong.**

955. **Ngwana yo o bonya le yo o bonako, ke ba rata mmogo.**

Motho yo o dirang ka pela mme a le tlhoko o a ratega.

Bangwe ba rata yo o bonya, bangwe yo o bonako, mme nna **ngwana yo o bonya le yo o bonako, ke ba rata mmogo.**

956. **Ngwedi ga ke a tshega letsatsi a re le lesweu.**

Moleofi ga ka ke a kgalemelela ba bangwe go leofa.

Sekamotho yo o tlhogo e thata ga se ene a ka nkoma-nyetsang bothogo e thata ba me gonne **ngwedi ga ke a tshega letsatsi a re le lesweu.**

957. **Nkgodi go lelalwa yo o tshotseng.**

Batho ba mokanela motho yo o itsholetseng, yo a ba fepang a sa kgathale.

Ka re se na sepe, re phatlalalelwa ke batho, lona ka le humile, ba a le kgobokanela ka go twe **nkgodi go lelalwa yo o tshotseng.**

958. **Noga ga e ke e latelelwa mo mosimeng.**

Motho yo go lowang naye ga e re a tshabetse mo tlung gongwe motsing, a latelelwe, gonne kotsi e a ka e dirang ga e sekwe.

Dintha tsa gago di maswe mme o molato ka go latelela mongongoregelwa kwa ga gabo o ntse o itse gore **noga ga e ke e latelelwa mo mosimeng.**

959. **Noka e tlatswa ke dinokana.**

Nonofa ya motho e tswa mo thusong ya ba bangwe.

O na le bana ba ba mo direlang ditiro ke kamoo a lebegang a tswela pele—**noka e tlatswa ke dinokana.**

960. **Noka ga e itseye.**

Bana ba motho ga ba ka ke ba kgaogana gabonolo ka bosupi fa mafoko a ama mongwe wa bone.

Mo go direng **noka ga e itseye** lo thusitse go supa rure rure kwa tshimologo ya molato e leng teng.

961. **Nko ga e dupelele.**

Nko ga e ka ke ya thusa ope go itse se se builweng a se yo.

Re go bileditse gore kana **nko ga e dupelele** mme jaaka o ne o tsenye phuthego e e neng e amana le puo ya rona, re batla o re sebetse.

962. **Nonyane e nnye e e mo seatleng, e feta tse dintsi tse di fofang.**

Sennyennyane sa gago, se gaisa matlotlo a ba bangwe.

O se ka wa ba wa iteseletsa wa jela mo ganong; o ipee le madinyana o tle o ithekela ditsagago gonne **nonyane e nnye e e mo seatleng, e feta tse dintsi tse di fofang.**

963. **Ntlhomola mutlwa, ga se ntshega lenao.**

Go adima ga se go tseela rure.

Ke go kwalela mabapi le dijokwe le keetane tse ke di go adimeleng ka Seetebosigo mme di sa leng koo gore **ntlhomola mutla, ga se ntshega lenao.**

964. **Ntsi e okwa ke boladu.**

Batho ba rata go kgobokanela kwa ba tleng ba bone dijo teng.

Tsamaya, ngwanaka, o ye go re agela motse kwa ga Raditladi mme o se ka wa ba wa lebala fa **ntsi e okwa ke boladu**; o nne le seatla bathung.

965. **Ntša e bolawang ke mong wa yone, ga e na lebelo.**

Go bonolo gore kgosi, kgosana kgotsa moeteledipele a logele motho mano go mo pega molato.

Kwa kgotleng, mo motseng, le gotlhe, a ikefa mo go tlo leng melao mme yare ka **ntša e bolawang ke mong wa yone, e se na lebelo**, a ba a tla a tsena mo molatung.

966. **'Ntša ga e ke e loma mong wa yone.**

Motlhanka gongwe ngwana ga isetse rraagwe letsogo.

Ntša ga e ke e loma mong wa yone; ga ke itse fa e ka re ke go otlile ya nna wena mmolai wa me!

967. **Ntša go fiwa e e lelekang.**

Motho go thusiwa yo o itekang.

Fa o kwaraladitse dinala tsa botshwakga, o tla tingwa ke batho gonne **ntša go fiwa e e lelekang.**

968. **Ntša go fiwa teleki.**

Tlotlo e fiwa motho go ya ka fa a itshwereng ka teng.

Morutabana o dumedisitse bana ba ba tlogelang sekwele sa gagwe ka go ba kgothatsa gore ba dire thata **ntša go fiwa teleki.**

969. **Ntšanyana e bonwa mabotobotong.**

Ngwana o itshupa se a tle se tswang a sale monnye.

Erile Mmasebati a le monnye a bo a le tlhaga mme Mmagauta a le boroko mo ke ileng ka rata Mmasebati ka **ntšanyana e bonwa mabotobotong.**

970. **Ntšanyana e e sa bogoleng e tsewa ke phiri.**

Motho yo o sa ipueleleng a tlhwaafetse o latlhelgelwa ke ditshwanelo.

Fa pele ga Molaodi ya Kgaolo o tle o bue, o tswe mo dikgetheng, kana **ntšanyana e e sa bogoleng e tsewa ke phiri.**

971. **Ntšanyana ya maitaya-sebata, e bonelwa maralokong.**

Ngwana o itshupa mo tshamekong se a tla se tswang go goleng.

Ka ntšanyana ya maitaya-sebata e bonelwa maralokong, Matlhogojane a ratela ngwanyana wa ga Tamora go tla a tsewa ke mosimanyana wa gagwe.

972. **Ntšhe o tsentse lefetlho.**

Mongwe o dirile moferefere o mogolo.

Yare Maburu a Teransefala a sa ntse a itapolositse mo dintweng tsa bone le Bantsho, morongwa a tla go re **ntšhe o tsentse loferetlho kwa Koloni.**

O

973. **O budule morobe, mme magodi ga a sa o tlaka-tlakele.**

Matlotlo a lebaganye beng ba one fela.

Batsomi ba goroga kwa Dutlwe, teng-teng ga Kgalagadi, ba fitlhela khumo ya kgomo e saila le naga, **o budule morobe, mme magodi a sa o tlakatlakele.**

974. **O buelang dikgageng, magakabe a a mmona.**

Go thata gore mafoko a sephiri a se dutle a itsiwe.

Modulasetilo wa khuduthamaga ya bosigong boo, a tlhagisa dibui go diga mantswe a bile a tlatse ka go re **"o buelang dikgageng, magakabe a a mmona."**

975. **O foo, ke fano.**

Ke a go ikanela; ke a go tlhomamisetsa.

O foo, ke fano, ke tla dika ke rekile teraketara ya go lerna.

976. **O se ka wa epa tsela mahuti, wa nama wa wela ka one.**

Dikgopi tse o di beelang ba bangwe, di tla kgopa le wena.

Motho ga e re a tsamaya a senye ka go tsenya ba ba salang mewa ya tsogelelano ke kamoo go tleng go twe **o se kwa epa tsela mahuti, wa nama wa wela ka one.**

977. **O se ka wa ipelela mooka go nya, letlotlo le bokwa le le mpeng.**

O se bee kgopolo ya gago yotlhe mo go se o se solofeditsweng se ise se tsene mo seatleng.

Lesa go gana go nthekisetsa pitse ka masome a matlhaano a diponto a ke a go beileng pele fela ka gobo o solofeditswe a marataro ke Thukhwi; kana ga twe **o se ka wa ipelela mooka go nya, letlotlo le bokwa le le mpeng.**

P

978. **Pala gabedi, e sitile pala gangwe.**

Pele ga o dira selo akanya gantsi eseng gangwe fela.

Mosimane yo o ileng go gapa dipholo o laetswe thata gore di se tle di tlhabela, ka go gakololwa gore **pala gabedi, e sitile pala gangwe.**

979. **Peba go hulwa e e hularetseng.**

Motho yo o sa itlhomameleng mo direng tsa gagwe, o tsena mo matshwenyegong gabonolo.

Mokgalajwe a dumedisela lekolwane ka pelo e e botlhoko mme a le tlhagisa mabapi le baba ka go re **peba go hulwa e e hularetseng.**

980. **Peba go hulwa e e sekametseng (hularetseng).**

Se re o bonye sesolo wa se lesa.

Jaaka o neilwe gore o leme o tle o itemele jaana, o tle o itemele thata thata gobane **peba go hulwa e e sekame-tseng.**

981. **Pelesa e belega ka mpa.**

Motho o dira thata fa a jele a kgotshe.

Balemi ba dira ka thata mme jaaka **pelesa e belega ka mpa**, le bona fela ba jalo.

982. **Pelo e botlhoko, e ja mong wa yone.**

Yo o tlohang kwa ntle ga lebaka o jewa ke letswalo le bo le mo fetse.

Ka e le nnete gore **pelo e botlhoko e ja mong wa yone**, a fela a ba a nna mosesane ke go hutsafalela leso la ga mogolowe.

983. **Pelo e ja seipatilelo, sebatlelwa ga e se rate.**

Lerato la patelelo le gaisiwa ke la maitirelo.

Mmasekhukhu o ganne monna wa Kgatleng ka lentšwe le le tlhamaletseng la go re **pelo e ja seipatilelo, sebatlelwa ga e se rate.**

984. **Pelo ga e ile mmotlana.**

Le mohumanegi a ka nna a betwa ke pelo.

Erile mohumi a ntse a omanyana batlhanka ba gagwe mongwe wa bone a tenega a tsamaya ka **pelo ga e ile mmotlana.**

985. **Pelo kwa teng, phuti.**

Pelo, fela jaaka leitlho, e itse go balabala dilo e sa bua se se utlwalang.

Le mororo a didimetse motho, ga se gore o rile tu jaaka lejwe gonne **pelo kwa teng, phuti.**

986. **Pelo e latlha dinao.**

Keletso ya pelo e ka isa motho kgakala kgakala.

Fela ka keletso ya go bona Benoni le gobane **pelo e latlha dinao**, ba bolola Tshwane ka dinao ka mahube a 'naka tsa kgomo.

987. **Pelo e latlha mmele.**

Motsefe gongwe molwetsi o tle a akanye gore a ka dira gotlhe jaaka yo o itekanetseng.

Baoki, ka go thaloganya fa **pelo e latlha mmele**, ba gana gore molwetsi a tsamaye a le nosi ka dinao go ya Thaba Bosigo.

988. **Pelo e sa ye phufa, selo e a bo e se sa yone.**

Yo o sa kgathegeng go sireletsa selo, e a bo e se sa gagwe.

Yare moatlhodi a re ngwana a sengwe ka thipa ka bogare, wa ntlha a dumela, wa bobedi a gana mme moatlhodi a mo neela wa bobedi a re, **pelo e sa ye phufa, selo e a bo e bo e se sa yone.**

989. **Peloga e na khutsana.**

Le khutsana fa e kgopisiwa, e a kgotšwa.

Yare ka **pelo ga e na khutsana**, ya mmeta ya ba ya ne ekete a ka gonoga fa a bona go lelekwa malomaagwe.

990. **Pelonomi (Pelontle) e bolaile mmamasiloanoke.**

Go direla batho molemo thata thata go a bolaya.

E se re o nna pelonomi (pelontle) wa fetelela gonne ditsong tsa Setswana ga twe **pelonomi (pelontle) e bolaile mmamasiloanoke.**

991. **Pelo potsane, e golegwa ke motho.**

Pelo e itse go rapelwa ke mong wa yone.

O se tlogele pelo ya gago go eletsa sengwe le sengwe, o e.
laole, gobane pelo potsane e golegwa ke motho

992. **Pelo tshwaana boela mannong, mmatla sa gagwe o se bonye.**

Fa o bonye se pelo e neng e thunyetsa go se eletsa, o nna tapologong.

Kwa sedibeng ba bona monna a senka dinku ka khu-tsafalo e kgolo mme yare ba di mo kaela kwa phulong, sefathlogo sa tlala boitumelo ba pelo tshwaana boela mannong, mmatla sa gagwe o se bonye.

993. **Pelo tshweu, e ntsha lobelo.**

Fa o itumedisitswe ke sengwe thata thata, o dira di-tsholofetso tse o neng o se ka ke wa di dira fa o sa itumela.

Ka pelo tshweu e ntsha lobelo, yare a utlwa go twe o fentse ditlhatlhobo tse di bokete, a solofetsa bareetsi mokete o mogolo.

994. **Pelo ya tlhoi, ga e na kalafi.**

Motho yo simolotseng ka go go tlhoa, lefa o ka mo direla jang, ga a ka ke a go itumelela.

Ke dumetse gore pelo ya tlhoi ga e na kalafi fa ke bona ka fa Rasekedi a neng a mo ila ka teng a sena go mo disetsa leruo.

995. **Phala e rile ga ke disiwe, lefa go ntse jalo lemipi la yone le fetwa ke la pudi.**

Ngwana yo o itaolang, o gaisiwa ke yo o reetsang taolo.

Nnyaa, go lesiwa o dira ka fa o ratang ka teng ga go ise botshelong, kana phala e rile ga ke disiwe, lefa go ntse jalo lemipi la yone le fetwa ke la pudi.

996. **Phala e ruta diphhalana matlolo.**

Bana ba tsaya malebela mo bagolung.

Raboroko o tlhakathakanye le bana ba a lema, ba a rekisa, ba a betla, ee rure, **phala e ruta diphhalana matlolo.**

997. **Phala e se na le phalana lesilo, bothhale ba phala bo tswa phalaneng.**

Dikgakololo tsa ngwana tse di molemo di thusa rraagwe.

Mafura a ngwana ke go rongwa le go gakolola motsadi jaaka bagologolo ba re, **phala e se na le phalana lesilo, bothhale ba phala bo tswa phalaneng.**

998. **Phalana tse pedi, ga di na serobe.**

Bosupi ba batho ba babedi mme bo sa dumalane, ga bo thuse sepe.

Re utlwile bosupi ba ga Morake le ba ga Tafita yo o neng a le teng mme re latlha puo gonne **phalana tse pedi ga di na serobe.**

999. **Pharela banneng, ga e site banneng.**

Gotlhe mo go diragalang batho ba le teng ga go ka ke ga tlhoka go thologelwa (jaaka molelo).

Go utlwiswa botlhoko go gopola tse di tla salang di diragala go setse basadi fela mo gae gonne **pharela banneng, ga e site banneng.**

1000. **Phiri ga ke a latlha molelo e le wa gagwe.**

Ga go bonolo gore motho a latlhe mekgwa ya gagwe.

O robala mo tlung le motho yo o kileng a tshwarelwa bogodu ba madi mme o tle o mo tlhome leitlho gonne **phiri ga a ke a latlha molelo e le wa gagwe.**

1001. **Phiri go ja e naiwang.**

Motho go tshela yo o thata.

Moswi e ne e le mongwe wa batsadi ba ba godisetsang bana mo tirong le mo kitsong ya gore **phiri go ja e naiwang.**

1002. **Phiri o rile ga bo se gangwe.**

Fa ere o dira sengwe o palelwa santlha, o tle o leke le ka moso.

Ke paletswe ke go epa letamo monongwaga mme ka o o tlang ke tla le fetsa gobane **phiri o rile ga bo se gangwe.**

1003. **Phofu ya kganela, ke ya kgosi.**

Fa batho ba ipalela sengwe boobabedi mme go se bosupi bo botlhamaletseng gore ke sa ga mang, se tle se gapiwe ke kgosi go fedisa tsheko.

E ne e le tsheko e e bokete banna boobabedi ba ipalela kgomo e tshunyana mme sebui sa fetsa puo ka go re, **phofu ya kganela ke ya kgosi.**

1004. **Phoka mowela legodu, le mong wa tshimo e a mo wela.**

Ga go na ope o ka falolang monywe wa tshimo a tse-nyeng mo go yone.

Mo masigong a letlhafula kwa Botswana go wa monywe ebong **phoka, mowela legodu, le mong wa tshimo e a mo wela.**

1005. **Phokojwe go ja yo o diretsenyana.**

Yo o itseng go dira ka mabogo a sa tshabe go tsena leswe, ga a ka ke a bolawa ke tlala.

Ekete ba ba go bonang gompieno o ja o iketlile ba ka itse fa thoto e o e bonye ka go e fufulela ga **phokojwe go ja yo o diretsenyana.**

1006. **Phokojwe yo o kwa morago, 'ntša di a bo di monye.**

Fa o ka gatelelwa ke mafoko gangwe wa tlhoka letshego ka tsela nngwe, mongwe le mongwe o tla go bona sesolo.

E ne ere go twe "a re yeng" o nna wa ntlha go ema gonne **phokojwe yo o kwa morago, 'ntša di a bo di mmonye.**

1007. **Phokojwe yo o motsetsi, ga a mele boboa ba mpa.**

Motho ga ere a ikitse bokoa a rumole ba ba thata.

Ka o itse gore o marapo a motlhofo, o ka bo o se ka wa lwa le Mmakalaiso gobane **phokojwe yo o motsetsi, ga a mele boboa ba mpa.**

1008. **Phoko kgolo ga e tswe ka ngwana wa motho.**

Ke ditlhong gore o nne mosupi wa ditshebo tse di maswe.

Mme e re o setse o dutse mo Tlhareseleele, o tle o ikefe mo dipuong tsa ditshelo gonne **phoko kgolo ga e tswe ka ngwana wa motho.**

1009. **Phuduhudu e e molala moleele, e tshabelelwa ke marumo.**

Fa o itsenyatsenya mo dikgannye tsa batho, di fela di tshwere wena.

O re thuse ka go emela kgakala le ba ba ratang dikgang e sere gongwe tsa sala nao gonne **phuduhudu e e molala moleele, e tshabelelwa ke marumo.**

1010. **Phuku fa a le maiphukutlho mabe, o tle a iphatlhe ka lefuka.**

Fa o itlwaeditse kgalefo ya ka metlha, o ka nna wa dira molato o galefile.

Pelonyana ya gagwe e khutshwane jaaka ya tlabue mme ga a lemoge gore e tla mo digela diphatseng ka gobane **phuku fa a le maiphukutlho mabe, o tle a iphatlhe ka lefuka.**

1011. **Phula ka botlhale, ga e ke e nona.**

Fa motho a tshela ka bogodu gongwe boferefere o fela a humanegile.

Yo o dirang ka boammaarure le ka boikanyego, o a huma, mme **phula ka botlhale, ga e ke e nona.**

1012. **Phuti tswaa letlhoding, go tswa ka madi ga go molemo.**

Go botoka go ikefa bosuleng esere gongwe ba go tladika.

Ka a tsentswe mo kgannye e a sa itseng tshimologo le phelelo ya yone, nna ka re a a tewe go twe **phuti tswaa lethoding, go tswa ka madi ga go molemo.**

1013. **Pilediwa e a lwelwa.**

Fa o biditse motho mme o sa mmolelele se o se mmiledi-tseng, a ka nna a omana nao.

Motho yo o neng o rile ke mo go biletse, Mokwena, o gorogile, mme ka gobo **pilediwa e a lwelwa**, ke ne ke re a o ka se ka wa rakana naye.

1014. **Pitsa e apaang e kgolo e apaa lebotlana.**

Matshwenyego a diragalelang bagolo gompieno, a tla diragalela bana ba bone ka moso.

Botshelong ba lefatshe ga go bonolo go falola ditiragalelo mme ke ka moo go tweng **pitsa e apaang e kgolo e apaa lebotlana.**

1015. **Pitsana kgolo e apeela kwa maragong.**

Ditlhare tse di tona di na le moruti go gaisa maungo.

Mo gare ga kgotla ya ga Bathoeng go eme **pitsana kgolo e apeelang kwa maragong** e e thito e dikanyeditsweng ke ditilo.

1016. **Poba ka pelo, ga e ke e bonwa.**

Motho yo o fitlhileng mogopolo ga a lemosege.

Ere le ba go botsa ka dikgang tsa kwano o gane go bua thata mme ga ba nke ba lemoga gore o a fitlha gonne **poba ka pelo, ga e ke e bonwa.**

1017. **Poela, e a ja.**

Fa ere o lole le motho la kgaoganngwa, mme wa tloga wa mo latela go ya go mo lwantsha, gantsi o tle o fenngwe.

Ba ne ba lole, ba kgaoganngwa, mme a latela Thubisi kwa ga gabo, ke fa a tla fenngwa ka go twe **poela e a ja.**

1018. **Poloka kgolo, ga e na molemo.**

Ga se gore fa o thusitse motho bobee, o tla go rata go ya lesung; fa gongwe o go tlhoela thuso eo.

Ere o boloka motho o mmoloke ka selekanyo esere ka moso a go tthanogela wa itshola thata gonne **poloka kgolo ga e na molemo.**

1019. **Poo e patikwa ka letshwagole ('phagole).**

Ere motho yo o tleng a go patike a tsogetswe ke lesomo, o tsene mo go lone o mo patike le wena.

Ke tla re tsheko ya gagwe e tsena ke ikatumetse ka ke rata go mmotsa dipotsonyana tse di thata ka **poo e patikwa ka letshwagole (phagole).**

1020. **Poo e thata ka melala.**

Fa bathusi ba gago ba le thata, dira di a go boifa.

"Ke lo bileditse gore lo thatafale lona lotlhe ba lo ikemiseditseng go nthusa mo ntweng e ka gobo **poo e thata ka melala.**"

1021. **Poo ga e ke e bopa marota a le mabedi.**

Motho a le mongwe fela ga ka ke a laola mafelo a mabedi ka nako e le nngwe fela.

Ka go lemoga gore **poo ga e ke e bopa marota a le mabedi**, dikgosi di itlhophetse baemedi kwa metsaneng e e kwa ntle.

1022. **Poo ya bogwe e tlhaba ka 'naka le iname.**

Tshiamololo ya wa lesika la gago ga e ka ke ya utlwise botlhoko jaaka ya motho fela.

Fa motho yo o tllhabileng pudi ya gaetsho e ne e le motho fela, nkabo ke mo isitse fa pele ga batho mme ka e le mogwagwadiake, **poo ya bogwe e tlhaba ka 'naka le iname.**

1023. **Popapopa e a ipopaganyetsa, phatlaphatla e a iphatlalaletsa.**

Yo o kokotletsang o a ikokotleletsa, yo o phatlalatsang, o a iphatlalaletsa.

Leruo le ga se la me ke la gago; o tshwanetse go le tlhokomela jaaka seane se re **popapopa e a ipopaganyetsa, phatlaphatla e a iphatlalaletsa.**

1024. **Pula ga e ke e be e swela godimo.**

Lefa ebile go le leuba jang, kwa morago pula e tle e be e ne.

Lefa nako ya go lema e setse e fetile, ga re nke re tlhoboge temo monongwaga gonne **pula ga e ke e be e swela godimo.**

1025. **Pula moeng, o na le ga gabo.**

Lefa e ka na pula ya tlatša metsi, e tle fa gongwe e tloge e palame, e ye le rure.

Ke rile ba itirele letamo le e tla reng pula e na le tshware metsi gonne **pula moeng, o na le ga gabo.**

1026. **Pula ya madira maswe, madira dintle.**

Ka ntlha e nngwe pula e ka senya, ka ntlha e nngwe ya siamisa.

Pula ya maloba a maabane e tladitse megobe, matamo le dinoka, ya bolaya dikgomo le batho ya nna **pula ya madira maswe, madira dintle.**

S

1027. **Sa ga tshutshu, ke se ledile gale.**

Ke a ne ke sa le ke le mo khutsafalong.

Yare batho ba gakgamalela ka fa a reeditseng polelo ya lesa la ga rakgadiagwe ka teng a re, "**sa ga tshutshu ke se ledile gale.**"

1028. **Sa monna ga se tshabelwe, ga twe ke mono wa 'koto.**

Monna ga a tshwanela go sia fa leruo la gagwe le tlhasetswe gonne le tlhokega jaaka mono wa lekoto.

Ramabe o dirile sentle gore ere ditau di tlhasetse mora-ka a se di tshabele gobane **sa monna ga se tshabelwe, ga twe ke mono wa 'koto.**

1029. **Sa mosima se jewa ke yo o thata (Selo).**

Selo se se bonwang ka bothata se tshwanetse go huhu-
lelwa ke motho.

Leungo la more o budule le jelwa mo moruting ntswa
sa mosima se jewa ke yo o thata.

1030. **Seaka sa re, batho botlhe ke diaka.**

Motho yo o bosula o gopolela botlhe bosula.

Legodu la re batho botlhe ke magodu le **seaka sa re batho botlhe ke diaka.**

1031. **Se a re go tlogelwa 'tsatsing, se ikise moruting.**

Motho fa a se na balebeleledi, o tthagafalela ditiro tsa gagwe.

Mogang badisa ba gagwe ba letseng ba ngwegile, Phu-
thegelo a phutha bana ba gagwe a ba laya ka la go re, **se a re go tlogelwa 'tsatsing, se ikise moruting** mme a ba
romela dikgomung.

1032. **Seatla e a re se eša, se amoganyetse ka se sengwe.**

Batho ke go thusana **gongwe** go ya seoposengwe mo di-
long tsa botshelo.

Ke kgakgamatso gore ere o le mo dipitlaganyong o se
ka wa re bolelela re le gaufi ntswa **seatla e a re se eša**
se amoganyetse ka se sengwe.

1033. **Sebe sa mogotlha ke go ya fela.**

Go maswe thata fa mogotlha o taosologa o sa tshwara
phologolo.

Ga go re sepe fa o tshwere mmutla o ne o thaile phuti:
sebe sa mogotlha ke go ya fela.

1034. **Sebo jwa phokojwe wa motlhalefetsa ga le fele.**
(Sebo: tlhalefo)

Botlhale jwa phokojwe wa leferefere ga bo fele.

A ntsietsa ka madi, a ntsietsa ka dikgomo jaanong o
ntsieditse ka mabele a tshimo go supa gore **sebo jwa pho-
kojwe wa matlhalefetsa ga le fele.**

1035. **Seboba ke rata sa mokotla (motlhana), sa mpa ke a mpampetsa.**

Ke bogale mo baneng ba ba bangwe, go ba me ga ke bogale; Ke šwa phatla go seka le ngwanake.

Ga re bolo go ela tlhoko kgethololo e a e dirang mo baneng ya **seboba ke rata sa mokotla (motlhana) sa mpa ke a mpampetsa.**

1036. **Sebodu se lekwa ka legano, sa nko se latsa le tlala.**

Molemo wa kgang ke go buiwa.

Ka ba sa bolo go nna ba ngongoregelana go botoka re kopanela puo ya bone gonne tota **sebodu se lekwa ka legano, sa nko se latsa le tlala.**

1037. **Seboko ga se ke se fetlha noko e le nngwe.**

Mosebi o kgarakgatshega le batho ba le bantsi.

Mosadi yo o neng a sekisiwa dipolelo tsa tshenyo ya leina o bonywe molato ka bosupi bo bo kaileng gore **seboko ga se ke se fetlha noko e le e nngwe fela.**

1038. **Seboko ntheng, o tsena jang nameng?**

Mafoko a ba lesika ga a tsenwetsenwe.

Ekete mongwe o ne a ka botsa Mogomotsi gore ka puo e le ya bana ba ga Kgaimene jaana, **seboko ntheng, o tsena jang nameng?**

1039. **Se boneng majwe go katogana, bosigo a a etelana.**

Ela tlhoko gore batho ba ba omanyeng ba se ka ba kopana ka wena; Lefa balesika ba ilana lerato le teng gare ga bone.

Motho yo o gopolang gore bantlo ya me le ba ya ga rangwane ba ilana sa ntša le phiri o bontsha tlhokakitso ya le le reng, **se boneng majwe go katologana, bosigo a a etelana.**

1040. **Se bolaye moapei, nama yare e butswa ya nyalela.**

Go tima motho yo o go direlang, ke go mo ruta go go utswela.

Ke botswerere go tlamela badiri ka dijo jaaka mogologolo a rile, **se bolaye moapei, nama yare e butswa ya nyelela.**

1041. **Se botlhoko se lekwa ke ngwana mogolo.**

Ditiro tse di bokete di lebagannngwa e ngwana yo motona, ka a le thata go feta rraagwe.

Re mo tlaleng kwano gae le makgetho a re tshwere mme gotlhe mo go lebaganye le wena ka gobo **se botlhoko se lekwa ke ngwana mogolo.**

1042. **Sedibana se pele, ga se ikanngwe.**

Se bee tsholofelo yotlhe mo go se se se yong; nna o ipaakanyeditse mathata.

Le mororo re ya kwa bathung ba re ba itseng, re tshwanetse ra tsaya mefago gobane **sedibana se pele ga se ikanngwe.**

1043. **Sedibo se a re se tlala se ise banneng.**

Motho a le mathateng, o botsa mano go ba bangwe.

Ke letse ke tsamaya le bosigo gore ke tle go kopa dikakanyo mo go ba ba itseng dilo ka gobo mogologolo a rile, **sedibo se a re se tlala, se ise banneng.**

1044. **Segatlhamela masising, le motsetsing se a tsena.**

Sefafalele, segakgale, se sa tshabeng go tsena kwa go sa tsenwetsenweng.

Tshikhinyatshaka o natefisitse lekwalo la gagwe ka go bopa motshameki wa **segatlhamela masising, le motsetsing se a tsena,** Falasetafo.

1045. **Segolo ga se je.**

Go botoka go tsenya dikgomo mo lesakeng le letona kgotsa go tshela maswi mo kgamelong e tona gona le go dirisa lesakana gongwe kgamelwana.

Lefa dikgomo tsa maradu di fusitse, gamela mo kgamelong e tona e gonne **segolo ga se je.**

1046. **Segologolo se sa le yo, Modie o sa bonwa a belege Modienyane.**

Mekgwa ya segologolo ga e nyelele gotlhe-gotlhe; Bana ba mpa ba tla thusana go ya go ileng.

Lefa go twe Sekgowa se tsenye le tlhabologo ya sone, segarona re ka se se iphimole, **segologolo se sa le yo, Modie o sa bonwa a belega Modienyane.**

1047. **Segwaba se isiwa ga sone ke go sololwa.**

Sekoba se gopodiswa ga sone ke go sotlwa le go kgojwa.

Jaaka le mo tshwere sentle jaana, ga a nke a ba a gopole go boela kwa gae gobane **segwaba se isiwa ga sone ke go sololwa.**

1048. **Se ileng se a bo se ile, lesilo ke moselatedi.**

Ga go thuse go lelela selo se se se ka keng sa latelwa sa bonwa.

Fa a ntse a eme fa bodibeng bo mosimanyana o neng a nwetse mo go bone, a utlwa boreaitse ba dumalana gore **se ileng se a bo se ile, lesilo ke moselatedi.**

1049. **Seja monna ga se fele, ga se mo fetse.**

Mosadi yo o jelang monna ka boferefere, ga ke a huma gongwe a mo humanegisa.

Yare a batla gore mosadi yo a neng a mo tsere a mmusetse dilwana, banna ba re nnyaa, **seja monna ga se fela, ga se mo fetse.**

1050. **Seja monna, ga se mhetse.**

Lefa a ka gatelelwa ke melato e e bokete, botshelo ba motho ga bo fedisiwe ke seo.

Re mhitlhetse kwa Sirose a setlhafetse melomo ka a tsentswe letsatsi ke melato ya bagwebi mme o fentse melato eo gobane **seja monna, ga se mhetse.**

1051. **Seja morago se fetotse dirope.**

Se se simololang ka tshenyo e nnye, se tle se fele ka tshenyo e kgolo.

Thogano ya tlhagano ya babalela Tankuru ka a tshegwa mme yare **seja morago se fetotse dirope**, a ratha Raboro-kgwe ka lebole mo phatleng.

1052. **Sejo sennye, ga se fete molomo.**

Yo o fiwang o itumelela go fiwa lefa ebile go le gonnye.

Mo tlaleng eo ya sejesa dikatana a ntabolela mabele a botlhokwa ka tlatlana a bile a re "**tsamaya o apee le bana, sejo sennye ga se fete molomo.**"

1053. **Sekhutlo go boa sa monwana, sa pelo se eta le mong.**

Monwana wa go supa o boa le seatla, mme pelo e ganelela kwa monwana o supileng teng.

Ka o bonye jaaka Rankwidinyane a ne a go supile ka monwana a go hubileditse matlho a letlhoo, o nne o ntse o itse gore **sekhutlo go boa sa monwana, sa pelo se eta le mong.**

1054. **Sekukuni ga se ke se tlhoka sebatladi.**

Legodu le tshwarwa ke le lengwe.

Lefa go ne go le lefifi la pula, babolai ba ga Ramabanta ba bonwa ka gonne **sekukuni ga se ke se tlhoka sebatladi.**

1055. **Selwana ga se ke se tlhoka mogadi 'a sone.**

Ga go sepe se leng seša mo lefatshing, ke go re, selo se seša se bopelwa mo go se segologolo.

Tota ke kgakgamatso e kgolo gore Mmopi a bo a laotse gore **selwana ga se ke se tlhoka mogadi 'a sone.**

1056. **Seolwana gase ke se tlhoka morwa-rraaso (kgo-tsa mogadikane).**

Mogoma le mokaloba e tle ere motlhamongwe a rakane le yo o tshwanang nae; moleofi ga a nke a tlhoka bamopati.

Ka **seolwana ga se ke se tlhoka morwa-rraaso**, mosimane wa mmampudi yo o neng a tlhola a betsa ba bangwe, a fela a kopanye le modipa kaene.

1057. **Selelo ke lefela, go tlhapa sekgamatha.**

Go lela thata ga go siamise sepe.

Ka ngwana wa ga mmaarona a khutlile, eketse re ka ipopa ka kgole ya kgomotso gonne **selelo ke lefela, go tlhapa sekgamatha.**

1058. **Semaotwana se letwa go iwa pele.**

Fa o tsamaya le motho yo o salelang kwa morago, o ne o tsamaela kwa pele, o etla o ema go mo leta.

Modisaemang erile a re kgalemelela go sia Nteo ka go salela ga gagwe, ra araba ka go re **semaotwana se letwa go iwa pele.**

1059. **Seroro go ithoroma sone.**

Motho yo o senyang ditsagagwe ka go leka go di roroma ba bangwe, o di ithoroma ka esi.

A tsaya mašwi a tletse dikgamelo a a tshelela dintša e le go a roroma badisana mme kwa morago yare a tlhoka sereledi a bona gore **seroro go ithoroma sone.**

1060. **Seroro se a ithoroma.**

Yo o timanang le selo se a sa se direng sepe, o ikitsa go fiwa ke ba bangwe.

Mmakeractswe ka go tsholola mašwi go a roroma ba-tlhanka, a itshenkela leina la seroro mo e neng e tle ere a kopa a tingwe go twe, **seroro se a ithoroma.**

1061. **Serwe sa kgotla sengwe fela.**

Seabe sa kgotla ke sa beng ba yone botlhe.

Ka go ne go ntshitswe serope ga twe ke serwe sa Maunatlala, erile bangwe ba bone ba re ba timilwe, ba tewa ga twe **serwe sa kgotla sengwe fela.**

1062. **Se sa feleng, se a tlhola.**

Ga go na sepe se se keng se khutla.

Ana ke dikgang, ana dikomano, ana khutsafalo, ana kgoro, ana tlala, tsotlhe di tle di tloge di fele gonne **se sa feleng se a tlhola.**

1063. **Se sa ikelediweg ke sa ntša, sa motho se a ikelediwa.**

Ga e re ntša e bogola e ediwe, mme motho fa a bua, o a fetolwa.

O ne a sa go roge, o ne a go fetola se o se buang ka gobane **se sa ikelediweg ke sa ntša, sa motho se a ikelediwa.**

1064. **Se sa ikobeng ka kwa morago, ga se na molemo.**

Yo o se keng a tlathloba mekgwa le botshelo ba gagwe pele ga a supa ditshiamololo tsa ba bangwe, ga na botho ba sepe.

Ana o moruti, ana morutabana, ana lepodisi, ana morekisi, o tshwanetse go ne a itlathloba ka esi gobane **se sa ikobeng ka kwa morago, ga se na molemo.**

1065. **Se se jeleng rrago, le wena ngwana se tla go ja.**

Motlhoa motsadi wa gago, ke mmaba wa gago le wena.

Mafoko a bofelo a monna mogolo yo a ne a lebisitswe ngwana yo motona, go twe a itse fa e le nnete go re **se se jeleng rrago le wena ngwana se tla go ja.**

1066. **Se tlhoe motho, tlhoa molato.**

Mosekisi o tshwanetse go sala bosupi morago eseng go patika yo mongwe gobane a mo tlhoile.

Molaodi o rile a fetsa tsheko e e neng e fetiseditswe kwa kgotleng ya gagwe, a nyatsa katlholo ka le le reng, **se tlhoe motho, tlhoa molato.**

1067. **Setlhora se bolaya tlou.**

Motho yo o thorontshitweng ke go rumolwa, a ka nna a fenywa mogolo yo a sa bolong go mo kgerisa.

O tle o iketlele go tlhorisa ntsalao gonne fa a tla betwang ke pelo teng o tla dira sekai sa **setlhora se bolaya tlou.**

1068. **Setlhotsa go fola sa pudi, sa motho ga se fole.**

Motho ga itse go latlha mokgwa wa gagwe o o maswe le mororo phologolo e ka o latlhihiwa.

Ka re ke fitlhela ngwana yoo a itsiwe ka mokgwa oo wa botagwa ka nyera marapo ka kitso ya gore **'tlhotsa go fola sa pudi, sa motho ga se fole.**

1069. **Setopo re supa sa nakedi, magogwe re mmega a sule.**

Legodu ke le le tshwerweng.

Lefa go bonala gore Masimola le Phakedi ba thubile lebantlele mmogo, molato o tla wela Phakedi ka madi a fitlhetswe mo go ene mme **kana setopo re suga sa nakedi, magogwe re mmega a sule.**

1070. **Se tseelwa kgang, ke se se se yong.**

Batho ga ba ganetsane ka selo se ba se lebileng ka matlho a nama.

Ke tlabisa ditlhong go bo e le fano re tlotse re opisana ditlhogo ka maina a bana ba ga rakgadi ntswa ba le mo motsing mme ebile go twe **se tseelwa kgang, ke se se se yong.**

1071. **Setsenwa ga se se se jang ditlhare ka meno.**

Ga go ope a ka itlhomamisang fa a se na botsenwa go tlhelele bogolo jang fa a kgopisitswe gonne botsenwa bo mefutafuta.

Papiso ya ditiro tsa motho a šakgetse, a hutsafetse, a tagilwe, le a tsenwa, e supa gore **setsenwa ga se se se jang ditlhare ka meno.**

1072. **Setsetse se bolawa ke namane.**

Fela jaaka ngwana a ka gakolola motsadi ka botlhale, a ka nna a mo naa kgakololo e e fapogileng.

Ke ne ke ntse ke dira sentle kwa Kepong ya Ditsopotla fa, jaaka **setsetse se bolawa ke namane,** ngwanake a re ke tloge teng.

1073. **Se tshege yo o woleng, mareledi a sa le pele.**

Se tshamekele mo mathateng a ba bangwe, a gago sa ntse a tla tla.

Kgakololo e e siameng go motho yo o itumelelang dipogiso tsa ba bangwe ke go re a **se tshege yo o woleng, mareledi a sa le pele.**

1074. **Se tshegetshege dijamamongwe, di tla ja mmago, o tla lela.**

Se tshege yo mongwe a le botlhokung gone ka moso go tla bo go le botlhokung wena.

Erile ntlo ya gagwe e itewa ke legadima e bo e khuru-mediwa ke kgabo ya molelo, yare re kgaola mokgosi re mo lelela mongwe a re, "tlhomola o le utlwe," ke rile maloba, **"se tshegetshege dijamamongwe, di tla ja mmago, o tla lela.**

1075. **Se tshegetshege di eja mma yo mongwe, e tla re di eja mmago le rona re tla tshega.**

Se tshege yo o mo tsietsang gobane ka moso go tla tsiediwa wena.

Nakong ya a itumelela gobo a rekisitse Mosarwa mmae-sekele ka madi a a kwa godimo, re ne ra mo tlhagisa gore a **se tshegetshege di eja mma yo mongwe, e tla re di eja mmaagwe le rona re tla tshega.**

1076. **Setshwakga se fasa 'kgomo di goroga.**

Matshaba godisa o itse go tlola pele go ya go gama fa dikgomo di gorositswe.

Senatla se bolola le dikgomo di a go fula, **setshwakga se fasa 'kgomo di goroga.**

1077. **Setshwakga se ja mašudu.**

Sebodua se ja dijo tse di bosula.

Senatla se tshela botshelo bo bo bontle, se ja menate mme **setshwakga se ja mašudu**

1078. **Setshwarwa ke 'ntša pedi ga se thata.**

Tiro e tlhofofadiwa ke go tshwaraganelwa.

Setshwarwa ke 'ntša pedi ga se thata ke kamoo ke mo laleditseng go tla go nthusa go aga ntlo.

1079. **Se ya bogwe se tletse, se boa se tletse.**

Fa o batla go fiwa, le wena fa ba bangwe.

O tla fiwa ke diketekete tsa batho fa o na le seatla mo bathung jaaka fa mogologolo a rile, **seya bogwe se tletse, se boa se tletse.**

1080. **Se ya se tletse ga se boe se tletse.**

Mosekisiwa yo o boikokobetso, yo o seng manganga, o fokolediwa tuediso.

Ke ka bo ke rile a a duedisiwe dikgomo tse thataro ka tiro e a e dirileng mme ke a mo fokoletsa ka **seya se tletse ga se boe se tletse.**

1081. **Šokobe (nonyane) yo o maipoko mabe, o a tle a iphatlhe ka lefuka. Bps. Phuku yo o.....**

Fa gongwe go direla molemo go gogolo, go a bolaya.

Yare Isang a ntse a rutaka bana ba Bakgatla jalo, motho mongwe a mo raya a re bangwe ba bone e tla nna baba ba gagwe gonne **šokobe yo o maipoko mabe, o a tle a iphatlhe ka lefuka.**

1082. **Susu ilela Suswane, gore Suswane a tle a go ilele.**

Mogodi yo o maitseo go ba bannye o tle a tlotlwe ke bone.

Jaaka go twe **Susu ilela Suswane, gore Suswane a tle a go ilele**, o tshwanetse wa lesa go rumola bomonnao ba ituletse.

1083. **Tau e iphutha metlhala e le yosi, e na le bana ke mafaratlhatlha.**

Motho ga kgone go ganelela bana ba gagwe ka a sa tsamaye gongwe le gongwe le bone.

Morutabana o buile ka bothale fa a tlhagisa motsadi yo a neng a itlisisitse sekweleng go tla go ganelela morwawe gore **tau e iphutha metlhala e le yosi, e na le bana ke mafa-ratlhatlha.**

1084. Tau e ja bojang.

Go tlala ya bojadikatana.

Ngwagatlola go ne go le kgoro e e boitshegang, mono-ngwaga, **tau e ja bojang rure.**

1085. Tau e nngwe e palelwa ke nare e tlhotsa.

Fa o le nosi ga o ka ke wa kgona tiro e kgolo le mororo e le motlhofo.

Re sa ntse re lemisana le bonnake rotlhe, re ne re kgona go lema masimo a mantsi mme ka re kgaoganye, **tau e nngwe e palelwa ke nare e tlhotsa.**

1086. Tau e potlana, e jewa ke tse dintsi.

Motlhoka bathusi, o gaisiwa ke ba bantsi.

Bangwaketse ba lemile masimo a bone botlhe ka gobo ba na le ba ba ba thusang mme a me masimo a phaphaletse fela ka go twe **tau e potlana e jewa ke tse dintsi.**

1087. Tau ga e je e dumile, e a re e lela e bo e re e tlhaselwe.

Fa mongwe a go bopela, o tsamaye o ipaakanyeditse tlhabano.

Ka o sa-bolo go nna o nthomelela mafoko a kgopiso, ke go phumusetša gore ke tsere kgakololo ya gore **tau ga e je e dumile e a re e lela e bo e re e tlhaselwe.**

1088. Tau ga e ke ere e hupile lerapo, e le kgwe.

Yo o bonyweng ke lekgotla molato, ga ka ke a falola go lefa; dikgomo tse di ntsheditšweng tefo kgotleng ga di busiwe.

Go a bonala fa dikgomo tse motho yo a lefileng ka tsone e le tsa bogodu mme ka gobo **tau ga e ke ere e hupile lerapo e le kgwe,** bogosi ga bo ka ke ba di go busetsa.

1089. **Tau ga go sejwe nayo.**

Fa o sebetša boramolao mafoko ba go tshwara ka mafoko a gago.

Mongwe le mongwe o itse fa kgosana, kgosi le molaodi e le ditau tša legae mme **tau ga go sejwe nayo.**

1090. **Tau ke e e mo sekgweng.**

Motho a se tshajwe jaaka eketeng ke tau ya dikgwa.

Erile bagale ba tšhaba go lebaganya matlho le Sebele II le go mo kaela diphoso tša gagwe, Motswakhumo a re ene o tla bua gonne Sebele ga se tau, **tau ke e e mo sekgweng.**

1091. **Tedu tshweu ga se botsofe.**

Go sweufala ga moriri le ditedu tša monna ga go kae go tsofala, ke metlha yotlhe.

Golo fa ga go akiwe fa go twe **tedu tshweu ga se botsofe** ka e le fa mogoloo a ise a thunye moriri le ditedu mme moriri wa gago o rile sweu?

1092. **Thaga e ja e gadima, e boifa mong wa tshimo.**

Motho ga ere a jelwa dilo go bo go tswalwe lesaka.

Ngongorego ya ga Gaobepe mo Mokgalagading ga se gore o mo jela dikgomo mme ke gore ekete ga a itse le le reng **"thaga e ja e gadima, e boifa mong wa tshimo."**

1093. **Thakadu ga e ke e tsena mosima gangwe fela.**

Ba ba kileng ba ratana ba tloga ba kgaogana, ga ba ke ba lebalanela rure.

Ka go dumelesega gore Motlhoiwa o kile a ba a ratana le Gasegale mme go belaelega gore ba boitse ba ratana gape, seo re a se dumela gobane **thakadu ga e ke e tsena mosima gangwe fela.**

1094. **Thamaga go duma di na le beng.**

Go tuma maina a ba ba tumisiwang ke ba ga bone.

O sule a sa itsiwe ka tumo e e kaekae ka ntlha ya go tlhoka bammoledi jaaka go twe **thamaga go tumo di na le beng.**

1095. **Thebe ya mothobi, o a ba a e itse.**

Motho ga ke a simolola tiro e e diphatsa a sa itse kwa a ikantseng teng.

Re rile ka re re mo thiba mo go itsalanyeng le setlhopha sa dirukhutlhi a re palela mme ra mo tlhoboga ka le le reng **thebe ya mothobi, o a ba a e itse.**

1096. **Thelesetso (dimpho) tsa dinokwane, more.**

Dimpho tsa bogodu, di isa kgolegong.

Dimpho tsa papadi di godisa botsala, **thelesetso (dimpho) tsa dinokwane, more.**

1097. **Thipa ga e tswale lesaka.**

Go tlhaba seruiwa ga go fetse leruo.

Se senyang leruo la monna ke go tshameka ka lone ka go le rekisetsa boatleng; fa e le **thipa ga e tswale lesaka.**

1098. **Tholwana tsa morolo o montsi, maši di a tlhakanela tshelong.**

Bana ba motho ba a thusana, ba abelane se se jewang.

Gongwe le gongwe kwa ba teng Makgowa le MaIntia a thusana mo dilong tsa botshelo go tlatša polelo ya go re **tholwana tsa morolo o montsi, maši di a tlhakanela tshelong.**

1099. **Thota e se nang khudutlou, bolobete ba ipha naga.**

Fa moetapele a se yo, mongwe le mongwe o itirela go rata ga gagwe.

Kgosana e bomonnaayone ba se kang ba ya pitsong ya kgosi e buile ka pelo botlhoko e tlhalosa lebaka ka go re **thota e se nang khudutlou, bolobete ba ipha naga.**

1100. **Thukhwi o rile ke lebelo, marota a re ke namile.**

Ga go na ka fa motho a ka falolang mathata a botshelo ka teng.

Gompiano ke go tshwere o sena go nna o imphithhela: **thukhwi o rile ke lebelo, marota a re ke namile.**

1101. **Thupa go fedile ya dikgomo, ga sala ya batho.**
Go lesa go kgalemela bosula, go senya bana le batlhanka.
Mokgalajwe erile a kgalwa ka kgalefo ya malatsi otlhe a
re ga bone molato ope go bueng gobane ditso tsa re **thupa go
fedile ya dikgomo ga sala ya batho.**

1102. **Thupa ya letsholo e betsa masilo.**

Fa o se botlhale o ka tlhola o boile o sa bolaya sepe
kwa letsholong ka matlhale a tla go ngoporola se o se bolai-
leng.

Ere o ya letsholo la diphologolo, o tle o bule matlho a
gago o itse fa **thupa ya letsholo e betsa masilo.**

1103. **Thuswane, mašwi e a amule lebeleng.**

Ngwana ga ka ke a tlhoka go gotsa motsadi wa gagwe.

Yare ka bontsi bo ne bo itse tshiamo ya ga mmaagwe,
ba tlhomamisa fa a ne a tla tshwana le ene gobo **thuswane,
mašwi e a amule lebeleng.**

1104. **Tladi e bogale e sa tswa marung.**

Bomobate kampo botlhoko bo utlwala thata kwa tshi-
mologong, bo tloge bo fokotsege kwa morago ga lebaka.

Moetapele wa mophato a etleetsa batlhabani ka go re
ba tle ba itigele mo babeng jaaka mmu wa sediba, ba ba
gabukake ba ba bolaye ka pele gone **tladi e bogale e sa
tsa marung.**

1105. **Tladi ga e iteye setlhare gabedi.**

Se otlhaye motho gantsi.

Tladi ga e iteye setlhare gabedi eseng jalo nka bo ke
go duedisa majo a dikgomo tsa gago mo tshimong ya me
gape.

1106. **Tladi ga e ke e itaya golo go le gongwe fela
gabedi.**

Esere o fentse motho wa nnela go mo iteyela kwa pele.

Gare tsere, banna ba kgosing, bogolo wena Ramorutong, kana **tladi ga e ke e itaya golo go le gongwe fela gabedi.**

1107. **Tlala ga e laye, go laya serame.**

Ba ba falotseng tlala ba lebala fa kgoro e tsile; ba ba sitilweng mariga, ga ba lebale go reka dikobo.

Re tabolaka mabele re rekisa go reka dikobo ka ntlha ya gobane **tlala ga e laye, go laya serame.**

1108. **Tlala ga e na mafoko.**

Tlaleng batho ga ba etelane go ya go tseelana dikgang; motho yo o bolailweng ke tlala o mafoko makhutshwane.

Tlala ga e na mafoko; ke kamoo erileng a balabala mo tsebeng ya me ke tswa sekweleng, ka mo tladimola jaaka tladi.

1109. **Tlala ke telekela ka moa e se nang mokgosi.**

Tlala e tsena motse ka tidimalo go bonwe ka batho go bopama le diruiwa go foforega.

Pula ya sephai ke kgoroga ka ditladi le magadima mme **tlala ke telekela ka moa o se nang mokgosi.**

1110. **Tlala masona, e tshabelwa kgosing.**

Tlala e tshabelwa kwa kgosing fela jaaka morafe wa Masona wa ditlhasedi.

Yare letsatsi le lepelelela kwa bophirima, fa tlala e simolola go ba babalela, ba akanya gore **tlala masona, e tshabelwa kgosing.**

1111. **Tlhagala e dule ngwana wa ngaka.**

Mongwe o lebeganywe ke teko e kgolo.

Erile kgosi e sena go nna e athola ditsheko ka phuthologo yare kwa morago ga bonala fa **tlhagala e dule ngwana wa ngaka** mme go tshwanetse gore e athole mojaboswa wa bogosi.

1112. **Tlhapi solofela loraga, metsi a tšhele (kgedile) o a lebile.**

Ere letlotlo la gago le fela, o itse fa mathata a fitlhile.

Mohumi yare a felelwa ke diruiwa ka ntlha ya bolwetsi ba tlhako le molomo a utlwa eketse mongwe lo mongwe o mo raya a re **tlhapi solofela loraga metsi a tšhela (kgadile) o a lebile.**

1113. **Tlhogo e mela meriri, ga e thata.**

Sengwe le sengwe se ka nna sa diragala.

Khunou o ngaletse kwa, Ramalekane o khutlogetse kwa, ga go motho o dumedisang yo mongwe, mme **tlhogo e mela meriri, ga e thata.**

1114. **Tlhogo ya monna, mano.**

Monna o tshwanetse go dirisa tlhaloganyo ya gagwe.

Bongwanake ba ya dikweleng mme ga ke na madi a go ba rekela diaparo legale ke tla bona se nka se dirang gobane **tlhogo ya monna, mano.**

1115. **Tlhotlho legolo, le tsosa di letseng.**

Kgang e tona ya tlhoka kutlwano e tle e bipolole mafoko a magolo a a lebetsweng.

Moruti erile a rapela phuthego gore e tlogele go sala morago dikomano tsa barapedi a tlhagisa kgakololo ya go re **tlhotlho legolo le tsosa di letseng.**

1116. **Tlhotlho legolo looPhage.**

Dikomano tsa bana ba mpa di senola diphiri tse di fitlhegileng.

Kwa a lapisitsweng teng ke kgang ya ba ga Kgositotse, moatlhodi a rwala mabogo mo tlhogong a bolela fa e le puo e e bokete e leng **tlhotlho legolo looPhage.**

1117. **Tlhotsa pele, ga se swa pele.**

Wa ntlha e tla nna wa morago, wa morago e nne wa ntlha.

Bonyaneng ba me, erile ke felelwa ke bonnake ke ba ke sala ke kolokotega fela, bangwe ba re ntlo etsho e tla fela,

mme bontsi ba bone bo sule ba ntlogela, jaaka go twe tshotsa pele, ga se swa pele.

1118. **Tlogatloga e tloga natso, thupa ya dikgomo e kgetlwa di eme.**

Modisa yo o sa timetseng ke yo o sa saleleng fa dikgomo di tsamaya.

Dipholo ke tseo di paratlela le tsela, ngwanaka, mme tlogatloga e tloga natso, thupa ya dikgomo e kgetlwa di eme.

1119. **Tlogatlogane e bonelwa e sa le pele.**

Ngwana yo e tla reng gogoleng a tswe motho, o iponatsa bonyaneng.

Bagolo ba na le mpho ya go itse yo e tla reng ka moso a boloke sešaba ka ba na le seane se se reng tlogatlogane e bonelwa e sa le pele.

1120. **Tlou fa e tlodile noka, ke tlotswana.**

Kgosi fa e etetse kwa mafatshing a mangwe e a bo e se na thata jaaka kwa lefatshing la yone.

O ka kgatlhega go bona jaaka dikgosi tse dikgolo di itshwara ka boikokobetso le maitseo fa di etetse mafatshe a sele gobane di itse gore tlou fa e tlodile noka, ke tlotswana.

1121. **Tsala ga e ganane e le teng fela, le e le ntle e a ganana.**

Motho a ka tshola bana mme ba se ka ba mo direla sepe a ba a tshwana fela le yo o se nang bana.

Ntekwane ga se maaka gore tsala ga e ganane e le teng fela, le e le ntle e a ganana, ka e le fa ke latlhilwe ke bana ke ba tsetse ka ba ka sala ke tshwana le ba ba iseng ba ko ba ba tsale.

1122. **Tsamaya le letlhale o tihalefe, le lesilo o silofale.**

Malebela a tsewa mo go ba bangwe.

Mogologolo o rile tsamaya le letlhale o tihalefe, le

lesilo o silofale gobane maitseo a motho a bopiwa ke lesomo la gagwe.

1123. **Tsebe e kgaoga e tlatsa e nngwe.**

Letlhaku le leša, le agelelwa mo go le legologolo.

Fa o rata go ithuta o bo o ya go fitlha kwa dikaleng tsa thuto, o tle o gakologelwe gore motheo wa thuto ke se o se rutilweng kwa gaeno ke raya go re, **tsebe e kgaoga e tlatsa e nngwe.**

1124. **Tsebe e ya molato (moletlo, modiro) e se wa yone.**

Motho o tle a utlwe mafoko a a sa tshwanelang go a utlwa.

Ke go biditse gore ke go bolelele fa, ka **tsebe e ya molato (moletlo, modiro) e se wa yone**, ke utlwile batho mo lesunyaneng ba go rera.

1125. **Tsebe go reelediwa e gole, e gaufi e a itheeletsatsa.**

Go botoka go neela motho taelo gona le go mo romelela taelo ka yo mongwe.

Ba bitse botlhe ba tle kwano go nna ke tle ke ba bolelele ka bonna gore ba dire eng gobane **tsebe go reelediwe e gole, e gaufi e a itheeletsatsa.**

1126. **Tsela e kgopo, ga e latse nageng.**

Tsela ya modikolosa mme e e gorosang gae, e gaisa e khutshwane e e tletseng diphatsa.

Ba ikgethetse go tsaya tsela e e dikologang thaba gona le e khutshwane e e ralalang dikgaga ba re **tsela e kgopo, ga e latse nageng.**

1127. **Tsetse e seng eno, nama.**

Yo dikgomo e seng tsa gagwe o rata go tlhajwa kgomo e namagadi e e mafura, e seng pholo.

Ke lemogile gore ga o batle go tlhaba kgomo e namagadi ka e go tsalela tse dingwe mme o rata ke tlabo ya gaetsho gone **tsetse e seng eno, nama.**

1128. **Tsholofelo ga e tihabise ditlhong.**

Go siame go nna ka tsholofelo, gonne bofelong o tla amogela.

Ke itumelela gobo o ntsholofeditse mme lefa o sa diragatse tsholofetso eo ka pele, ke tla nna ke gadimile ka **tsholofelo ga e tihabise ditlhong.**

1129. **Tsholo la dika, la kopana.**

Ga nnwa khuduthamaga, ga rerwa yo mongwe a sa itse.

Erile Tšhaka a sena go huduaka meratshwana e e phatlaletseng le Natala, a ba a tlolela kwa go bomonnawe, **'tsholo la dika, la kopana.**

1130. **Tshoswane e kile ya roma tlou.**

Mogolo a ka nna a rongwa ke mmotlana.

Mokgalagadi o ne a kopa mong wa gagwe go mo rekela motsokwe a bile a tlatša ka seane sa go re **tshoswane e kile ya roma tlou.**

1131. **Tshukudu e feta marwana, dipounama di bothoko.**

Motho ere a ikitsa go ipapalela, e bo e le ka mabaka a a bonalang.

Ka fitlhela Palapye e le lefatshe le le sa ntseng le robetse, le motho a ka itirelang sengwe teng, mme **tshukudu e feta marwana dipounama di bothoko.**

1132. **Tshukudu e se nang ngwana, e ikisa mogobeng.**

Motho yo o se nang yo a ka mo romang, o itirela ka esi.

Ke disa dikgomo tsa me ebile ke a itemela, ke itirela ka diatla tse tsa me tse ka ke phatlalaletswa ke morafe mme **tshukudu e se nang ngwana e ikisa mogobeng.**

1133. **Tshukudu e tonanyana ga e ke e etelelwa ke e namagadi pele.**

Ntlo e e laolwang ke mosadi monna a ntse a le teng, ga e siame.

Nnyaa, mma, ga o dire sentle gore ere ke baa kopo ya me

fa pele ga ga nkgonne o mo tsene ganong o nkarabe pele ntswa go twe **tshukudu e tonanyana ga e ke e etelelwa ke namagadi pele.**

1134. **Tshukudu ga e ke e tswa sekgweng fela, e a bo e utlwile botlhoko.**

Yo kutlobotlhoko e mmuisang se a neng a se ka ke a se bua, o a itshwarelwa.

Erile ka Gabanatiro e ne e le mosadi yo o bonolo, yo o se keng a raya ope sepe, yare a sena go tswa dilo ka 'tlhaa mogang a swetsweng ke ngwana, ga twe **tshukudu ga e ke e tswa sekgweng fela, e a bo e utlwile botlhoko.**

1135. **Tshukudu kwa go, be e isiwa ke ngwana.**

Motsala bana ga ka ke a ikanela gore ga a ketla a ba a ya ditshekong tsa matlhabisa ditlhong.

“Le a nkitse fa ke godile ke ila bosula mme gompieno ka **tshukudu kwa go be e isiwa ke ngwana**, le tlile go nkgoa goa mo kgotleng ya ga Kgama.”

1136. **Tshukudu ya ga ka.**

Tsala ya me e e rategang thata.

Ke lebogela ditumediso tsa gago le dimpho tse o di nthometseng, **tshukudu ya ga ka.**

1137. **Tshwene e a re go ša ere e bona pilo e sie.**

Ithute sengwe ka se se setseng se go diragaletse.

Ga go thusa sepe go itsa baša go bona lefatshe le go utlwa mathata a lone gonne ke nnete gore **tshwene e a re go ša, ere e bona pilo e sie.**

1138. **Tshwene ga e ipone sekopo (mariba).**

Ga go bonolo gore motho a itse phokolo le melato ya gagwe.

Ke thulaganyo ya Mmopi gore re se ka ra seno'elwa bofokodi le mekgwana ya rona: **tshwene ga e ipone seko-po (mariba).**

1139. **Tshwene yo o boboa bo ntlha, o a ikilela.**

Motho a le mekgwa mentsi, ga tlhole a nnetse go bona ba bangwe diphoso.

O madimabe mo bathung, bagorati le bagotlhoi, goba-ne ga o bue mafoko o a sekega, ntswa o na le diphoso tsa gago; jalo lemoga gore **tshwene yo o boboa bo ntlha, o a ikilela.**

1140. **Tshwenyana e itse mapalamo, mafologo ga e a itse.**

Molotlhanyi o itse go lotlhanya, go agisanya ga a go itse.

Magokonyane a lotlhanya bana ba ga Mathibe ka go ba rwalela mafoko a totlhanyo mme a palelwa ke go ba kopanya gape jaaka e le nnete go re **tshwenyana e itse mapalamo, mafologo ga e a itse.**

1141. **Tshweu ga di tswane, 'ntsho tsone di a tswana.**

Makgowa a a thusana, bantsho ga ba thusane.

Mo mesepeleng ya me ka ditimela, diterena, dikepe, le dikoloi, ke ithutile gore morafe e a thusana mme bogolo gore **'tshweu ga di tswane, 'ntsho tsone di a tswana.**

1142. **Tsie e bošwa seanong.**

Papadi e kgobokanngwa ka tlhoafalo fa motho a rata go huma.

Ere o le kwa tirong kwa Maseru, o se ka wa lebala ke metshameko ya mekokorogo ya sekolwane mme o itse gore **tsie e bošwa seanong.**

1143. **Tsie e ja ka bontsi.**

Tiro e motlhofo fa e kgobokanetswe. *Itshwaraganetswe*

Ka ke tsoga ke kgatha tshimo e ntšha, ke kopile gore botlhe ba tle go ntsaya tema ka **tsie e ja ka bontsi.**

II

MALEPA

1144. **Bana ba ga Mmankete ba ba binang mmaabo a sa bine.**
Dikala tsa setlhare.
1145. **Banna bagolo ba babedi ba ba lwelang legodi-mo.**
Ngwedi le letsatsi.
1146. **Banna re se jela fa, basadi re se jela fa.**
Banna ba otlhela tlhale molomung, basadi fa sero-ping.
1147. **Basimane ba babedi ba e se keng ba bo ba kgaogana.**
Motho le moruti wa gagwe.
1148. **Basimane ba ba tlholang ba tlhomaganye, ba alolanye.**
Maotwana a koloi.
1149. **Baloi ba mminamitlweng.**
Marothodi a pula.
1150. **Betefuti yo o 'tlhako tshweu.**
'Tlhatlha—bojang ba noka.
1151. **Bonnoi ba ba itaanang ka dikopi kwa motsheo.**
Bojalwa bo phophoma, bo bebela mo ditshekegeng.
1152. **Bonnoi ba ba 'theke lesesane.**
Mefu (Mehu).
1153. **Dikgomo tse ditshwana tse di nnang mo sekgweng se sentsho.**
Dinta.
1154. **Dikgomo tse ditshweu, tse di poo khubidu.**
Meno le leleme.

1155. **Dikgomo tsooKhubitswane tse di se keng di tswelwa fela.**
Mokgalo—setlhare sa leungo.
1156. **Diphate tsa Modimo tse di lekanang fela.**
Legodimo le lefatshe.
1157. **Diphologolo tse nne tse go nwang ya bone, tse tharo di sa nwe.**
Pitsana le maotwana a mararo.
1158. **Dipudi tsooMpepe tse di mabele a masokesoke.**
Lengangale (Lerotse le le omeleditsweng go tla le jewa selemo).
1159. **Dipudi tsooMpepe tse di mafura a tlhakung.**
Ntšhe.
1160. **Dinkgwana tse lefa pula e ka na matsopotsopo di se keng di tlala.**
Metlhobodika, Matsatsa a dithakadu.
1161. **Ditilodi tsa sekgwa se.**
Dikgaka.
1162. **Ditshephe di tswa go nwa, di melomo mesweu,**
Metshe.
1163. **Ditshweu tsa ga Rantlatlane, marakalla letsibogong.**
Meno.
1164. **Ere se le bonnye bo kana, tshelwana se e loga jang?**
Segokgo.
1165. **Fa re le kana re lekantswe, re apesitswe tholwana rotlhe.**
Boroko.
1166. **Feela-feela Tsoko a tsalele,**
Ditaola.

1167. **Ka bitiela nnyininnyini, badimo ba tsena ka kae?**
Tshupa sesigong sa mabele.
1168. **Ka di atlega makgabeng mootlakgama di se o je.**
Dikgomo ka di sa hule makgabana.
1169. **Ka di atlega makgabaneng, tsa ema ka ditimpa,**
Dipholo di golegile.
1170. **Ka di bolotsa mokotana a sala.**
Mogolaselo ka o sala mo lesakeng. (Mogolaselo ke thobane e telele e go tshwarwang kgomo e gangwa ka yone).
1171. **Ka di bolotsa mokotane a sala, magodiri a omelela dikaleng.**
Dikgomo le dinku.
1172. **Ka di gasetsa makgabaneng, tsa boa di mphulere.**
Molora wa leiso fa o tshololwa.
1173. **Ka itaya sebetlela, sa wela Teemaneng.**
Lekwalo.
1174. **Ka khurumolola ponkana, sekhurumelo se mašwi a monate.**
Legapu.
1175. **Ka lapa a sala.**
Pata; Tsela.
1176. **Ka lepella modubeng, ka re "rra nthuta pula."**
Legadima.
1177. **Ka rakana le oubaas mo dipateng, ka thomana ke re "mpa borocho" a tsenya mabogo mo dipateng.**
Khudu.

1178. **Ka re ke belebetana le rankwidinyane, rankwidinyane a menagana.**
Motlhotlho wa go muna bojalwa.
1179. **Ka re ke a gadimagadima, Mmankane ke mmone.**
Sekota.
1180. **Ka re ke itaya mpipi, mpipi a tlhoka lebadi.**
Metsi.
1181. **Ka ya Borwa ke dibela tshwana, ka ba ka bao ke dibetse khunwana.**
Sealogane—se a go rupa se tlotse sebilo, se boe se tlotse letsoku.
1182. **Ka ya nokeng ke thekuthekuma, ka ba ka boa ke thekuma.**
Dinaka tsa kgomo.
1183. **Ka tlhatlega ka e e kana, ka ba ka khurumela ka e e kana.**
Lefatshe le loapi.
1184. **Ke a le a bopeletse Matebele.**
Masonrya, ke go re ditshoswane tse dintsho.
1185. **Ke ale a bopeletse matototo mme senkga tshipi o mo teng.**
Dipholo gongwe dikgomo di eteletswe ke ya tloko kwa pele.
1186. **Ke lemile lesotla la kgosi, mabele a lone a tsena mo seatleng.**
Moriri wa tlhogo e beotswe o monnye.
1187. **Ke mmotsa dikgang ke didimetse.**
Lokwalo, koranta.
1188. **Ke morobanyana ka rre, ka Pheko, ke tshwerwe ka letsele.**
Moruti; moriti.

1189. **Ke re ka tlabatlaba le Mathodi ke senka ko-
nyana 'a Rakong.**
Puwana.
1190. **Ke re ka tshwara phorophotha, phorophotha ya
ntswa ka phatlha tsa menwana.**
Metsi.
1191. **Ke sa le ke kgwathisiwa ke rre, le gompieno
dithupa tseo ga di ise di fole.**
Boleme mo tshimong (legola).
1192. **Ke sale ke roma mosimane kwa morakeng, le
gopieno ga a ise a boe.**
Go elera ga mogopolo; lerumo.
1193. **Kgaka seemakankoto, serope ke ntsoetsonono.**
Lebowa mo seolung.
1194. **Kgaka seemakaleoto serope ke ntswetswenene.**
Ntšhe—Nonyane e kgolo go feta tsotlhe.
1195. **Kganna kgano ka foo, o kganne kgano ka kwano.**
Lefeelo le phutha malele ka ntlha tsotlhe.
1196. **Kgomo e ntsho ya 'khuti tsa molapo e e tlhako
tshweu ya morago.**
Tlhatlha.
1197. **Kgomo e tshweu e e jang bojang e bo kgwa.**
Mogoma.
1198. **Kgomo e tswa Ennyelane, e tshologa sebedu ka
tlhogo.**
Kerese; Khantlele.
1199. **Kgomo tshweu ke foufetse, badiralematlho
ntshwarang.**
Koloi.
1200. **Kgomo ya gaetsho ya wela bodibeng, modisa
ka sala ke e tshwere ka mogatla.**
Lefetlho le eme mo pitseng.

1201. **Kgosi ya dikgomo e e ka reng e se yo dikgomo tsa humanega.**
Selepe.
1202. **Kgosi ya swela letsibogong, e nngwe ya swela letsibogong diepa more tsa lebagana.**
Ngwedi le letsatsi.
1203. **Kgwebana tsa sekgwa.**
Magabala, maungo a lesika la menontsha.
1204. **Kibikibi daarso, feta ka fa daarso.**
Lefeelo.
1205. **Kirri! kirri! nonyane ya magosi!**
Pula.
1206. **Kleinbootjie ya Makgowa, sefetola kleedjie mmala.**
Lebodu, lelobu.
1207. **Koko e tonanyana, selesa ka mogatla.**
Seme.
1208. **Kolobe matsikitsiki, maboa matlhakoreng.**
Tsela le bojang mo dithoko.
1209. **Koloi e tswa Ennyelane e golegile thausanta, moterebi ke tampaua, motshwara-tau ke le-tsetse.**
Sebokolodi.
1210. **Koloi e tswa Ennyelane, mokgweetsi a sa itse se se mo teng.**
Kgomo e e dusang, ke go re e e tlogang e nna le namane.
1211. **Khukhwane khukhu e morwalo o thata.**
Pinagare.
1212. **Kwa tlase kwa Magalakwena kgolo ka thuntsha dithole.**
Tsie.

1213. **Kwa tlase kwa Magalakwena kwa go tse-
nngwang ntsi mogala.**
Matšhine le nnale.
1214. **Kwa tlase kwa magalaopeng, kwa go emeng
thaka ya tshimane.**
Bogwera, bophuthegelo ba basimane ba thupo.
1215. **Kwa tlase kwa Magalakwena, molodi go lela
wa thaga.**
Metsi a fologa lewa.
1216. **Latlha bupe, o je kgetsi.**
Mogodu o gamilwe.
1217. **Le a khukhutha Letebejana, le rwele marumo
thantswe.**
Noko ka mmele o o tletseng metswi.
1218. **Lebusumane la maswela mo dipateng.**
Sekei.
1219. **Lefatshe le legolo la kgosing kwa go nnang
banna fela, ga o ka ke wa bona mosadi.**
Tshimo ya mmidi o o leledu.
1220. **Legadima le pota motse.**
Naname e e anywang.
1221. **Lelwapa la ga Mmasekokotlolwane.**
Meno mo maririneng.
1222. **Lengongopu la ntša e kgolo, go nna ke go bere-
gana.**
Sesigo sa mabele.
1223. **Lephutshe le le fa gare ga motlhaba.**
Ngwedi.
1224. **Letlharapa le le leele la ga Mmakgosi.**
Seporo sa setimela.
1225. **Letlharapana le le phuthegelwang ke dino-
nyane tsotlhe.**
Kgosi.

1226. **Letsele la nku maretherethe badisa ba le tshwara jang?**
 Letsae la ntšhe.
1227. **Letsholo le dikang mampu le a tlhakanye.**
 Dimapo.
1228. **Letshotelo la dinku tsa Bakgothu.**
 Motsokwe.
1229. **Mabudi masweu, mafologa dithaba.**
 Kapoko, serame, letlhwa, sefako.
1230. **Magodire a maomelela dikaleng.**
 Dinaka tsa kgomo.
1231. **Makgola a a kwa ntsweng a a binang kgadi-mpapetla.**
 Diteme; maleme.
1232. **Makolwane a 'kola tsa ditshephe.**
 Maremela a ditlhare.
1233. **Mantlwana a banyana ba ga Kgafela.**
 Matshoba a nko.
1234. **Masunyana a a kwa Mpenwane otlhe.**
 Megatla ya dipudi.
1235. **Matlo a Barwa a a sa tswalweng.**
 Dinko.
1236. **Mhetwa o budule.**
 Dikgong tsa mophato; ke moila go di dirisa.
1237. **Mmaagwe a duma, ngwana a tswa a sia.**
 Tlhobolo le lerumo.
1238. **Mmaagwe o mpa tshweu, ngwana le ene o mpa tshweu.**
 Letlapa la go silela mabele le tshilo ya lone.
1239. **Mmantseane wa sepetlapetla dirotswana.**
 Sekere.

1240. **Modimo o o nko e metsi.**
Kgomo.
1241. **Moduba moomelela dikala.**
Kgomo le dinaka.
1242. **Mogobe wa ga Rakodintane o o nowang ke Rakodintane a le esi.**
Sebebe ka se tshola lemao fela.
1243. **Mogogorwane, molatlhelwa tseleng.**
Segotlholo.
1244. **Mogotswana wa bonnake moriteletswane.**
Ngwedi.
1245. **Mogwe o mo tlung, tlhogo e kwa ntle.**
Lemao mo sebepeng.
1246. **Mo ke leng teng, ga se tlhokafale.**
Ntsi.
1247. **Mokgothu a renarena a senka 'tholo tsabo.**
Moselekate (lesika la mošwe le kgano).
1248. **Molangwana mphosokwana ka o tikela Matebeleng wa tlhaelela kgakala.**
Lekwalo.
1249. **Monna a le fa kgotleng, serope ke nkgobotlo.**
Kika.
1250. **Monna yo ereng a le monnye o bo o sa mo rate, ere a gola o mo rate tlhogo.**
Seako sa lebele; sa ntšhe.
1251. **Monna mogolo yo o ntseng fa phateng, yo o tlogelang diphologolo di feta.**
Nko, ka e sa thibele dikeledi.
1252. **Monna wa dipata yo o dubang borotheo a sa bo tshele metsi.**
Tlabue, setshedinyana se se golokang se kgorometse maloko.

1253. **Monna wa ka moso a le fa tedu ke nama, molo-**
mo ke lerapo.
Koko.
1254. **Monna yo ereng a gola a bo a le maboanyana,**
ere a gola a bo a phimoga.
Lerotse.
1255. **Monna yo ereng a sena go ja a re, nxa!**
Thipana ya mokopelo.
1256. **Monna yo ereng a tshwarwa lerago a bopame.**
Lekukana.
1257. **Monna yo moleele, mosuga dinakedi.**
Mosi.
1258. **Monna yo o mo ntsweng, rakoto le a kgwetlha.**
Segwetlha sa kgomo; lenaka le le obegileng.
1259. **Mookana pholotsana, kwa tlase o beile sootho.**
Seditse sa kgomo.
1260. **Morakana wa mhaphaneng.**
Ditsebe.
1261. **Maruputlako a 'tlou tse dikgolo.**
Dikika tsa go setla.
1262. **More o o mo ntsweng, o o binang kgadimpepe-**
tle.
Leleme.
1263. **Moretlwanyana wa mmamphulakentse.**
Ditloo mo tshimong.
1264. **Morothisa, morwa 'tlhare se botlhoko, Mpate 'a**
Ramooketsi.
Phepheng.
1265. **Mosadi yo bana ba gagwe ba binang a eme.**
Thito ya setlhare.

1266. **Mogwe yo o mo tlung mme dinao tsa gagwe di le kwa ntle.**
Ditlhomeso tsa ntlo.
1267. **Mosese wa ga Mmakgati maranthatha.**
Loapi le dinaledi.
1268. **Mosimane yo o leitlho le losi.**
Nnale.
1269. **Mosimane yo o tlolaganyang dipowa le majwe.**
Matlho.
1270. **Ngwale o kwa Borwa, o tswele tilakwe.**
Motokolo, ke go re, mosese wa Setswana wa letlalo la nku.
1271. **Nngoba o o kwa ga Mawebu, o o kungwa nngwe fela.**
Tlhako ya pitse; "nngoba" ke ntšhe.
1272. **Noga ya mhapha e e sa bonweng mogatla le tlhogo.**
Tsela.
1273. **Nonyane e e se keng e bonelwa mae.**
Tshetlo, nonyane ya dinotshe.
1274. **Ntlo e tshweu e e dikungwa dintsho.**
Lekwalo.
1275. **Ntlo e tshweu e e se nang lebatl.**
Lee.
1276. **Ntšanyana ya titisi e e robalang e itoma mogatla.**
Thipana ya mokopelo.
1277. **Pampiri tšhelete Modimo o itse go tshola ditlhale jang.**
Leledu la mmidi.

1278. **Phokwana belebetha, ere o lebile noka o kgao-tse.**
Setlhako sa mpheetšhane, se se rolwang go tsenwa mo metsing a noka.
1279. **Phologolo e e ka reng e swetse gongwe, yare lefa pula e ka na, mafura a yone a se ka a time-la.**
Molora wa molelo.
1280. **Phologolo e ereng e lebile tse dingwe e swe fela.**
Molelo wa tlhaga fa o fitlha pateng gongwe pilong.
1281. **Phologolo e khunou e e ka go lomang wa tswa wa sia mme wa ba wa boela kwa go yone.**
Molelo.
1282. **Phologolo e o ka e bolayang wa e buwa, wa tsaya marapo wa latlha dinama.**
Mmidi.
1283. **Phologolo e ntsho e e jang bojang e bokgwa.**
Sekekere sa mogoma.
1284. **Phuduhudu e e botsogelo bongwe fela.**
Lebati.
1285. **Pintipere, pitse e tshesane.**
Šage.
1286. **Pitsana e nnye e e kgorwang ke botlhe.**
Boroko.
1287. **Pitsanyana ya kleinpotjie e e se keng e fediwa ke morafe.**
Lebentlele.
1288. **Poo e e bopang 'sopeng la Bakgatla.**
Tootso.
1289. **Poo e ntsho e e hulang (bojang).**
Mogoma.

1290. **Potapota ka koo re bolae kgano.**
Moraro; dikala tsa ditlhare tse di matlhare tse di dirang seitshiro sa ntlo.
1291. **Pula ya na matsopotsopo, Mmamalope a tswa a tlhetlha.**
Go kuelela ga mosi wa molelo fa pula e na.
1292. **Sa re kgari ntsweng, bombele ba tla ba sianye.**
Dintša di tla di sianye fa pitsa e falwa.
1293. **Sa re kgatha mosimeng, sa ruta pudi matseba (botlhale).**
Molodi.
1294. **Sa re nyedi, sa re tseka!**
Lomao.
1295. **Sa re thathatha sa re makhura ntesa.**
Letlhodi le thanthanyega pitsaneng.
1296. **Sa re thathatha sa roba 'kgong tsa mafatlha.**
Tladi.
1297. **Se a tampatampa, se a go tsalela kae?**
Thotse, e nama e etla e baya.
1298. **Sebagana selapisa bafololedi.**
Tsela.
1299. **Se bonnyennye bo kana, mafoko se a tsaya kae.**
Lekwalo.
1300. **Sekgwa sa ga Monyenyanane.**
Ditedu.
1301. **Sekukuulwana sefetwa ke matlhape.**
Mooka.
1302. **Se le bonnyennye bo kana, molapo se o tlola jang?**
Segogwane.
1303. **Selo se e yareng se tsena ka kgoro ya motse, banna ba soke ditlhogo.**
Setlogolo ka se itshwaela kwa ga malome 'a sone.

1304. Selo se se mo kokung ka kwa morago mo mothung se ka kwa pele.
Lengwele.
1305. Selo se se sa bolong go ja le Kgari kgatsele le gompieno se e kgotsheng fela.
Setotojwane.
1306. Sematheneketheneke, se makhaukhau.
Lebodü, lelobu.
1307. Se nnetse mme mojako, mafoko se mmotsa afe?
Mopako wa kgorwana.
1308. Sentlhaga sa ga Mmamasilóanoke se kgóname, mme bana ba tlaa wa.
Matlho; dithaka tsa matlho.
1309. Se padile se beetswe kgomo.
Sekgokgono go longwa.
1310. Sephonki sa phonkana, sekhurumelo se metsi a monate.
Legapu.
1311. Serope sa kgokong e tona borokgo, ke boro-
kgorokgo.
Seretse.
1312. Se se humang bosigo, motshegare se huma-
nege.
Lesaka.
1313. Se se humang, motshegare, bosigo se huma-
nege.
Mhagole.
1314. Se se mo nkung se llelwa ke pudi.
Mogatla.
1315. Se se na molomo, metsi se a tsaya kae?
Legapu.

1316. **Setlhare se se fulwang ke batho botlhe.**
Mabele.
1317. **Thupana mantemekwane, e ka go kgatlha wa se ka wa e kgetla.**
Kgaitساديا motho, ka a se ka ke a mo nyala (tsaya).
1318. **Thupa ntenekwane, Mmantsolodi o se na lena-la. (legotlha).**
Foreselaga ya seme.
1319. **Terekateu 'kgomo ga di ate, kgomo di tshwerwe ke namele.**
Mogotlha.
1320. **Tsa goroga kgothokgotho 'koloi tsa mabokobaa.**
Pula.
1321. **Tshimo e tshweu e e mabele a phori.**
Lekwalo le ditlhoka.
1322. **Tshwene kotama, banyana ba tshege.**
Pitsana e tlhatlewa.
1323. **Ya tloga e le nosi, ya boa e ntsifetse.**
Peo.